

راهنمای مربیان برای تربیت دختران و پسران

تألیف:

محمدبن جمیل زینو

ترجمه:

عبدالله عبداللهی

عنوان کتاب: راهنمای مربیان برای تربیت دختران و پسران
عنوان اصلی: کیف نربی اولادنا وما هو واجب الآباء والأبناء
تألیف: محمد بن جمیل زینو
ترجمه: عبدالله عبداللهی
موضوع: آداب و رسوم اسلامی - آداب و تربیت (دعوت، گفتگو، زندگی، تعبیر خواب...)
نوبت انتشار: اول (دیجیتال)
تاریخ انتشار: آبان (عقرب) ۱۳۹۴ شمسی، ۱۴۳۶ هجری
منبع:

این کتاب از سایت کتابخانه عقیده دانلود شده است.

www.aqeedeh.com

book@aqeedeh.com

ایمیل:

سایت‌های مجموعه موحدین

www.aqeedeh.com

www.mowahedin.com

www.islamtxt.com

www.videofarsi.com

www.shabnam.cc

www.zekr.tv

www.sadaiislam.com

www.mowahed.com

contact@mowahedin.com

تقدیم به

- * خواهران و برادران مربّی؛ آنان که مسؤول تربیت فرزندان هستند.
- * خواهران و برادران معلّم که دست‌اندرکار امر آموزش‌اند.
- * پدران و مادرانی که خواهان تربیت شایسته فرزندان‌شان می‌باشند.
- * خواهران و برادران دانش‌آموز و دانشجو که به پیروزی، رستگاری و آینده‌ی درخشان چشم دوخته‌اند.
- * دختران و پسرانی که جویای خوشبختی هستند.
- * این کتاب ارزشمند را به همه مسلمانان تقدیم می‌دارم.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فهرست مطالب

فهرست مطالب.....	أ
مقدمه.....	۱
وظیفه مرَبِّی مَوْفَّق.....	۳
ویژگی‌های مرَبِّی مَوْفَّق در امر تعلیم و تربیت.....	۳
وظیفه معلّم.....	۸
برخی از وظایف معلّم.....	۹
توصیه‌های لقمان حکیم به فرزندش.....	۱۴
برخی از رهنمودهای آیات سوره لقمان.....	۱۷
توصیه‌های مهم پیامبر ﷺ برای فرزندان.....	۱۸
نکاتی که از این حدیث شریف استنباط می‌شود.....	۱۹
برخی از آداب اسلامی.....	۲۰
۱- پاکیزگی.....	۲۰
۲- رفتار و برخورد مردم.....	۲۱
۳- انصاف و پذیرش حق.....	۲۲
۴- اعتراف به خطا و اشتباه.....	۲۲
۵- عدالت و حق‌گویی.....	۲۳
۶- فرمانبرداری از دستورات دین.....	۲۳
۷- عادل بودن در وصیّت.....	۲۴
۸- رعایت حقوق همسایگان.....	۲۵
۹- وفای به عهد و پیمان.....	۲۵
۱۰- آداب عیادت از بیماران.....	۲۶
بعضی از آداب عیادت از بیماران.....	۲۶
۱۱- آداب نگاه کردن.....	۲۷

- ۱۲- آداب پند و نصیحت دیگران ۲۸
- آداب ملاقات و اجازه گرفتن ۲۹
- درس‌هایی که از آیات و حدیث فوق می‌توان گرفت ۳۰
- وارد شدن بدون اجازه چه وقت جایز است؟ ۳۴
- شیوه درست اجازه گرفتن شرعی ۳۴
- اجازه گرفتن فرزندان، خدمتکاران و خویشاوندان ۳۵
- برخی از آداب معلّمان ۳۷
- آداب و اخلاق دانش‌آموزان ۴۰
- معلّم مسلمان، دعوت‌گر است ۴۲
- حکومت اسلامی چگونه شکل گرفت؟ ۴۴
- روش دعوت سَلَفی ۴۶
- یک اندرز عمومی ۴۸
- فعالیت‌های مدرسه ۵۰
- ۱- سخنرانی و پند و اندرز ۵۰
- ۲- داستان ۵۰
- برخی از فواید این داستان ۵۱
- ۳- روزنامه دیواری ۵۲
- ۴- مسابقات دینی و سرگرمی ۵۲
- ۵- اردوها و بازدیدها ۵۳
- ۶- ملاقات با اولیای دانش‌آموزان ۵۳
- مسابقات مدرسه ۵۳
- ۱- مسابقه حفظ قرآن کریم ۵۴
- ۲- مسابقه حفظ احادیث شریف ۵۴
- ۳- مسابقه زبان عربی ۵۴
- ۴- مسابقه حفظ اشعار ۵۵
- چگونه قرآن کریم را تدریس کنیم؟ ۵۵
- تربیت بدنی ۵۶
- ۱- نماز ۵۷
- ۲- روزه ۵۷

۵۷	۳- حج
۵۸	۴- اسب سواری
۵۹	۵- مسابقه دو
۵۹	روش‌های تربیتی موقِّق
۵۹	۱- بیم و امید
۶۰	۲- داستان‌های هدف‌دار
۶۱	پایبندی به نماز جماعت در مسجد
۶۲	برحذر داشتن دانش‌آموزان از کارهای زیان‌بخش
۶۲	۱- عادت‌های بد
۶۳	۲- سینما و تلویزیون
۶۴	۳- قمار و بخت‌آزمایی
۶۵	۴- دشنام و مشاجره
۶۷	تشویقات و تنبیهات
۶۷	۱- تعریف و تمجید
۶۸	۲- تشویقات مادی
۶۸	۳- دعا کردن
۶۸	۴- لوح تقدیر
۶۸	۵- تشویق
۶۹	۶- خود را جزو دانش‌آموزان به حساب آوردن
۶۹	۷- معرفی کردن
۶۹	۸- همراهی کردن
۶۹	۹- سفارش کردن خانواده‌ی دانش‌آموز
۶۹	۱۰- یاری کردن مستمندان
۷۰	تنبیه و زیان‌های آن
۷۱	زیان‌های تنبیه بدنی
۷۱	تنبیه‌های ممنوع
۷۱	۱- زدن صورت دانش‌آموز
۷۱	۲- سنگدلی و سختگیری
۷۲	۳- سخنان زشت
۷۳	۴- کتک کاری هنگام عصبانیت

۷۳	۵- لگد زدن.....
۷۳	۶- خشم شدید .....
۷۴	چگونگی مقابله با خشم .....
۷۴	هشدارهای مفید تربیتی .....
۷۵	۱- نصیحت و راهنمایی کردن .....
۷۷	۲- اخم کردن .....
۷۷	۳- سرزنش کردن .....
۷۷	۴- ساکت کردن دانش‌آموزان با صدای بلند .....
۷۷	۵- روی گرداندن .....
۷۸	۶- قهر کردن .....
۷۸	۷- توییح کردن .....
۷۸	۸- چُمپاتمه زدن .....
۷۸	۹- تنبیه کردن دانش‌آموز از سوی پدر .....
۷۹	۱۰- آویزان کردن .....
۷۹	۱۱- یواش زدن دانش‌آموزان .....
۸۰	اشتباهایی که باید اصلاح شود .....
۸۰	اشتباهات برخی از کارمندان و معلّمان .....
۸۲	وظیفه کارگر و کارفرما .....
۸۳	تقلید کورکورانه، زیان‌بخش است .....
۸۴	احکام و فواید حدیث فوق‌الذکر .....
۸۶	سخنی با خواهران معلّم .....
۸۹	خلاصه کتاب .....
۹۳	دعاهایی از قرآن کریم .....
۹۴	قطعه شعرهایی از شیخ عبدالظاهر ابوالسمع <small>رحمته</small> .....
۹۹	فهرست آیات .....
۱۰۳	فهرست احادیث .....
۱۰۳	احادیث محدث و راوی صفحه .....

۱۰۳	.....	حسن صحیح
۱۰۴	.....	احمد و ابوداود
۱۰۶	.....	ترمذی
۱۰۶	.....	و محقق جامع الاصول
۱۰۷	.....	ابوداود
۱۰۷	.....	وافقه الذهبی
۱۰۷	.....	و حسن صحیح
۱۰۹	.....	فهرست احادیث (با ترجمه فارسی)
۱۰۹	.....	حدیث از صفحه
۱۱۱	.....	نمایه

مقدمه

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضَلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ.

وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

شکی نیست که وظیفه مربی بسیار بزرگ است و اگر آن را خالصانه و به بهترین وجه در راه خدا انجام دهد و دانش‌آموزان را بر اساس تربیت اسلامی تربیت کند، کار او یکی از ارزشمندترین کارها خواهد بود.

لفظ مربی، شامل مدرسان، معلمان، پدران، مادران و تمام کسانی خواهد بود که عهده‌دار پرورش و سرپرستی فرزندان هستند.

بنابراین، مدرس، پرورش‌دهنده نسل‌ها است و صلاح و فساد جامعه به او بستگی دارد، و هر گاه وظیفه خود را در امر آموزش با اخلاص انجام دهد و شاگردانش را به راه دین و اخلاق و تربیت نیک راهنمایی کند، هم او هم دانش‌آموزان، در دنیا و آخرت، خوشبخت خواهند بود پیامبر ﷺ به پسرعمویش علیؓ فرمودند: «فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بَكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ حَمْرِ النَّعْمِ»^۱ «متفق علیه»

«به خدا سوگند! اگر خداوند یک نفر را به وسیله تو هدایت کند برای تو بهتر از شتران گرانبها و ارزشمند است.»

همچنین، پیامبر ﷺ فرموده‌اند:

«مَعْلَمُ الْخَيْرِ يَسْتَغْفِرُ لَهُ كُلَّ شَيْءٍ، حَتَّى الْحَيْتَانِ فِي الْبَحْرِ» «صحيح رواه الطبرانی و

غيره»

«کسی که خیر و نیکی را به دیگران می‌آموزد همه چیز حتی ماهی‌های دریا برای

او طلب آمرزش می‌کنند.»

^۱ - در این جا منظور از «حمر النعم» شتران گرانبهای است که در گذشته بهترین سرمایه مردم عربستان تلقی می‌شدند. در عصر کنونی، ماشین‌های آخرین مدل جایگزین آن‌ها شده‌اند.

اما اگر معلّم در ادای وظیفه‌اش سهل‌انگاری کند و شاگردانش را به سوی انحراف، ایدئولوژی‌های ویرانگر و رفتار زشت سوق دهد، هم او هم شاگردانش دچار بدبختی می‌شوند و روز قیامت در حالی که بار سنگین گناه را بر دوش می‌کشد در دادگاه قیامت مورد محاسبه قرار می‌گیرد؛ زیرا پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«لَكُمْ رَاعٍ وَكَلِّمَ مَسْؤُولٌ عَنِ رَعِيَّتِهِ» «متفق علیه»

«همه شما مسؤولیت دارید و در قبال زیر دستانتان بازخواست می‌شوید.»

معلّم در مدرسه مسؤول است و در قبال دانش‌آموزان باید پاسخگو باشد.

ای مربی، ای معلّم، قبل از هر چیز باید خودت را اصلاح کنی. هر کاری که تو انجام می‌دهی در نظر شاگردانت زیبا و پسندیده است؛ و از انجام هر کاری که خودداری کنی در نظر آنان زشت و ناپسند است. و رفتار نیک مرّبی، معلّم و پدر و مادر بهترین روش تربیت برای فرزندان است.

این کتاب را بعد از چهل سال تجربه در امر آموزش به نگارش درآوردم تا خواهران و برادران معلّم در کار تعلیم و تربیت از آن سود برده و به این نکته پی ببرند که چگونه معلّمان موفق‌تری شوند.

از خداوند متعال می‌خواهم که این کتاب را برای مسلمانان منشأ خیر قرار دهد و خشنودی خود را نیز، نصیب من سازد.

محمدبن جمیل زینو

وظیفه مربی موفق

یکی از اهداف تعلیم و تربیت، به وجود آوردن شخصیتی ایده‌آل و نمونه است. این شخصیت باید با پروردگارش در ارتباط باشد، برنامه‌ی زندگی‌اش را از او بگیرد، برای اصلاح جامعه‌اش اقدام نماید و مفاهیم حاکم بر جامعه را بر بنیانی مستحکم و راست بنا نهد. این است رسالت معلّم و هدف از تعلیم و تربیت.

روشن است که تربیت بر پایه‌هایی استوار است که از جامعه‌ای به جامعه دیگر متفاوت‌اند. اگر پایه‌های تربیت در جوامع کمونیستی، بر اساس مادّیات، نفی معنویات و قطع رابطه‌ی دانش‌آموز با پروردگارش استوار است؛ و اگر ارکان تربیت در جوامع غربی، بر پایه سودجویی و بهره‌کشی، خودخواهی و بی‌بند و باری شکل گرفته است، بدون تردید پایه‌های تربیت در جوامع اسلامی بر اساس ایجاد عقیده سالم، احساسات و عواطف پاک و اخلاق والا استوار است که در رابطه‌ی دانش‌آموز با پروردگار، معلّم، همکلاسی، مدیر مدرسه و خانواده‌اش نمود پیدا می‌کند.

اگر ما بخواهیم این رنگ و بو را به زندگی ببخشیم، بر ما لازم است که برای پرورش مربیان موفق، در زمینه تعلیم و تربیت اقدام نماییم. این مربی باید حایز شرایط لازم باشد، تا بتواند نقش یک معلّم و مربی شایسته و مفید را ایفا کند.

ویژگی‌های مربی موفق در امر تعلیم و تربیت

۱- مربی موفق باید در زمینه شغلی خود ماهر باشد؛ در روش‌های آموزشی دست به ابتکار و نوآوری بزند؛ تمام تلاش خویش را برای تربیت شایسته شاگردانش به کار گیرد؛ اطلاعاتی سودمند در اختیار آنان قرار دهد؛ ادب و اخلاق برجسته را به آنان بیاموزد و برای دور کردن آنان از عادت‌های زشت و ناپسند تلاش نماید. بنابراین، او در آن واحد هم مربی است هم معلّم.

۲- خالصانه، واجبات و تکالیفی را که پروردگار بر دوشش نهاده است، انجام دهد و برای امت اسلامی و شاگردانش، با گفتار و کردار و رفتار، الگوی خوبی باشد. آنچه را که برای خود و فرزندانش دوست می‌دارد، برای شاگردانش نیز، دوست

بدارد و از اشتباهات آنان درگذرد، و هر گاه کسی را مورد کیفر قرار داد، در اوج مهربانی و دلسوزی او را مجازات کند. رسول خدا ﷺ می‌فرماید:

«لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ» «متفق علیه»

«هیچ یک از شما ایمان ندارد مگر، آنچه برای خود دوست دارد برای برادرش نیز، دوست بدارد.»

۳- یکی از خصوصیات معلّم موفق این است که به علم و اخلاقی که به دانش‌آموزان می‌آموزد، عمل کند و گفتار و کردارش متعارض نباشند و این فرموده‌ی خداوند را با گوش جان بشنود:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿۲﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿۳﴾﴾ [الصف: ۲-۳].

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید، چرا چیزی می‌گویید که انجام نمی‌دهید؟ نزد خدا سخت ناپسند است که چیزی را بگویید و خود، آن را انجام ندهید.»

در این فرموده‌ی خداوند، کسانی که سخنی را می‌گویند اما به آن عمل نمی‌کنند، مورد سرزنش قرار گرفته‌اند. رسول خدا ﷺ می‌فرماید:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ» «رواه مسلم»

«خدایا، پناه می‌برم به تو از [شر] دانشی که نفعی [به آدمی] نمی‌رساند.»

شاعر در این باره می‌گوید:

يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ الْمَعْلَمُ غَيْرُهُ هَلَّا لِنَفْسِكَ كَانِ ذَالِ التَّعْلِيمِ

«ای کسی که به دیگران دانش می‌آموزی، چرا این دانش را برای خود به کار

نمی‌بندی؟»

۴- معلّم باید بداند که وظیفه‌ی او شبیه به وظیفه‌ی پیامبرانی است که خداوند آنان را برای هدایت و آموزش بشر فرستاده است تا پروردگار و خالق خویش را بشناسند.

او در ابراز محبت و دلسوزی نسبت به شاگردان باید نقش پدر را ایفا کند. همچنین، او در قبال حضور و غیاب دانش‌آموزان و توجه به درس‌هایشان مسؤول است. او باید دانش‌آموزان را در حلّ مشکلات و سایر مواردی که به او مربوط می‌شود، یاری رساند. پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«لَكُمْ رَاعٍ وَكَلِّمَ مَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» «متفق علیه»

«همه شما مسؤول هستید و در قبال زیر دستانتان بازخواست می شوید.»

۵- معلّم باید متوجه باشد که در حضور خداوند مورد پرس و جو قرار می گیرد که چه چیزی را به شاگردان آموخته است؟ آیا خالصانه در صدد پیدا کردن راه‌هایی برآمده است تا ارشاد و راهنمایی درست آن‌ها را میسر سازد؟ پیامبر ﷺ می فرمایند:

«إِنَّ اللَّهَ سَائِلٌ كُلَّ رَاعٍ عَمَّا اسْتَرَعَاهُ، أَحْفَظَ ذَلِكَ أَمْ ضَيَّعَهُ؟ حَتَّى يَسْأَلَ الرَّجُلَ عَنْ أَهْلِ

بَيْتِهِ» «حسن رواه النسائي عن انس»

«خداوند هر کسی را که بر دیگران سرپرست کرده است مورد محاسبه قرار می دهد؛ آیا آن را حفظ کرده یا ضایع نموده است؟ تا جایی که، مرد درباره‌ی خانواده‌اش مورد پرس و جو قرار می گیرد.»

علاوه بر این، بر او لازم است که به گونه‌ای با آنان سخن بگوید که سخنانش را بفهمند و با هر دانش‌آموز به اندازه درک و فهم وی سخن بگوید.

علی رضی الله عنه می فرماید:

«حَدَّثُوا النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ، أَتَحِبُّونَ أَنْ يَكْذِبَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ؟»^۱

«با زبانی با مردم سخن بگویید که می فهمند، آیا دوست دارید خدا و رسولش تکذیب شوند؟»

بدون تردید معلّم، بنابر موقعیت شغلی‌اش در میان دانش‌آموزانی به سر می برد که سطح اخلاق، تربیت و هوش آن‌ها با هم متفاوت است، از این رو، باید به گونه‌ای عمل کند که همه آن‌ها را مدنظر داشته باشد، و در برخورد با آنان دلسوز باشد و به فرموده‌ی مرتبی بزرگ، پیامبر ﷺ عمل کند که می فرماید:

«إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ بِمَنْزِلَةِ الْوَالِدِ أَعَلِّمُكُمْ» «صحيح رواه احمد و ابوداود»

«همانا من برای شما به منزله پدر هستم و شما را آموزش می دهم.»

۶- معلم موفق، باید با سایر همکارانش تعاون و همکاری و قصد خیرخواهی داشته باشد و برای تأمین مصلحت دانش‌آموزان با همکارانش به مشورت و تبادل نظر

^۱ - بخاری آن را در مبحث «علم» آورده است؛ باب کسی که دانش را در اختیار قومی قرار می دهد و قوم دیگر را از آن محروم کند.

پردازد تا الگوی خوبی برای شاگردانش باشد. از سوی دیگر، همه معلّمان باید رسول خدا ﷺ را الگوی خود بدانند؛ زیرا خداوند در این باره، خطاب به مسلمانان می‌فرماید:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ [الأحزاب: ۲۱].

«قطعاً برای شما در اقتدای به رسول خدا ﷺ سرمشقی نیکوست.»

۷- معلم موفق کسی است که از نظر علمی، تواضع داشته باشد. اعتراف به حق و حقیقت یک فضیلت به شمار می‌آید، پس حق را باید پذیرفت تا همواره در اشتباهات به سر نبرد و بر آن اصرار نرزد. معلّم در حق جویی و اعتراف به آن، باید به سلف صالح تأسی کند؛ زیرا آنان هر گاه متوجه می‌شدند که حقیقت چیزی بر خلاف اعتقاد و نظراتشان است، آن را می‌پذیرفتند. برای اثبات، این مدّعا را می‌توان به گفتار «ابن ابی حاتم» در کتاب «مقدمه جرح و تعدیل» استناد کرد؛ آنجا که به ذکر داستان مالک ﷺ و منصرف شدن وی از فتوایش پس از شنیدن حدیث پیامبر ﷺ می‌پردازد. وی این مسأله را این گونه، آورده است:

[باب مربوط به پیروی مالک از پیامبر ﷺ و منصرف شدن از فتوایش، هنگامی که

حدیثی بر خلاف نظرش برای او از پیامبر ﷺ نقل کردند]

«ابن وهب می‌گوید: شنیدیم که درباره‌ی خلال کردن انگشتان پا از مالک سؤال کردند و او در پاسخ گفت: این کار، سنت نیست. ابن وهب می‌افزاید: من چیزی نگفتم تا این که مردم، او را تنها گذاشتند، آنگاه به وی گفتم: به اعتقاد ما این کار، سنت است و دلیل هم داریم. گفت: دلیلتان چیست؟ گفتم: لیث بن عسد و ابن لهیعه و عمرو بن حارث از یزید بن عمرو معافری از عبدالرحمن حبلی از مستورد بن شدّاد قرشی روایت کرده‌اند که گفت: «من رسول خدا ﷺ را دیدم که با انگشت کوچکش انگشتان پاهایش را خلال می‌کرد». آنگاه مالک گفت: این حدیث، حسن است و من تا این لحظه آن را نشنیده بودم. ابن وهب می‌گوید: بعد از این واقعه، هنگامی که مالک درباره این موضوع، مورد سؤال قرار می‌گرفت، به خلال کردن انگشتان پا توصیه می‌نمود.^۱»

^۱ - ر. ک: مقدمه «الجرح و التعدیل»، ص ۳۰.

اگر ما بخواهیم تحقیق جامعی درباره نمونه‌هایی از زندگی سَلَفِ صالح به عمل آوریم، این کتاب مختصر، گنجایش آن را ندارد، لذا معلّمی که می‌خواهد در انجام وظیفه‌اش موفق باشد، باید حق و حقیقت را گردن نهد و اگر دچار اشتباه شد به آن اعتراف کند و این خُلق و خوی بزرگ را به شاگردانش نیز، بیاموزد و ارزش و اهمیت تواضع و پذیرش حق را برایشان بیان کند. او باید این کار را عملاً در کلاس درس انجام دهد، و هر گاه پاسخ برخی از دانش‌آموزان را به سؤالات، بهتر از پاسخ خود دید، آن را اعلام کند و به برتری پاسخ فلان دانش‌آموز اعتراف نماید؛ زیرا این کار باعث می‌شود اطمینان و اعتماد دانش‌آموزان را جلب کند و شاگردانش او را دوست بدانند.

نزدیک به چهل سال است که در سمت معلّم و مربّی ایفای نقش می‌کنم؛ هیچگاه آن معلّمی را که در خواندن یک حدیث دچار اشتباه شد، از یاد نمی‌برم؛ آنگاه که یکی از دانش‌آموزان اشتباهش را به وی گوشزد کرد؛ ایشان بر اشتباه خویش اصرار ورزیدند و به ناحق شروع به مجادله کردند. سرانجام، این معلّم از چشم دانش‌آموزان افتاد و دیگر به او اعتماد نداشتند.

همچنین، معلّمان راستگو را فراموش نمی‌کنم که به اشتباهات خود اعتراف می‌نمودند و آن را می‌پذیرفتند. به همین خاطر دانش‌آموزان، آنان را دوست داشتند و اعتماد و اطمینانشان به آن‌ها بیشتر شد و مورد تحسین و تمجید قرار گرفتند. چه خوب بود اگر همه معلّمان در مسیر این معلّمان راستگو حرکت می‌نمودند و در پذیرش حقیقت، راه آنان را دنبال می‌کردند.

۸- معلّم موفق کسی است که صداقت و وفای به عهد داشته باشد. وی باید در گفتارش صادق باشد، زیرا صداقت در همه حال منشأ خیر و برکت است.

پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«وما یزال الرّجل یصدق ویتحری الصدق حتّی یکتب عند الله صدیقاً، وما یزال الرّجل یکذب ویتحری الکذب حتّی یکتب عند الله کذاباً» «متفق علیه»

«آدمی پیوسته راست می‌گوید و خواهان راستی است تا این که نزد خداوند، راستگو ثبت می‌شود، و هستند کسانی که پیوسته دروغ می‌گویند و دنبال دروغ می‌روند تا این که نزد خداوند، دروغگو ثبت می‌شوند.»

بنابراین، صداقت و راستگویی، خلق و خویی بزرگ است و شایسته است که معلّم، نهال آن را در درون دانش‌آموزان بکارد و با عادت دادنشان بر راستگویی، این صفت

ارزشمند را در نظرشان محبوب و دوست‌داشتنی جلوه دهد و حتی در شوخی کردن با آنان نیز، صداقت پیشه کند؛ زیرا رسول خدا ﷺ شوخی می‌کردند؛ اما جز حق بر زبان نمی‌آوردند. معلّم حتی به قصد شوخی هم نباید به دانش‌آموزان دروغ بگوید. اگر به آنان وعده‌ای داد باید به آن پایبند باشد تا راستگویی و وفای به عهد را از گفتار و کردار وی بیاموزند؛ زیرا دانش‌آموزان، سخنان دروغ را تشخیص می‌دهند، گرچه به خاطر شرم از معلم نمی‌توانند پاسخ او را بدهند.

۹- یکی دیگر از ویژگی‌های معلّم موفق، صبر و استقامت است. معلم در رویارویی با مشکلات دانش‌آموزان و مسایل آموزشی باید صبور باشد، زیرا صبر و پایداری، بزرگ‌ترین یار و یاور او در شغل شریف معلّمی است.

خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ [البقرة: ۴۵].

«و از شکیبایی و نماز یاری جوید.»

پیامبر ﷺ نیز، می‌فرماید:

«المؤمن الذي يخالط الناس ويصبر على أذاهم خيرٌ من المؤمن الذي لا يخالط الناس

ولا يصبر على أذاهم» «صحیح رواه احمد»

«مؤمنی که با مردم معاشرت و نشست و برخاست دارد و آزار و اذیت آن‌ها را تحمل

می‌کند، بهتر از مؤمنی است که با مردم نشست و برخاست ندارد و آزار و اذیتشان را تحمل نمی‌کند.»

وظیفه معلّم

وظیفه معلّم، فقط این نیست که ذهن دانش‌آموزان را از اطلاعات پر کند، بلکه باید عقاید و رفتار دانش‌آموزان را از آنچه، مخالف دین مبین اسلام است، پاکسازی نماید. معلّم موفق باید در کلاس، دانش‌آموزان را از نظر گفتار و رفتار بر اساس هدایت صحیح نبوی تربیت کند، زیرا خداوند متعال می‌فرماید:

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ﴾

[آل عمران: 31].

«بگو: اگر خدا را دوست دارید، از من پیروی کنید تا خدا دوستتان بدارد و گناهان

شما را ببخشد.»

سیره پیامبر ﷺ بیانگر این مطلب است که وی یک مربی کاردان، یک معلم و راهنمای دلسوز، مهربان، دوست‌داشتنی و مخلص بود.

پس، معلم باید خود را به این اوصاف، به ویژه صفت اخلاص بیاراید و در کارش اخلاص پیشه کند و به مال و ثروت چشم ندوزد. اگر پول اندکی به او دادند، خدا را شکر گوید؛ اگر هم چیزی به او ندادند، صبر و استقامت کند؛ زیرا خداوند متعال او را در دنیا روزی خواهد داد و پاداش و اجر آخری را برای او منظور خواهد کرد.

برخی از وظایف معلم

۱- سلام کردن: هنگامی که معلم وارد کلاس می‌شود باید سلام کند و بگوید: «السلام علیکم و رحمه‌الله و برکاته.» او باید بداند که رفتار و منش اسلامی، پیوند محبت و اعتماد را میان دانش‌آموزان از یک سو و میان معلم و دانش‌آموزان از سوی دیگر تقویت می‌کند؛ زیرا پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«أولاد أدلکم علی شیءٍ إذا فعلتموه تحاببتم، أفشوا السلام بینکم». (رواه مسلم)
 «آیا [می‌خواهید] چیزی را به شما بگویم که اگر آن را انجام دهید میان شما دوستی و محبت ایجاد شود؟ بر یکدیگر سلام کنید.»

کلماتی از قبیل «صبح بخیر و شب بخیر» جای سلام را نمی‌گیرد، البته بعد از سلام کردن، گفتنشان با تغییراتی اندک بلامانع است؛ مانند این که بگوید:

«صَبِّحْكَ اَلهٗ بِالْخَیْرِ».

«خداوند صبح تو را پر خیر و برکت کند.»

در این باره، ناگزیریم که عادت غلطی را خاطر نشان سازم که بسیاری از معلمان - خداوند از آنان درگذرد - تحت تأثیر عادت و تقلید در دام آن گرفتار شده‌اند. این عادت نادرست، بلند شدن دانش‌آموزان به هنگام ورود معلم به کلاس است؛ با این گمان که این کار نشانه ادب و احترام و تکریم مقام معلم است؛ در حالی که سخت اشتباه می‌کنند، زیرا جز در قاموس کسانی که از شرع خدا روی می‌گردانند، خلاف شرع را نمی‌توان ادب نامید. انس بن مالک رضی الله عنه می‌گوید:

«ما کان شخصٌ أحبَّ إليهم من رسول الله ﷺ وکانوا إذا رأوه لم یقوموا له، لما یعلمون

من کراهيته لذلك» «صحیح رواه الترمذی»

«هیچ کس نزد آنان [اصحاب] از رسول خدا ﷺ محبوب‌تر نبود، هر گاه پیامبر ﷺ به مجلس آنان می‌آمد به خاطر احترام به او بلند نمی‌شدند، چون می‌دانستند که رسول خدا ﷺ از این کار خوشش نمی‌آید.»

رسول خدا ﷺ مردم را از این عادت زشت برحذر می‌داشتند و می‌فرمودند:

«من أحبُّ أن يتمثلَ له النَّاسُ قِياماً، فليتبَّوْ مقعده من النَّارِ» «صحيح رواه احمد»
 «هر کس دوست بدارد که مردم برای ادای احترام به او در مقابلش برخیزند، باید جایگاهش را در آتش آماده کند.»

البته، صاحب خانه می‌تواند برای استقبال از میهمان برخیزد یا به خاطر کسی که از سفر برگشته است از جای خود بلند شود و او را در آغوش بگیرد؛ زیرا اصحاب ﷺ این کار را کرده‌اند و این یک نوع اکرام و استقبال از میهمان یا کسی است که از مسافرت بازگشته است. در این میان، گفته‌ی شاعر درخور توجه نیست؛ آنجا که می‌گوید:

قَمِّ لِلْمَعْلَمِ وَفِيهِ التَّبَجِيلَا كَادَ الْمَعْلَمُ أَنْ يَكُونَ رَسُولًا
 «به خاطر ادای احترام به معلّم بلند شو و او را ارج بنه، نزدیک است که معلّم پیامبر شود.»

علت نادرست بودن گفته‌ی شاعر، این است که با فرموده‌ی پیامبر ﷺ که برخاستن به خاطر دیگران را ناپسند شمرده و دوستدار آن را با آتش جهنم تهدید کرده است، منافات دارد. علاوه بر این، احترام واقعی با ایستادن در مقابل دیگران تحقق نمی‌یابد، بلکه اطاعت و فرمانبرداری، سلام کردن، مصافحه و سایر آداب پسندیده است که مبین احترام شخصی به دیگری است.

۲- یکی از وظایف معلّم این است که به شاگردانش بیاموزد، فقط از خدا کمک و استعانت بجویند و این توصیه‌ی پیامبر ﷺ به ابن عباس رضی الله عنهما را به آنان یاد دهد که:

«إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعْنْتَ فَاسْتَعْنِ بِاللَّهِ» «رواه الترمذی و قال حسن صحيح»

«هرگاه چیزی را خواستی از خدا بخواه، و اگر درخواست یاری و کمک کردی از او کمک و استعانت بجوی.»

۳- معلم باید در مدرسه، نماز را به دانش‌آموزان بیاموزد و آنان را با خود به مسجد ببرد تا در نماز جماعت شرکت کنند و شخصاً بر آنها نظارت کند تا آداب مسجد را یاد بگیرند و آرام و منظم وارد آن شوند. معلمان باید وضو گرفتن را در هفت سالگی به دانش‌آموزان دختر و پسر به طور یکسان آموزش دهند؛ چون پیامبر ﷺ می‌فرمایند:

«عَلِّمُوا أَوْلَادَكُمْ الصَّلَاةَ إِذَا بَلَغُوا سَبْعًا، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا إِذَا بَلَغُوا عَشْرًا، وَفَرَّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ^۱» «صحیح رواه البزار»
 «اگر فرزندانتان به هفت سالگی رسیدند نماز را به آنان بیاموزید، اگر به ده سالگی رسیدند به خاطر ترک کردن نماز آنها را بزنید و بستر خوابشان را از همدیگر جدا کنید.»

۴- معلم باید توکل و اعتماد به خدا را به دانش‌آموزان بیاموزد؛ همانطور که موسی عليه السلام به قومش گفت:

﴿فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ﴾ [یونس: ۸۴].

«و اگر مؤمن هستید بر او توکل کنید.»

همچنین پیامبر ﷺ می‌فرمایند:

«لَوْ أَنَّكُمْ تَوَكَّلْتُمْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ تَغْدُو خِمَاصًا، وَتَرُوحُ بَطَانًا» «صحیح رواه احمد و الترمذی»

«قطعاً اگر توکل واقعی به خدا داشته باشید، خداوند روزی شما را خواهد داد؛ همانطور که پرندگان را روزی می‌دهد. صبحگاهان با شکم خالی لانه را ترک می‌کنند و شامگاهان با شکم سیر و پُر برمی‌گردند.»

البته استفاده از وسایل و امکانات واجب است؛ زیرا پیامبر ﷺ به صاحب شتر فرمودند:

«إِعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ» «حسن رواه الترمذی»

«آن را ببند و توکل کن.»

^۱ - ر.ک: صحیح الجامع، صحیح رواه البزار.

۵- همچنین، معلّم باید روحیه‌ی فداکاری و جهاد در راه خدا را بر ضد دشمنان اسلام، یهودیان و ملحدان، در دانش‌آموزان ایجاد کند و آنان را متوجّه افتخارات گذشته‌ی سلف صالح و نبردهای پیامبرشان محمد ﷺ نماید و عزم و اراده آن‌ها را مصمم سازد تا در ایمان و اخلاقشان، به اصحاب رسول خدا ﷺ اقتدا نمایند.

۶- معلّم باید شادگرانش را متقاعد سازد که عرب‌ها قومی هستند که خداوند ایشان را به وسیله اسلام، عزّت و سربلندی بخشید، و همانطور که عمر ﷓ می‌فرمایند: چنانچه عرب‌ها عزّت و سربلندی را در چیزی غیر از اسلام جست و جو کنند، خداوند آنان را به خاک مذلّت و خواری می‌نشانند. از این رو، پیروزی بر کفار امکان پذیر نیست جز با حاکمیت کتاب خدا و سنت پیامبرش محمد ﷺ در تمام شوّون زندگی، مجهز شدن به سلاح‌های مدرن و جوانان مسلمان و ورزیده‌ای که بر پایه مردانگی تربیت یافته‌اند و از سرچشمه ایمان سیراب گشته و با عقیده‌ای سالم، راه راستین اسلام را در پیش گرفته‌اند. اگر معلّم در کارش خالصانه گام بردارد و در زمینه تعلیم و تربیت، پایبند روش و برنامه اسلام باشد، قادر خواهد بود نسل نیرومندی را تربیت کند که تجاوز و تعدّی متجاوزان را دفع نماید، پرچم توحید را برافرازد و دژهای کفر و شرک را در هم بکوبد، بشر سرگردان را رهایی بخشد و آن را به راه خالق و پروردگارش رهنمون سازد و از ظلم و ستمی که هم اکنون دامنگیرش شده است نجات دهد. به همین خاطر خداوند خطاب به اوّلین معلّم و مربّی بزرگ، محمد ﷺ می‌فرماید:

﴿كَتَبْنَا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿١﴾﴾ [بِراهم: ۱].

«این قرآن، کتابی است که آن را به سوی تو فرودآوردیم تا مردم را به اذن پروردگارش از تاریکی‌ها به سوی روشنایی بیرون آوری؛ به سوی راه آن شکست ناپذیر ستوده.»

پیامبر گرامی ﷺ درباره خویش می‌فرماید:

«إِنَّمَا أَنَا رَحْمَةٌ مَّهْدَاةٌ» (صحیح الجامع)

«قطعا من رحمتی هستم که به جهانیان هدیه شده‌ام.»

پس مربیان و معلمان باید فرستاده پروردگار جهانیان را الگو و اسوه خود و شاگردانشان قرار دهند؛ زیرا خداوند وی را اینگونه توصیف می‌کند:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ [الانبیاء: ۱۰۷].

«و تو را جز رحمتی برای جهانیان نفرستادیم.»

۷- بر معلم لازم است که شاگردانش را از ایدئولوژی‌های ویرانگر، مانند تفکر کمونیستی، فرماسونری، مارکسیستی سکولاریسم و ملی‌گرایی که عرب نامسلمان را بر مسلمان غیر عرب ترجیح می‌دهد، به شدت برحذر دارد؛ چون خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِينَ﴾ [آل

عمران: ۸۵].

«و هر کس جز اسلام، دینی دیگر بجوید، هرگز از وی پذیرفته نشود، و وی در آخرت از زیانکاران است.»

او همچنین، باید آنان را با مفاهیم استبداد و دموکراسی آشنا کند که بر اساس برنامه‌ای خلاف شرع خدا حکومت می‌کنند.

۸- به دانش‌آموزان هشدار دهد که از والدینشان نافرمانی نکنند و در هر کاری که معصیت و نافرمانی خدا در آن نباشد، از آنان اطاعت نمایند، زیرا خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا﴾ [الإسراء: ۲۳-۲۴].

«و پروردگار تو مقرر کرد که جز او را نپرستید و به پدر و مادر خود احسان کنید. اگر یکی از آنان یا هر دو در کنار تو به سالخوردگی رسیدند به آن‌ها حتی «اف» مگو، و به آنان پرخاش مکن و با آن‌ها سخنی شایسته بگوی. و از سرِ مهربانی بال فروتنی بر

آنان بگستر و بگو: «پروردگارا، آن دو را رحمت کن چنانکه مرا در کودکی تربیت و بزرگ نمودند.»

توصیه‌های لقمان حکیم به فرزندش

خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ ﴿۱۳﴾﴾ [لقمان: ۱۳].

«و [یاد کن] هنگامی که لقمان به پسر خویش در حالی که او را اندرز می‌داد گفت: ...»

۱- ﴿يَبْنِي لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿۱۳﴾﴾ [لقمان: ۱۳].

«فرزندم، برای خداوند شریک قرار مده، - از شرک در عبادت، مانند درخواست کمک از مردگان یا غایبان بپرهیز - زیرا شرک، ستم بزرگی است.»
پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«الدعاء هو العبادة» (رواه الترمذی، حسن صحیح)

«دعا، عین عبادت است.»

هنگامی که این آیه نازل شد:

﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ ﴿۸۲﴾﴾ [الأنعام: ۸۲].

«کسانی که ایمان آورده و ایمان خود را به شرک نیالوده‌اند.»
بر مسلمانان سخت آمد و گفتند: کدامیک از ما بر خود ستم نمی‌کند؟ آنگاه پیامبر ﷺ فرمودند

«لیس ذلك، إنما الشرك، ألم تسمعوا قول لقمان لابنه: ﴿يَبْنِي لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ

الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿۱۳﴾﴾ [لقمان: ۱۳] «متفق علیه.»

«نه اینطور نیست؛ در اینجا منظور از «ظلم»، «شرک» است. آیا سخن لقمان به پسرش را نشنیده‌اید که می‌فرماید: «ای پسر، برای خدا شریک قرار مده؛ زیرا شرک، ستمی بزرگ است.»

۲- ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصْلَهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ

أَشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَىٰ الْمَصِيرِ ﴿۱۴﴾﴾ [لقمان: ۱۴].

«و انسان را درباره پدر و مادرش سفارش کردیم، مادرش به او باردار شده و هر دم به ضعف و سستی تازه‌ای دچار می‌آید، و پایان دوران شیرخوارگی او دو سال است. آری! به او سفارش کردیم که شکرگزار من و پدر و مادرت باش که بازگشت همه به سوی من است.»

ابن کثیر می‌گوید: سپس خداوند نیکی کردن به پدر و مادر را به خاطر حق بزرگی که بر گردن فرزند دارند، قرین عبادت خود قرار داد؛ زیرا مادر، فرزندش را در دوران بارداری با مشقت و سختی حمل کرده و پدر نیز، هزینه او را بر عهده می‌گیرد. از این رو، شایسته شکرگزاری از سوی فرزندانشان شده‌اند.

۳- ﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾﴾ [لقمان: ۱۵].

«و اگر پدر و مادر، تو را واداشتند تا چیزی را که در باره آن دانشی نداری، شریک من قرار دهی؛ از آنان فرمان مبر؛ اما در دنیا به خوبی با آنان معاشرت کن و راه کسی را پیروی کن که توبه‌کنان به سوی من باز می‌گردد و سرانجام بازگشت شما به سوی من است، و از حقیقت آنچه انجام می‌دادید شما را باخبر خواهم کرد.»

این فرموده‌ی پیامبر ﷺ نیز، بیانگر معنای فوق است:

«لا طاعة لأحدٍ معصيته الله، إنما الطاعة في المعروف» «متفق علیه»

«در چیزی که در آن معصیت خدا وجود دارد، اطاعت از هیچ کس جایز نیست؛ اطاعت از دیگران فقط در کارهای خوب و پسندیده جایز است.»

۴- ﴿يَبْنَئُ إِنهَآ إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾﴾ [لقمان: ۱۶].

«پسر عزیزم، اگر عمل - ستم، یا گناه - تو هموزن دانه خردلی، در تخته سنگی یا در آسمان‌ها یا در زمین باشد، خدا آن را در روز قیامت می‌آورد، - و بر آن پاداش نیک یا سزا می‌دهد - که خدا بس دقیق و آگاه است.»

۵- ﴿يَبْنَئُ أَقِمِ الصَّلَاةَ﴾ [لقمان: ۱۷].

«ای پسر عزیزم، نماز را - با ارکان و واجبات و سنن و با خشوع - برپا دار.»

۶- ﴿وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ [لقمان: ۱۷].

«و به کار نیک دستور ده و از کار بد نهی کن.»

۷- ﴿وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ﴾ [لقمان: ۱۷].

«و بر آسیبی که بر تو وارد آمده است شکیبا باش.»

لقمان دانست کسی که به نیکی دستور می‌دهد و از بدی نهی می‌کند [حتماً] دچار اذیت و آزار خواهد شد، به همین خاطر، او را به صبر و بردباری سفارش نمود.

﴿إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ [لقمان: ۱۷].

«همانا این‌ها از کارهایی هستند که باید بر آن عزم را جزم کرد و ثبات ورزید.»

پیامبر ﷺ می‌فرمایند:

«المؤمن الذي يخالط الناس ويصبر على أذاهم، أفضل من المؤمن الذي لا يخالط الناس

ولا يصبر على أذاهم» (صحیح رواه احمد و غيره)

«انسان مؤمنی که با مردم معاشرت و نشست و برخاست دارد و اذیت و آزار آنان را

تحمل می‌کند، بهتر از مؤمنی است که با مردم معاشرت ندارد و اذیت و آزار آنان را

تحمل نمی‌کند.»

۸- ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ﴾ [لقمان: ۱۸].

ابن کثیر در تفسیر این آیه می‌گوید: هنگامی که با مردم سخن می‌گویی از روی

تحقیر و خودبزرگ بینی رویت را از آنان برمگردان، بلکه با فروتنی و چهره گشاده با

آنان صحبت کن؛ زیرا پیامبر ﷺ می‌فرمایند:

«تبسمك في وجه أحفك لك صدقة» (صحیح رواه الترمذی و غيره)

«تبسم و خنده‌ی شما به روی برادر مسلمانان صدقه است.»

۹- ﴿وَلَا تَمَشْ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا﴾ [لقمان: ۱۸].

«و مغرورانه بر زمین راه مرو.»

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ [لقمان: ۱۸].

«قطعاً خداوند هیچ آدم متکبر و مغروری را دوست نمی‌دارد.»

۱۰- ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾ [لقمان: ۱۹].

«و در راه رفتنت میانه‌رو باش، نه سست و آهسته برو و نه تند و شتابان.» «به نقل از ابن کثیر»

۱۱- ﴿وَأَعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ﴾ [لقمان: ۱۹].

«و در سخن گفتن صدایت را آهسته کن.»

۱۲- ﴿إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾ [لقمان: ۱۹].

«زیرا بی‌گمان زشت‌ترین صداها، صدای خران است.»

مجاهد می‌گوید: زشت‌ترین صدا، صدای الاغ است. در این جا صدای کسی که بسیار بلند صحبت می‌کند به صدای الاغ تشبیه شده است. بنابراین، چنین صدایی نزد خدا منفور است. این تشبیه بیانگر تحریم و نکوهش آن است؛ چون پیامبر ﷺ می‌فرمایند:

«لیس منّا السوء، العائد فی هبته کالکلب یعود فی قیئه» «رواه البخاری»

«از ما نیست کسی که الگوی بد باشد، آن کس که از هدیه و بخشش خود پشیمان می‌شود همچون سگی است که قیئی خود را باز خورد.»

«إذا سمعتم أصوات الديكة فسلوا الله من فضله، فإنّها رأّت ملكاً وإذا سمعتم نهيق الحمار فتعوّذوا بالله من الشّيطان، فإنّها رأّت شیطاناً» «متفق علیه»

«هر گاه بانگ خروس را شنیدید، از خدا درخواست فضل و بخشش کنید؛ زیرا فرشته‌ای را دیده است، و هر گاه صدای عرعر الاغ را شنیدید از شرّ شیطان به خدا پناه ببرید، زیرا الاغ یکی از شیاطین را دیده است.»

برخی از رهنمودهای آیات سوره لقمان

۱- مشروع بودن سفارش پدر به پسرش، جهت انجام کارهایی که در دنیا و آخرت برای وی سودمند است.

۲- اول باید از توحید شروع کرد و از هر کار شرک‌آلودی او را برحذر داشت؛ زیرا شرک ظلم است و اعمال انسان را باطل می‌کند.

۳- شکرگزاری خداوند و والدین واجب است و باید به پدر و مادر نیکی کرد و با آنان خوش‌رفتار بود.

^۱ - ر.ک: تفسیر ابن کثیر، ج ۴۴۶/۳.

- ۴- اگر اطاعت از کسی باعث نافرمانی خالق شود، نباید فرمان آن شخص را پذیرفت؛ زیرا اطاعت از دیگران فقط در کارهای نیک و پسندیده جایز است.
- ۵- تبعیت از راه مؤمنان موحد، واجب است و نباید از بدعت‌گذاران پیروی کرد.
- ۶- باید در آشکار و پنهان، خدا را حاضر و ناظر دانست، و کارهای خوب و بد را حتی اگر کوچک و ناچیز باشند، نباید تحقیر نمود.
- ۷- باید نماز را با تمام ارکان و واجبات ادا کرد.
- ۸- واجب بودن امر به معروف و نهی از منکر همراه با مهربانی و خیراندیشی، در حد توان.

پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«من رای منکم منکراً فلیغیره بیده، فإن لم یستطع فبلسانه، فإن لم یستطع فبقلبه، وذلك أضعف الإیمان» «رواه مسلم»

- «هر کدام از شما کار زشت و ناپسندی را از کسی مشاهده کرد، باید عملاً از آن جلوگیری کند؛ اگر نتوانست، با سخن و پند و اندرز مانع وقوع آن شود، و اگر نتوانست با زبان مانع آن شود، در دل آن را ناپسند بدارد که این ضعیف‌ترین درجه ایمان است.»
- ۹- کسی که امر به معروف و نهی از منکر می‌کند، باید در مقابل اذیت و آزار دیگران صبور و پایدار باشد و این نشانه عزم و اراده‌ی او در کارها است.
- ۱۰- تحریم غرور و راه رفتن متکبرانه.
- ۱۱- میانه‌روی در راه رفتن امری مطلوب است، پس نه تند رفتن نه کند رفتن.
- ۱۲- بلند نکردن صدا- بیش از حد نیاز- در امری که فایده ندارد؛ زیرا صدای بلند به صدای الاغ تشبیه شده است.

توصیه‌های مهم پیامبر ﷺ برای فرزندان

مربی‌ان، مدرّسان، معلّمان، پدران و مادران، باید این توصیه‌های مفید را به فرزندان بیاموزند و برایشان روی تخته بنویسند تا آن‌ها را در دفترهایشان یادداشت کرده و حفظ نمایند و آنگاه به شرح آن‌ها بپردازند. در حدیثی که از ابن عباس رضی الله عنهما نقل شده، آمده است: روزی پشت سر رسول خدا ﷺ سوار شده بودم. رسول خدا ﷺ به من گفت: ای پسر، من چند کلمه را به تو می‌آموزم:

۱- «إحفظ الله يحفظك» از دستورات و اوامر خداوند اطاعت کن و از کارهایی که خداوند ممنوع کرده است پرهیز کن تا خداوند تو را در دنیا و آخرت حفظ کند.

۲- «احفظ الله تجده تجاهك» حدّ و حدود خدا را نگهدار تا خداوند تو را توفیق و یاری دهد.

۳- «إذا سألت فأسأل الله، وإذا استعنت فاستعن بالله» هر گاه برای کارهای دنیا و آخرت درخواست کمک کردی، از خدا کمک بجوی؛ مخصوصاً در اموری که هیچ کس جز خدای یکتا بر آنها توانایی ندارد؛ مانند شفای دردها و درخواست رزق و روزی که مختص خدای بی‌همتاست. (اربعین نووی)

۴- «وأعلم أنّ الأُمَّة لو اجتمعت على أن ينفعوك بشيءٍ لم ينفعوك إلاّ بشيءٍ قد كتبه الله لك، وإن اجتمعوا على أن يضروك بشيءٍ لم يضروك إلاّ بشيءٍ قد كتبه الله عليك، رفعت الأقلام وجفت الصحف» (رواه الترمذی و قال حدیث حسن صحیح)

«و بدان که اگر همه مردم دنیا جمع شوند تا نفعی به تو برسانند، جز آنچه خدا برای تو مقرر کرده است، نمی‌توانند نفعی به تو برسانند؛ و اگر همه مردم جمع شوند تا زبانی به تو برسانند، جز آنچه خدا برایت مقرر فرموده است، نخواهند توانست زبانی به تو برسانند، قلم تقدیر خداوند از ازل آن را نوشته است و همه‌ی سود و زیان‌هایی که به تو می‌رسد در لوح محفوظ او ثبت و ضبط شده است.»

انسان مسلمان به قضا و سرنوشتی که خداوند برای او مقدر کرده است - چه خیر باشد چه شر - باید ایمان داشته باشد.

نکاتی که از این حدیث شریف استنباط می‌شود

۱- پیامبر ﷺ بچه‌ها را دوست داشته و ابن عباس را پشت سر خود سوار نموده و او را با «ای پسر» صدا کرده است.

۲- رسول خدا ﷺ به بچه‌ها دستور داده است از خدا اطاعت نموده و از نافرمانی او خودداری کنند تا در دنیا و آخرت خوشبخت شوند.

۳- چنانچه مؤمن حق خدا و حق مردم را ادا کند، خداوند به هنگام سختی‌ها او را نجات می‌دهد.

- ۴- ایجاد عقیده‌ی توحیدی در درون بچه‌ها؛ با فراخواندن خدا و درخواست کمک از او.
- ۵- تثبیت ایمان به قضا و قدر - چه خیر باشد چه شرّ - یکی از ارکان ایمان است.
- ۶- ایجاد روحیه خوش بینی در کودک، تا با امید و شجاعت زندگی کند و فرد سودمندی برای جامعه باشد.

برخی از آداب اسلامی

برادر مسلمانم، بدان که اسلام آداب و اخلاقی را به ارمغان آورده است که خوشبختی دنیا و آخرت را برای فرد مسلمان و جامعه‌ی اسلامی تضمین می‌کند. برخی از این آداب عبارتند از:

۱- پاکیزگی

در خانه و محل کار، پاکیزه باش و لباس‌ها و بدنت را مخصوصاً هنگام رفتن به مسجد برای ادای نمازها - به ویژه نماز جمعه - پاکیزه نگهدار. روز جمعه غسل کن و مواد خوشبوکننده استعمال نما، و بهترین لباس‌هایت را بپوش و با لباس‌های چرکین به مسجد نرو، زیرا موجب اذیت و آزار نمازگزاران می‌شود. با جوراب‌های چرکین و بدبو روی سجاده‌ها پا نگذار؛ زیرا نمازگزار، پیشانی و بینی‌اش را روی سجاده می‌گذارد و از بوی بد جوراب‌ها آزرده می‌شود و شاید از نماز هم بیزار گردد. سعی کن مسواک بزنی؛ به ویژه هنگام وضو گرفتن و نماز خواندن؛ زیرا پیامبر ﷺ در احادیث زیادی اُمّتش را بر استفاده از مسواک تشویق نموده است. از جمله می‌فرماید:

«السَّوَاكُ مَطَهْرَةٌ لِلْفَمِّ، مَرْضَاءٌ لِلرَّبِّ» «صحیح رواه احمد»

«مسواک زدن موجب پاکیزگی دهان و خشنودی پروردگار می‌شود.»

قبل از رفتن به مسجد و محل کار، از خوردن سیر و پیاز خودداری کن تا نمازگزاران و همکارانت را با بوی بد آن، آزرده خاطر نسازی؛ زیرا پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«من أكل ثوماً أو بصلاً، فليعتزلنا، وليعتزل مسجدنا، وليقعد في بيته» «متفق علیه»

«هر کس سیر یا پیاز بخورد باید از جمع ما و مسجد ما دور شود و در خانه‌اش

بنشیند.»

با توجه به این که بوی سیگار که از دهان برخی از نمازگزاران برمی خیزد بسیار نفرت‌آورتر از بوی سیر و پیاز است و علما، سیگار کشیدن را به خاطر ضرر و زینانی که به جسم و مال وارد می‌کند، تحریم کرده‌اند؛ سیگار هم جزو چیزهای ناپاکی است که خداوند امت اسلامی را از آن برحذر داشته است و می‌فرماید:

﴿وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ﴾ [الأعراف: ۱۵۷].

«چیزهای پاکیزه را بر آنان حلال و چیزهای ناپاک را بر ایشان حرام می‌گرداند.»
پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«لا ضرر ولا ضرار» «صحیح رواه احمد»

«زیان رساندن به خود و دیگران حرام است.»

از این رو، چون سیگار برای بدن زیان‌بخش است و اطرافیان را آزرده می‌سازد و باعث تلف شدن مال و ثروت می‌شود، جزو گناهان کبیره است؛ بنابراین، از کشیدن آن خودداری کن.

۲- رفتار و برخورد مردم

(الف) چیز خوبی را که برای خودت دوست می‌داری، برای دیگران هم دوست بدار؛ چون رسول خدا ﷺ می‌فرماید:

«لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفسه» «متفق علیه»

«هیچ کس از شما ایمان ندارد مگر آنچه را که برای خود می‌پسندد، برای برادرش نیز، نپسندد.»

(ب) در خرید و فروش، با گذشت و مهربان باش، چون رسول خدا ﷺ می‌فرماید:
«رحم الله عبداً سمحاً إذا باع، سمحاً إذا اشترى، سمحاً إذا قضى، سمحاً إذا اقتضى»
«رواه البخاری»

«رحمت خداوند بر بنده‌ای که به هنگام خرید و فروش و به هنگام گرفتن حق خود از دیگران و به هنگام دادن حق آنان، کریمانه و با گذشت عمل می‌کند.»

(ج) با مردم ارتباط داشته باش و آنان را پند و اندرز ده و اذیت و آزارشان را تحمل کن؛ تا جزو کسانی باشی که رسول خدا ﷺ درباره آنان فرموده است:

«المسلم الذی یخالط الناس ویصبر علی أذاهم، أفضل من المسلم الذی لا یخالطهم، ولا یصبر علی أذاهم» (رواه الترمذی و اسناده صحیح)

«مسلمانی که با مردم معاشرت و نشست و برخاست می‌کند و اذیت و آزارشان را تحمل می‌نماید، بهتر از مسلمانی است که با مردم معاشرت ندارد و اذیت و آزارشان را تحمل نمی‌کند.»

۳- انصاف و پذیرش حق

سخن حق را بپذیر اگرچه گوینده آن خُردسال یا دشمن باشد، و از نپذیرفتن حق و تحقیر کردن مردم بپرهیز؛ زیرا رسول خدا ﷺ ما را از این کار برحذر داشته و می‌فرماید:

«لا یدخل الجنة من كان في قلبه مثقال ذرّة من کبر، قيل: إنّ الرّجل یحبّ أن یكون ثوبه حسناً، ونعله حسنةً، قال: إنّ الله جمیلٌ یحبّ الجمال، الکبر بطر الحقّ وغمط الناس» (رواه مسلم)

«کسی که هم‌وزن ذره‌ای غرور و کبر در دل داشته باشد، وارد بهشت نمی‌شود. گفتند: کسی می‌خواهد لباس و کفشش زیبا باشد، آیا این هم غرور و کبر است؟ پیامبر ﷺ فرمودند: خدا زیباست و زیبایی را دوست دارد. «کبر»؛ یعنی، نپذیرفتن حق و تحقیر مردم.»

۴- اعتراف به خطا و اشتباه

اگر راه خطا رفتی، به خطایت اعتراف کن و پوزش بخواه؛ زیرا اعتراف به خطا بهتر از آن است که در باطل باقی بمانی. رسول خدا ﷺ می‌فرماید:

«کلّ بني آدم خطاءٌ وخیر الخطّائین التّوابون» (رواه الترمذی و حسنه محقق جامع الاصول.)

«همه انسان‌ها دچار گناه و اشتباه می‌شوند و بهترین آن‌ها کسانی هستند که همیشه از اشتباهات و گناهانشان توبه می‌کنند.»

التّوابون؛ یعنی، کسانی که به اشتباهات خویش اعتراف می‌کنند و از آن دست کشیده و به سوی خدا باز می‌گردند.

۵- عدالت و حق‌گویی

(الف) در همه حال عدالت را پیشه کن حتی در تعامل با دشمنان؛ و دشمنی با قومی، تو را وادار نکند که بر آنان ستم روا داری. خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ ۤأَلَّا تَعْدِلُوۡا أَعْدِلُوۡا هُوَ ۤأَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۸﴾ [المائدة: ۸].

«و نباید دشمنی گروهی، شما را بر آن دارد که عدالت نکنید. عدالت کنید که آن به تقوا نزدیکتر است، و از خدا پروا دارید، که خدا به آنچه انجام می‌دهید آگاه است.»

(ب) حق را بگو حتی اگر به زیان خودت، خویشان یا دوستانت باشد؛ زیرا این دستور خداوند است:

﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوۡا كُوْنُوۡا قَوّٰمِيْنَ بِالْقِسْطِ ۗ شٰهَدَآءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰۤى اَنْفُسِكُمْ اَوْ اَوْلَادِكُمْ وَالْاَقْرَبِيْنَ ۚ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيْرًا فَاَللّٰهُ اَوْلٰىٰۤا بِهَمَّآ ۗ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰىۙ اَنْ تَعْدِلُوۡا ۗ وَاِنْ تَلَوۡا اَوْ تُعْرَضُوۡا فَاِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوۡنَ خَبِيْرًا ﴿۱۳۵﴾ [النساء: ۱۳۵].

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید، پیوسته به عدالت قیام کنید و برای خدا گواهی دهید؛ هر چند به زیان خودتان یا به زیان پدر و مادر و خویشاوندان شما باشد. اگر یکی از دو طرف دعوا توانگر یا نیازمند باشد، باز خدا به آن دو از شما سزاوارتر است؛ پس دنبال هوس نروید که در نتیجه از حق عدول کنید. و اگر به انحراف گرایید یا اعراض نمایید، قطعاً خدا به آنچه انجام می‌دهید آگاه است.»

۶- فرمانبرداری از دستورات دین

از احکام و دستورات دین فرمانبرداری کن؛ زیرا واژه «اسلام» از (استسلام) تسلیم شدن گرفته شده است. احکام دین را با عقل و نظر خودت ارزیابی نکن؛ زیرا عقل آدمی محدود است و به احتمال زیاد اشتباه می‌کند، و از تفسیر کلیات امور دینی عاجز و ناتوان می‌شود. از این روست که علی علیه السلام می‌فرماید:

«لو كان الدين بالرأى لكان المسح على أسفل الخفّ أولى من المسح على أعلاه» «رواه ابوداود و صححه محقق جامع الاصول»

«اگر دین خدا بر اساس رأی و نظر انسان‌ها استوار بود، مسح کردن قسمت پایین «خفّ» از مسح قسمت بالای آن بهتر بود.»

مسلمان واقعی، کسی است که دستورات شرع را صرف نظر از شناختن علت و دلایلی که بر او پوشیده مانده است، اجرا می‌کند. او مانند سربازی است که دستور فرمانده‌اش را بدون چون و چرا اطاعت می‌کند؛ زیرا می‌داند که فرمانده‌اش از او بهتر می‌داند. هنگامی که اسلام گوشت خوک را تحریم کرد، مسلمانان این دستور را گردن نهادند و از علت آن نپرسیدند و اکنون پس از گذشت چهارده قرن، طب جدید از زیان‌های آن پرده برداشته است و به ما می‌گوید خداوند هر چیزی را که حرام نموده به خاطر ضرر و زیان‌هایی است که در بردارد.

۷- عادل بودن در وصیت

هیچ یک از وارثان را از حَقِّش محروم نکن و به سهمی که خداوند برای آنان فرض کرده، راضی باش و تحت تأثیر هوا و هوس و محبت، از هیچ یک از آنان جانبداری نکن؛ به گونه‌ای که سهم بیشتری برای او در نظر بگیری. از نعمان بن بشیر روایت شده است که گفت:

«تصدَّق عَلَيَّ أَبِي بَعْضَ مَالِهِ، فَقَالَتْ أُمِّي [عمره بن رواحة]: لَا أَرْضَى حَتَّى تَشْهَدَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَأَنْطَلِقَ أَبِي إِلَى النَّبِيِّ ﷺ لِيَشْهَدَ عَلَيَّ صَدَقَتِي، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَفَعَلْتَ هَذَا بَوْلِكَ كَلِّمْ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: اتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ» «متفق علیه»
 «پدرم مقداری از مال و ثروتش را به من داد. مادرم، عمره دختر رواحه، گفت: تا رسول خدا ﷺ را برای انجام این کار شاهد نگیری به آن رضایت نمی‌دهم. آنگاه پدرم نزد پیامبر ﷺ رفت تا او را در این کار شاهد بگیرد. رسول خدا ﷺ فرمودند: آیا با تمام پسرانت چنین کرده‌ای؟ پدرم گفت: خیر. رسول خدا ﷺ فرمودند: از خدا بترسید و میان فرزندان‌تان به عدالت رفتار کنید.»

در روایت دیگری آمده است که پیامبر ﷺ فرمودند:

«فَلَا تَشْهَدُنِي إِذْنَ، فَإِنِّي لَا أَشْهَدُ عَلَيَّ جَوْرًا» «أُخْرِجَهُ مُسْلِمٌ وَ النِّسَائِيُّ»
 «در این صورت مرا شاهد مگیر؛ زیرا من بر کارهایی که ظلم و ستم در آن‌ها وجود دارد، گواهی نمی‌دهم.»

چه بسیارند، کسانی که راه خطا رفتند و اموال و دارایی‌شان را به نام برخی از وارثان‌شان ثبت کردند؛ و باعث ایجاد کینه و دشمنی و حسادت میان آنان گردیدند و

کارشان به دادگاه‌ها کشیده شد و به خاطر این اشتباه، اموال و دارایی‌شان را ضایع کرده و دو دستی تقدیم وکلای مدافع نمودند!

۸- رعایت حقوق همسایگان

همسایه‌ات را با گفتار و کردارت اذیت و آزار مده؛ چون رسول خدا (درباره‌ی اذیت کردن همسایه، هشدار داده و می‌فرمایند:

«والله لا يؤمن، والله لا يؤمن، والله لا يؤمن، والله لا يؤمن، الذی لا یأمن جاره بوائقه» «رواه البخاری»
 «به خدا قسم ایمان ندارد؛ به خدا قسم ایمان ندارد؛ به خدا قسم ایمان ندارد؛ کسی که همسایه‌اش از شرّ او درامان نیست.»
 در حدیثی دیگر می‌فرمایند:

«من کان یؤمن بالله والیوم الآخر، فلا یؤذ جاره» «رواه البخاری»
 «کسی که به خدا و روز آخرت ایمان دارد، نباید همسایه‌اش را اذیت و آزار دهد.»
 بر سر راه مردم، مخصوصاً همسایه‌هایت آشغال، پوست موز و هندوانه مینداز که باعث اذیت و آزار آنان می‌شود. مردی را می‌شناسم که به خاطر لیز خوردن روی پوست موز، پایش شکست و مدت شش ماه بستری شد.
 تلاش کن اشیای آزاردهنده و مزاحم را از سر راه مردم، به ویژه همسایه‌هایت برداری، زیرا پیامبر ﷺ در این باره می‌فرمایند:

«وتمیط الأذى عن الطريق صدقة» «متفق علیه»
 «برداشتن موانع از سر راه مردم صدقه است.»

هر گاه همسایه‌ات دچار مصیبتی شد، با او همدردی کن و در کاستن غم و اندوهش وی را یاری نما. صدای رادیو را بلند نکن و برای تأمین آرامش همسایه‌ها به خانواده و میهمان‌هایت اجازه نده با صدای بلند صحبت کنند؛ مخصوصاً زمانی که یکی از همسایه‌ها بیمار و خسته است و به خواب و استراحت احتیاج دارد.

۹- وفای به عهد و پیمان

اگر به کسی وعده دادی حتی اگر کودک هم باشد، به وعده‌ات عمل کن. اساساً معامله و خرید و فروش بر مبنای اتفاق طرفین و وفای به عهد صورت می‌گیرد و نیازی به بیعانه نیست. مؤمن در گفتارش باید صداقت پیشه کند و اگر به کسی وعده داد باید

به آن عمل نماید. هر کس خلاف وعده کند، به یکی از صفات منافقان، متصف شده است؛ چون پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«آية المنافق ثلاث: إذا حدّث كذب، وإذا وعد أخلف، وإذا ائتمن خان» «متفق علیه»
«نشانه‌ی منافق سه چیز است: هر گاه صحبت کند، دروغ بگوید؛ هر گاه وعده دهد، خلاف وعده کند؛ و هر زمان مردم به او اطمینان کنند، به آنان خیانت نماید.»

۱۰- آداب عیادت از بیماران

اسلام، عیادت از بیماران را مورد تشویق قرار داده، مخصوصاً اگر شخص بیمار، خویشاوند یا همسایه باشد. از رسول خدا ﷺ روایت شده است که فرمودند:

«إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: يَا ابْنَ آدَمَ مَرَضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي، قَالَ: يَا رَبِّ كَيْفَ أَعُوذُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ عَبْدِي فَلَانًا مَرَضَ فَلَمْ تَعُدْهُ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ» «رواه مسلم»

«خداوند ﷻ در روز قیامت می‌فرماید: ای فرزند آدم، ای فرزند آدم، بیمار شدم اما مرا عیادت نکردی. می‌گوید: پروردگارا، چگونه تو را عیادت می‌کردم، تو که رب العالمین هستی؟ خداوند می‌فرماید: مگر ندانستی که فلان بنده من بیمار شد، اما او را عیادت نکردی؟ آیا نمی‌دانستی که اگر او را عیادت کنی مرا نزد او می‌یابی؟!»

بعضی از آداب عیادت از بیماران

(الف) ملاقات باید کوتاه باشد تا باعث رنجش خاطر بیمار نگردد. شاید او به خواب و استراحت یا قضای حاجت احتیاج داشته باشد؛ مگر این که با وی بسیار صمیمی باشی.

(ب) نزد بیمار زیاد حرف نزن، و بازگویی داستان بیماری‌اش را از او درخواست مکن.

(ج) سعی کن دل او را شاد کنی و وی را به بهبودی امیدوار سازی. رسول خدا ﷺ می‌فرماید:

(د) برای مریض دعا کن و به وی بگو: «لا بأس عليك ظهورا» «برای تو زیانی ندارد، کفاره‌ی گناهانت می‌شود.»

«من عاد مریضاً لم يحضر أجله، فقال عنده سبع مرّات: أسأل الله العظيم ربّ العرش العظيم أن يشفيك، إلا عافاه الله» «صححه الحاكم و وافقه الذهبي»
 «هر کس، بیماری را عیادت کند که اجلش فرانسیده است، و هفت بار نزد او بگوید: از خداوند بزرگ، پروردگار عرش عظیم، خواهانم که تو را شفا دهد، حتماً خداوند به او تندرستی و سلامتی می‌بخشد.»

۱۱- آداب نگاه کردن

اگر زن بی‌حجابی را دیدی، چشمان خود را فروگیر؛ زیرا چشم، زنا می‌کند و زناى چشم نگاه کردن به نامحرم است. رسول خدا ﷺ می‌فرمایند:
 «يا عليّ لا تتبع النظرة النظرة، فإنّ الأولى لك، وليست لك الثانية» «رواه احمد و غيره و حسنه الألبانى فى صحيح الجامع»
 «ای علی، اگر زنی را برای بار اول نگاه کردی، نگاهت را به او تکرار مکن؛ زیرا نگاه اول برای تو جایز است اما نگاه دوم جایز نیست.»

بدان که نگاه به نامحرم، جز حسرت و پشیمانی، سودی برای تو در بر ندارد. اگر متأهل هستی و به زنی زیباتر از همسرت نگاه کنی، دیدگاه و برخوردت با همسرت عوض می‌شود و دچار غصه می‌شوی و با او به دعوا و نزاع می‌پردازی؛ در حالی که قبل از این نگاه حرام، از همسرت راضی بودی و احساس شادمانی می‌کردی. اگر هم مجرد هستی، شاید نگاه به زن بیگانه باعث تحریک شهوت تو شود یا شیطان تو را به سوی ارتکاب گناه بکشاند. به همین خاطر خداوند خطاب به مؤمنان می‌فرماید:

﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَعْضُوا مِنْ أَبْصَرِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ [النور: ۳۰].

«ای پیامبر، به مردان مؤمن بگو: آنان موظفند که از نگاه به عورت و محل زینت نامحرمان چشمان خود را فروگیرند و پاکدامنی ورزند، که این برای آنان پاکیزه‌تر است، زیرا خداوند به آنچه انجام می‌دهند، آگاه است.»

پیامبر ﷺ می‌فرمایند:

«ما تركت فتنةً بعدي أضرّ على الرجال من النساء» «رواه مسلم»

«پس از رخت برپستن من از این دنیا، زیان بارتترین فتنه برای مردان، زنان هستند.»

۱۲- آداب پند و نصیحت دیگران

پیامبر ﷺ، آداب نصیحت را این گونه به ما می آموزند:

«الدِّينُ النَّصِيحَةُ: قِيلَ لِمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ، وَلَا ئِمَّةَ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتَهُمْ» (رواه مسلم)

«دین؛ یعنی، اخلاص و دلسوزی. گفتند: برای چه کسی؟ ای رسول خدا ﷺ، گفت: برای خدا، قرآن، رسول خدا ﷺ، پیشوایان مسلمانان و عموم مردم.»

نصیحت کردن، دارای آدابی است که باید آن ها را مراعات کرد. ما این آداب را از مربی بزرگ، سرورمان محمد ﷺ، می آموزیم:

(الف) از انس بن مالک رضی الله عنه نقل شده که گفت:

«بينما نحن في المسجد مع رسول الله ﷺ إذ جاء أعرابي، فقام يبول في المسجد، فقال أصحاب رسول الله ﷺ مه مه [لا تفعل] قال: قال رسول الله ﷺ: لا تزرموه، [لا تضروه] دعوه، فتركوه حتى بال ثم إن رسول الله ﷺ دعاه فقال له: إن هذه المساجد لا تصلح لشيء من هذا البول ولا القذر، إنما هي لذكر الله والصلاة وقراءة القرآن، أو كما قال رسول الله ﷺ، قال: فأمر رجلاً من القوم، فجاء بدلوه من ماء فشبهه عليه [فصبه عليه]» (رواه الشيخان)

«در حالی که، ما با رسول خدا ﷺ در مسجد بودیم، ناگهان یک مرد اعرابی و بادیه نشین آمد و در مسجد ادرار کرد. اصحاب رسول خدا ﷺ گفتند: اینجا ادرار نکن، اینجا ادرار نکن. می گوید: «رسول خدا ﷺ فرمودند: به او آسیبی نرسانید؛ او را رها کنید؛ تا ادرارش را تمام کند». اصحاب هم او را رها کردند تا ادرارش تمام شد. سپس رسول خدا ﷺ او را نزد خود خواند و به او گفت: در مساجد نباید ادرار کرد؛ مساجد فقط جای ذکر و یاد خدا و نماز و قرائت قرآن است. در روایتی دیگر آمده است که رسول خدا ﷺ به یکی از اصحاب فرمودند که یک سطل آب بیاورد، آنگاه سطل آب را روی ادرار پاشیدند.»

(ب) مسلم از معاویه بن حکم سلمی، روایت کرده است که گفت: «بینما أنا أصلي مع النبي ﷺ إذ عطس رجل من القوم فقلت: یرحمک الله، فرماني القوم بأبصارهم، فقلت: واثكل أمّاه ما شأنکم تنظرون إلي؟! فجعلوا يضربون بأيديهم علی أفخاذهم، فلما رأيتهم يصمتونني لکنني سکت، فلما صلي رسول الله ﷺ، فبأيي وأمي ما رأيت معلماً قبله ولا بعده أحسن تعليماً منه، فو الله ما نهرني ولا ضربني ولا شتمني ثم قال: إن هذه الصلاة لا يصلح فيها شيء من كلام الناس، وإتما هي التسييح والتكبير وقراءة القرآن» (رواه مسلم)

«در حالی که با پیامبر ﷺ نماز می خواندم، مردی در آنجا عطسه کرد. من هم گفتم: «یرحمک الله» کسانی که آنجا بودند نگاهی به من انداختند. گفتم: مادرم داغ دیده شود! چرا به من نگاه می کنید؟ آن ها با دستانشان شروع به زدن زانوهایشان کردند. هنگامی که دیدم قصد ساکت کردن مرا دارند، ساکت شدم. پس از آن که رسول خدا ﷺ - خودم و پدر و مادرم فدای او شویم - نماز را خواند، به خدا سوگند نه مرا سرزنش کرد، نه کتک زد و نه ناسزا گفت. من هیچ معلمی را نه قبل و نه بعد از او، نیکوتر از او ندیده ام. سپس رسول خدا ﷺ گفت: در نماز هیچ سخنی با مردم جایز نیست، تنها گفتن تسیح و تکبیر و قرائت قرآن جایز است.»

آداب ملاقات و اجازه گرفتن

۱ - خداوند متعال می فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِن قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَعٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾﴾ [النور: ۲۷-۲۹].

«ای کسانی که ایمان آورده اید، به خانه هایی که خانه های شما نیست داخل مشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن سلام گوید. این برای شما بهتر است، باشد که پند گیرید. و اگر کسی را در آن نیافتید، پس داخل آن مشوید تا به شما اجازه داده شود؛ و اگر به

شما گفته شود: «برگردید»، برگردید که آن برای شما سزاوارتر است، و خدا به آنچه انجام می‌دهید داناست. بر شما گناهی نیست به خانه‌های غیر مسکونی که حق استفاده از آنها را دارید بدون اجازه داخل شوید و خداوند می‌داند آنچه را آشکار می‌کنید و آنچه را پنهان می‌دارید.»

۲- خداوند با این آداب شرعی درباره اجازه گرفتن، بندگان مؤمنش را تربیت می‌کند و به آنان فرمان می‌دهد که حق وارد شدن به خانه دیگران را ندارند، مگر این که پیش از وارد شدن اجازه بگیرند و پس از آن سلام کنند. مسلمانان شایسته است که سه بار کسب اجازه کنند، اگر به او اجازه داده شد وارد شود و گرنه برگردد. همچنان که در روایت صحیح آمده است که ابوموسی هنگامی که سه بار از عمر رضی الله عنه اجازه گرفت، اما به او اجازه داده نشد، برگشت. سپس عمر گفت: آیا این صدای عبدالله بن قیس نبود که اجازه ورود می‌خواست؟ به او اجازه ورود بدهید. آنگاه دنبال او رفتند؛ اما متوجه شدند که رفته است. هنگامی که دوباره بازگشت عمر رضی الله عنه گفت: چرا برگشتی؟ گفت: سه بار اجازه ورود خواستم اما به من اجازه ندادید و من از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیده‌ام که فرمودند:

«أذا استأذن أحدكم ثلاثاً ولم يؤذن له فليصرف» «متفق علیه»

«اگر کسی از شما سه بار اجازه گرفت، اما به او اجازه داده نشد، باید برگردد.»

عمر رضی الله عنه گفت: باید دلیل بیاوری و گرنه تو را کتک خواهم زد. آنگاه ابوموسی به نزد گروهی از اعیان انصار رفت و گفته‌ی عمر رضی الله عنه را برایشان نقل کرد. آن‌ها گفتند: جز کم‌سن و سال‌ترین فرد ما کسی برای تو گواهی نمی‌دهد. آنگاه ابوسعید خدری با وی نزد عمر رفت و حقیقت موضوع را به وی گفت. عمر گفت: تجارت در بازار باعث شد که من از این حدیث غافل شوم.

درس‌هایی که از آیات و حدیث فوق می‌توان گرفت

- ۱- شخص ملاقات‌کننده قبل از اجازه گرفتن از افراد خانواده نباید وارد خانه‌ی آنان شود. او باید میل و رغبت آنان به داخل شدن خود را ارزیابی کند.
- ۲- شخص ملاقات‌کننده باید بر کسانی که از آنان دیدن می‌کند، سلام کند و بگوید: «السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته».

﴿فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ هَيَّئَةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَرَكَاتٌ طَيِّبَةٌ﴾

[النور: ۶۱].

«هر وقت داخل خانه‌ای شدید بر همدیگر سلام کنید، سلامی که نزد خدا مبارک و خوش است.»

۳- مجاهد گوید: اگر وارد مسجد شدی، بگو: «السلام علی رسول الله ﷺ» و هر گاه وارد خانه‌ی خودت شدی بر افراد خانواده سلام کن، و اگر وارد خانه‌ای شدی که هیچ کس در آن نیست، بگو: «السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین» قتاده می‌گوید: ملائکه پاسخ سلام او را خواهند داد.^۱ در سلام کردن، میان زنان و مردان تفاوتی وجود ندارد؛ از این رو، زن مسلمان بر زنان و مردان خویشاوندی که با او محرم هستند سلام می‌کند؛ مانند: برادرانش و پسران آنان. مرد نیز، به زنانی که برای او محرم هستند، سلام می‌کند.

۴- زن بدون اجازه، حق وارد شدن به هیچ خانه‌ای را ندارد؛ همانطور که برخی از زنان چنین می‌کنند، شاید مرد در خانه تنها باشد که در این صورت خلوتشان حرام است، یا مرد، عریان با همسرش خوابیده باشد.

۵- خانواده و فرزندان را به دروغگویی عادت نده؛ مثلاً، هر گاه در زده شد، از آنان بخواهی که بگویند: «خانه نیست»، در حالی که شما در خانه هستید، اگر مشغول کاری هستی، بهتر این است که عذرخواهی کنی، زیرا این کار برای دنیا و آخرت تو بهتر است و شخص ملاقات‌کننده هم باید عذر تو را بپذیرد؛ زیرا خداوند می‌فرماید:

﴿وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ آرْجِعُوا فَأَرْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ﴾ [النور: ۲۸].

«و اگر به شما گفته شد: «برگردید»، برگردید که آن برای شما سزاوارتر است.»

۶- ملاقات‌کننده یا میهمان، هنگام اجازه گرفتن نباید به درون خانه چشم بدوزد؛ زیرا اجازه گرفتن برای این است که چشم به زن‌های داخل خانه نیفتد. پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«من أطلع في بيت قومٍ إذنهم، فقد حلّ لهم أن يفقهوا عینه» «رواه مسلم»

^۱ - ر. ک: تفسیر ابن کثیر، ۳/۵، ۴.

«هر کس بدون اجازه به خانه مردم نگاه کند، آن‌ها حق دارند چشمان او را درآورند.»

پیامبر ﷺ هر گاه به خانه کسی می‌رفتند، رو به روی در نمی‌ایستادند، بلکه در گوشه‌ی راست یا چپ در، منتظر می‌ماندند و می‌گفتند:

«السلام علیکم، السلام علیکم» «صحیح رواه احمد»

۷- وارد خانه‌ای نشود که صاحبش یا یکی از پسران ارشد او در آنجا نیست؛ چون خداوند متعال می‌فرماید:

﴿فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ﴾ [النور: ۲۸].

«و اگر کسی را در آن نیافتید، پس داخل آن مشوید تا به شما اجازه داده شود.»
اجازه‌ی زنان بیگانه مانند خواهر زن، دختر عمو، دختر دایی، دختر خاله و زن برادر، معتبر نیست.

۸- هنگام رفتن به خانه‌ی خویشان، از قبیل عمو، برادر و دایی، قبل از وارد شدن، کسب اجازه واجب است. حتی سنت است که از خواهرانت هم اجازه بگیری.
ابن جریج می‌گوید: از عطاء بن رباح شنیدم که این چنین از ابن عباس نقل می‌کرد: سه آیه هست که مردم از آن‌ها اعراض کرده‌اند، یکی از آن‌ها این آیه است:

﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ﴾ [الحجرات: ۱۳].

«قطعاً گرامی‌ترین شما نزد خدا پرهیزگارترین شماست.»

وی می‌افزاید: مردم می‌گویند: گرامی‌ترین آنان نزد خداوند کسی است که خانه‌اش بزرگتر باشد. همچنین مردم، ادب و نزاکت را کنار گذاشته‌اند. ابن رباح می‌گوید: گفتم: اگر به نزد خواهرانم که یتیم هستند و تحت کفالت من در یک منزل زندگی می‌کنند، بروم، باز هم باید اجازه بگیرم؟ گفت: بله، ابن رباح می‌افزاید: من با او بحث و مجادله کردم تا اجازه‌ی چنین کاری را به من بدهد، اما او نپذیرفت. آنگاه ابن عباس گفت: آیا دوست داری آن‌ها را لخت و عریان ببینی؟ گفتم: نه؛ گفت: پس اجازه بگیر. همچنین با زن برادر، زن عمو، زن دایی و خواهر زن در یک خانه نمی‌توان خلوت کرد؛ یا آن‌ها را بدون حجاب و آراسته نگاه کرد. پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«إِيَّاكُمْ وَالدَّخُولَ عَلَى النِّسَاءِ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَابِ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، أَفَرَأَيْتَ الْحَمُو^۱؟ قَالَ: الْحَمُو الْمَوْتُ» (رواه البخاری)

از خلوت کردن با زنان نامحرم دوری کنید. مردی از انصار گفت: ای رسول خدا ﷺ، آیا خلوت کردن با برادر شوهر و نزدیکان او که برای زنش نامحرمند نیز، حرام است. فرمود: خلوت کردن با آنان مرگ است.»

۹- اگر وارد خانهات شدی، بر افراد خانوادهات سلام کن و قبل از وارد شدن با صدایت آنان را باخبر ساز؛ زیرا جابر ابن عبدالله می گوید:

«إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ عَلَيْهِمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مَبْرُكَةً طَيِّبَةً» (به نقل از ابن کثیر)

«اگر وارد خانهات شدی، بر افراد خانوادهات سلام کن؛ سلامی که نزد خدا مبارک و خوش است.»

هر گاه عبدالله بن مسعود برای کاری پیش خانوادهاش می رفت، به محض رسیدن به نزدیک در، سرفه می کرد؛ مبدا در وضعیتی بر آنان وارد شود که برای او ناخوشایند باشد

«به نقل از تفسیر ابن کثیر که می گوید: اسناد آن صحیح است.»

۱۰- فرزندان را چنان عادت بده که از دوران خردسالی، هنگام وارد شدن به خانه دیگران - حتی اگر از نزدیکان و خویشان باشند - اجازه بگیرند.

۱۱- بهتر است که زمان ملاقات کوتاه باشد؛ شاید صاحب خانه با کس دیگری وعده گذاشته، یا کاری داشته باشد. خداوند خطاب به مؤمنان می فرماید:

﴿فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَعْسَبِينَ لِجَدِيثٍ إِنَّ دَالِكُمْ كَانَ يُؤْذَى النَّبِيَّ فَيَسْتَجِيءُ مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَجِيءُ مِنَ الْحَقِّ﴾ [الأحزاب: ۵۳].

«هنگامی که دعوت شدید، داخل شوید، و وقتی غذا خوردید، پراکنده شوید بی آنکه سرگرم سخنی گردید. این رفتار شما، پیامبر ﷺ را می رنجاند اما از شما شرم می دارد، حال آن که خدا از حق گویی شرم نمی کند.»

^۱ - الحمو: برادر شوهر و نزدیکان او.

۱۲- بدون اجازه‌ی برادرت به کتاب یا نامه‌ی او نگاه نکن؛ ممکن است حاوی یک راز باشد.

وارد شدن بدون اجازه چه وقت جایز است؟

۱- هر گاه پیشامد ناگهانی و ناگواری، مانند آتش‌سوزی اتفاق بیفتد، برای نجات خانه و ساکنان آن، بدون اجازه وارد شو.

۲- بدون اجازه می‌توان وارد مکان‌های ذیل شد: هتل‌ها، مسافرخانه‌ها، کاروانسراها، خانه‌هایی که مخصوص پذیرایی از میهمانان است، ادارات دولتی، مغازه‌ها، مساجد و دیگر اماکن عمومی. خداوند متعال می‌فرماید:

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَعٌ لَكُمْ﴾

[النور: ۲۹].

«بر شما گناهی نیست که به خانه‌های غیر مسکونی که حق استفاده از آن‌ها را دارید بدون اجازه داخل شوید.»

شیوه درست اجازه گرفتن شرعی

۱- هر گاه خواستی به دیدار کسی بروی، باید در خانه‌اش را آرام بزنی و در سمت راست در صبر کنی، تا هنگام باز شدن در، داخل منزل را نبینی. شاید زنی بیرون بیاید که نگاه کردن به او حرام باشد. حال اگر کسی جواب نداد، برای دومین بار آن را بکوب و کمی صبر کن، سپس بار سوم آن را بزن. پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«إِذَا اسْتَأْذَنَ أَحَدُكُمْ ثَلَاثًا فَلَمْ يُؤْذَنَ لَهُ، فَلْيَرْجِعْ» «متفق علیه»

«اگر یکی از شما سه بار اجازه گرفت، اما به او اجازه داده نشد، باید برگردد.»

۲- میان بار اول و دوم که در را می‌زنی، ترجیح داده می‌شود؛ به مقدار خواندن یک نماز منتظر بمانی. مبدا صاحب خانه در نماز باشد، البته نباید در را محکم و پی در پی بکوبی و باعث ترس و نگرانی افراد خانواده بشوی.

۳- اگر به شما گفتند: چه کسی در را می‌زند، بگو: «فلانی» و نام و نام خانوادگی‌ات را بگو تا تو را بشناسند. نباید بگویی «من هستم» زیرا با گفتن

این کلمه، شناخته نمی‌شوی. از جابر رضی الله عنه روایت شده است که گفت: نزد پیامبر صلی الله علیه و آله رفتم و در را کوبیدم، آنگاه گفتند:

«من ذا؟ فقلت: أنا، فقال رسول الله صلی الله علیه و آله «أنا، أنا» کانه کرهها» «متفق علیه»

«چه کسی در را می‌زند؟ گفتم: من هستم، پیامبر صلی الله علیه و آله گفتند: «من، من» گویی که از پاسخ بدشان آمده است.»

ابن کثیر می‌گوید: پیامبر صلی الله علیه و آله از این نوع جواب دادن خوشش نیامد؛ زیرا این لفظ، نامشخص است و تا شخص نام و نام خانوادگی خود را که به آن شهرت یافته است نگوید، شناخته نمی‌شود. هر کسی می‌تواند بگوید: «من هستم»؛ اما با این لفظ اجازه گرفته نمی‌شود «تفسیر ابن کثیر»^۱

۴- هر گاه خودت یا یکی از پسرانت در خانه بودید، به همسر و دخترانت اجازه مده در را باز کنند یا جواب تلفن را بدهند؛ اما اگر فقط زنان در خانه بودند، اشکال ندارد که از پشت در جواب دهند تا افراد بیگانه ایشان را نبینند. البته جواب باید با کلمه «چه کسی در را می‌زند» و با صدای کلفت و خشن باشد نه نرم؛ تا در شنونده ایجاد شیفتگی نکند و تحت تأثیر صدای زنان دچار اغوا و وسوسه نگردند. خداوند متعال در این باره می‌فرماید:

﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ﴾ [الأحزاب: ۳۲].

«پس به ناز سخن مگوئید تا آن که در دلش بیماری است طمع ورزد»

زن نباید در را باز کند و کسی که در می‌زند، نباید نگاه کند؛ چون خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَلَعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَّرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ﴾ [الأحزاب: ۵۳].

«چون از زنان پیامبر صلی الله علیه و آله چیزی خواستید از پشت پرده از آنان بخواهید؛ این برای دل‌های شما و دل‌های آنان پاکیزه‌تر است.»

اجازه گرفتن فرزندان، خدمتکاران و خویشاوندان

خداوند متعال می‌فرماید:

^۱ - ر.ک.: تفسیر ابن کثیر، ج ۳/۲۷۹.

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِيَسْتَعِذْنَكَمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا
 الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهْرِ
 وَمِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ
 طَوَفَاؤُنَ عَلَيْكُمْ بِعُضُومِ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ
 حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ [النور: ٥٨].

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید، باید غلام و کنیزهای شما و کسانی از شما که به بلوغ نرسیده اند سه بار در شبانه‌روز از شما کسب اجازه کنند: پیش از نماز بامداد، و نیمروز که جامه‌های خود را بیرون می‌آورید، و پس از نماز شامگاهان. [این،] سه هنگام برهنگی شماست، نه بر شما نه بر آنان گناهی نیست که در غیر این سه هنگام بدون اجازه وارد شوید. ایشان دور و بر شما در رفت و آمدند و شما نیز، دور و بر ایشان در رفت و آمدید. خداوند آیات خود را اینگونه برای شما بیان می‌کند، و خدا دانای سنجیده کار است.»

این کثیر می‌گوید: موضوع این آیه، اجازه گرفتن خویشاوندان از همدیگر است. خداوند به مؤمنان فرمان می‌دهد که خدمتکاران و کنیزان و کودکانشان که به سن بلوغ نرسیده‌اند باید در سه وقت از ایشان اجازه بگیرند:

- ۱- پیش از نماز صبح؛ زیرا مردم در این موقع در بسترشان خوابیده‌اند.
- ۲- هنگام قیلوله (خواب نیمروز) چون انسان در این حالت شاید همراه همسرش لباس‌ها را درآورده باشد.
- ۳- پس از نماز عشاء که وقت خواب است. باید به خدمتکاران و خردسالان گفته شود که در این حالات نزد زن و شوهر نروند، زیرا بیم آن می‌رود که مرد با همسرش در حالت خلوت باشد. اما اگر در اوقاتی غیر از این حالت‌ها وارد اتاق آن دو شوند، بر شما گناهی نیست که به آنان اجازه دهید. آن‌ها نیز، در این مواقع برای وارد شدن مجازند و گناهی بر آنان نیست.
- ۴- اگر فرزندان به سن بلوغ رسیدند باید در همه حال اجازه بگیرند «تفسیر ابن کثیر»^۱

^۱ - ر.ک: تفسیر ابن کثیر، ج ۳/۳۰۲.

بر مربیان زن و مرد، لازم است که آداب اجتماعی اسلام درباره‌ی وارد شدن به خانه‌ی پدر را برای حفظ اخلاق کودکان، افراد بالغ و خدمتکاران به آنان بیاموزند؛ تا چیزی را که نباید ببینند، مشاهده نکنند. چه خوب است که مسؤولان تبلیغات و ارتباطات در کشورهای اسلامی، این آداب را از طریق تلویزیون و مجلات به فرزندانشان بیاموزند؛ تا به این طریق اخلاقشان را حفظ کنند. اما متأسفانه بچه‌ها صحنه‌های وسوسه‌انگیز اختلاط زن و مرد، رقص و پایکوبی و آوازخوانی و سایر سریال‌های جنسی، که اخلاق را به تباهی می‌کشند و بر انحراف جامعه می‌افزایند، از طریق تلویزیون تماشا می‌کنند.

بر پدران و مادران واجب است که دختران و پسرانشان را به ازدواج تشویق نمایند و در مهریه، اجرای مراسم و سایر هزینه‌هایی که بر دوش جوانان سنگینی می‌کند و آنان را از ازدواج منصرف می‌سازد، زیاده روی نکنند. زیرا ممکن است ایشان را به زنا وادارد. فرزندان دختر و پسر نیز، از پدرانشان بخواهند که در ازدواج و مهریه سختگیری نکنند و به ازدواج شرعی آنان رضایت دهند، که باعث دوری از مفاسد و فتنه‌انگیزی می‌شود و تندرستی و دین و آبرویشان رادر امان می‌دارد.

برخی از آداب معلّمان

شایسته است که معلّمان در کلاس درس، نکات ذیل را رعایت کنند:

۱- هنگام وارد شدن با لفظ «السلام علیکم و رحمه الله و برکاته» بر دانش‌آموزان سلام کنند. الفاظ دیگری مانند «صبح بخیر» جایز نیست؛ چون در شرع خدا نیامده است. البته پس از سلام کردن می‌توان این الفاظ و امثال آن را گفت. معلّم باید دانش‌آموزان را راهنمایی کند که با لفظ «وعلیکم السلام و رحمه الله و برکاته» پاسخ سلام را بدهند. معلّمان نباید اجازه دهند هنگام داخل شدنشان به کلاس، دانش‌آموزان برای ادای احترام از سر جایشان بلند شوند.

۲- معلّم باید با چهره‌ای خندان با دانش‌آموزان صحبت کند؛ زیرا پیامبر ﷺ می‌فرمایند:

«تبسّمك في وجه أخيك صدقة» «صحیح رواه الترمذی و غیره»

«شاد کردن برادرت با لبخند و تبسّم، صدقه است.»

۳- معلّم، درس را باید با عبارت زیر (خطبه الحاجه) که رسول اکرم ﷺ سخنش را با آن آغاز می‌کرد، شروع کند:

«إِنَّ الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا من يهده الله فلا مضل له، ومن يضل فلا هادي له.

وأشهد أن لا إله إلاّ وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله. أمّا بعد: فإنّ أصدق الحديث كلام الله تعالى وخير الهدى هدى محمد... تا آخر خطبه».

«قطعاً ستایش خاص خداست، او را می‌ستاییم و از او کمک می‌جوییم و از او طلب آموزش می‌کنیم و از بدی‌های نفس و کارهای بد به خدا پناه می‌بریم. خداوند هر کس را هدایت کند هیچ کس نمی‌تواند او را گمراه سازد و هر کس را گمراه کند هیچ کس نمی‌تواند او را هدایت نماید.

و گواهی می‌دهم که هیچ معبود به حقی جز خدای یکتا و بی‌شریک وجود ندارد و گواهی می‌دهم که محمد ﷺ بنده و فرستاده‌ی اوست. اما بعد: به درستی که راست‌ترین سخن، کلام خداوند متعال است و بهترین هدایت، هدایت پیامبر ﷺ است...»

۴- استفاده از الفاظ و کلماتی که موجب تشویق و ترغیب دانش‌آموزان می‌شود: به دانش‌آموز کوشا و درس‌خوان بگوید: «أحسن» (آفرین)، «بارك الله فيك»، و به دانش‌آموز ضعیف و کم‌کار بگوید: خداوند تو را اصلاح و هدایت کند. پیامبر ﷺ می‌فرمایند:

«والكلمة الطيبة صدقة» «متفق علیه»

«و گفتن سخن نیک صدقه به شمار می‌آید»

۵- از سخنی که در آن توهین و تمسخر وجود دارد پرهیز کند؛ چون دانش‌آموزان، هم‌سخنان زیبا را از معلّم یاد می‌گیرند و هم حرف‌های زشت را.

۶- به دانش‌آموزانی که از درسشان غافلند و مشغول کارهای دیگری غیر از درسشان هستند یا سر کلاس با هم صحبت می‌کنند، هشدار دهد.

۷- سؤال‌های درس را تنظیم کند و به دانش‌آموزان اجازه ندهد قبل از اجازه گرفتن، سؤال کنند؛ در غیر این صورت به سؤالشان پاسخ ندهد.

۸- معلمان باید آداب و اخلاق اسلامی را رعایت کنند تا دانش‌آموزان نیز، آنان را الگوی خود قرار دهند. هر گاه معلم عطسه کرد، بگوید: «الحمد لله» و کسی که در کنار اوست بگوید: «یرحمك الله» «خدا به تو رحم کند». شخص عطسه‌کننده هم در پاسخ بگوید: «یهدیکم الله ویصلح بالکم» «خداوند تو را هدایت کند و وضع تو را به خیر گرداند». و هر وقت معلم خمیازه کشید، باید دست چپش را روی دهان بگذارد و ها،ها نکند. زیرا پیامبر ﷺ از این کار نهی کرده است و می‌فرمایند:

«إذا تئأب أحدکم فلیضع یدیه علی فمه، فإنّ الشیطان یدخل مع التثأوب» «متفق علیه»

«هر گاه یکی از شما خمیازه کشید باید دستش را روی دهانش بگذارد؛ زیرا شیطان هنگام خمیازه کشیدن داخل انسان می‌شود.»

۹- معلمان باید لباس‌هایشان را پاکیزه نگه دارند و با قیافه‌ای زیبا و بدون تکبر به میان دانش‌آموزان بروند و به این فرموده پیامبر ﷺ عمل نمایند:

«لا یدخل الجتة من کان فی قلبه مثقال ذرّة من کبر، قیل: إنّ الرّجل یحبّ أن یكون ثوبه حسناً، ونعله حسنة، قال: إنّ الله جمیل یحبّ الجمال، الکبر: بطن الحقّ وغمط الناس» «رواه مسلم»

«کسی که یک ذره کبر و غرور در دل داشته باشد داخل بهشت نمی‌شود، گفتند: ای رسول خدا ﷺ، مردی می‌خواهد لباس و کفشش زیبا باشد، آیا این هم نشانه غرور است؟ فرمودند: بدون تردید خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد، کبر؛ یعنی، نپذیرفتن حق و تحقیر مردم.»

۱۰- اگر معلمان در مدرسه‌ای تدریس می‌کنند که دانش‌آموزان دختر و پسر و معلمان زن و مرد در آنجا مختلط‌اند - امری که با تعالیم اسلام منافات دارد - باید دانش‌آموزان پسر را در صندلی‌های جلو بنشانند و دختران را در صندلی‌های عقب؛ تا از بروز مشکلات جلوگیری شود. همچنین معلمان و مدرّسان باید به دانش‌آموزان پسر گوشزد کنند که با دانش‌آموزان دختر اختلاط نکنند، زیرا صحبت کردن با آنان جز به قصد نصیحت، آن هم از پشت پرده نه در خلوت و تنهایی، جایز نیست. معلمان زن نیز، نباید با معلمان مرد

مختلط شوند، بلکه در مکانی جدا و بدون اختلاط بنشینند تا عفت و پاکدامنی‌شان حفظ شود. البته، این وظیفه‌ی اداره آموزش و پرورش است که مدارس دخترانه و پسرانه را از هم جدا کند و بر اساس تعالیم اسلامی عمل نمایند. در این میان، کشور عربستان سعودی مدارس دخترانه و پسرانه را از هم جدا کرده و بسیار هم موفق بوده است. این کشور با ایجاد شعبه‌ای که ریاست آموزش دختران را بر عهده گرفته و بر آن نظارت می‌کند به جدایی مدارس دختران در کلیه مراحل پرداخته و آنان را از بروز مشکلات حاصل از اختلاط با پسران مصون داشته است. بیت زیر گویای وضعیت مدارس مختلط است:

أَلْقَاهُ فِي الْيَمِّ مَكْتَوْفًا ثُمَّ قَالَ لَهُ   إِيَّاكَ إِيَّاكَ أَنْ تَبْتَلَّ بِالْمَاءِ
 «او را دست بسته به دریا افکند و سپس به او گفت: احتیاط کن که خیس نشوی.»

آداب و اخلاق دانش‌آموزان

دانش‌آموزان دختر و پسر باید آداب زیر را در سر کلاس رعایت کنند:

۱- به معلمان احترام بگذارند، زیرا آن‌ها موضوعاتی را به دانش‌آموزان آموزش می‌دهند که در دین و دنیا برایشان سودمند است. از سوی دیگر، سن و سال معلمان از آنان بیشتر است. پیامبر ﷺ نیز، توصیه کرده‌اند که برای آنان احترام قایل شویم؛ ایشان در این باره می‌فرمایند:

«لَيْسَ مَنَّا مَنْ لَمْ يَجَلِّ كَبِيرَنَا، وَيَعْرِفْ لِعَالِمِنَا حَقَّهُ» «حسن رواه احمد»

«هر کس به بزرگسالان ما احترام نگذارد و به خردسالان ما ترحم ننماید و حق عالمان ما را ادا نکند از ما نیست.»

۲- با دقت تمام به گفته‌های معلمان و مدرّسان گوش دهند تا از درسشان بیشتر استفاده ببرند.

۳- سر کلاس و هنگام درس جز با اجازه سخن نگویند، تا محیط کلاس آرام بماند و هرج و مرج و بی‌نظمی ایجاد نشود.

۴- برای سؤال کردن اجازه بگیرند و زیاد هم سؤال نکنند تا ساعت درسی بیهوده تلف نشود.

- ۵- از معلّمان اطاعت کنند و پند و اندرزشان را تا زمانی که به گناه و معصیت دستور نداده‌اند، بپذیرند.
- ۶- به چیز دیگری جز موضوعات درسی مشغول نشوند تا استفاده‌ی شایان از آن ببرند.
- ۷- به دقت درس معلّم را مورد توجه قرار دهند و سر کلاس نخواستند.
- ۸- نکات مهم درس را در یک دفتر ویژه، یادداشت نمایند تا هنگام یاد گرفتن دروس به آن مراجعه کنند.
- ۹- اگر دانش‌آموزی با تأخیر به کلاس بیاید باید قبل از وارد شدن از معلّم اجازه بگیرد، سپس به دوستانش سلام کند.
- ۱۰- اگر دانش‌آموزان دختر و پسر در مدرسه‌ی مختلطی بودند و برخی از معلّمانشان، آقا و برخی دیگر خانم باشند - امری که مخالف فطرت است و با تعالیم اسلام که حافظ عفت و پاکدامنی دختران است، سازگاری ندارد و متأسفانه در بیشتر کشورهای اسلامی وجود دارد - در چنین حالتی، دانش‌آموزان پسر نباید با دانش‌آموزان دختر مختلط شوند و همراه آنان بیرون بروند یا حرف‌های زشت به آنان بگویند؛ در هر حال باید از آنان فاصله بگیرند. اگر ما از دانش‌آموزی بپرسیم، آیا شما دوست داری که دانش‌آموزان به خواهرت نگاه کنند و با او شوخی کنند و حرف‌های زشت به او بگویند، قطعاً نمی‌پذیرد و خواهد گفت: هرگز راضی نیستم این صحبت‌ها با خواهرم رد و بدل شود. همچنین دانش‌آموزان دیگر هم این کار را برای خواهرانشان نمی‌پسندند. دانش‌آموزان دختر نیز، باید حجاب اسلامی و متانت خود را حفظ کنند و از دانش‌آموزان پسر دوری نمایند تا سخنان زشتی از آنان نشنوند که به آبرو و حیثیت‌شان لطمه می‌زند.
- ۱۱- دانش‌آموزان دختر باید در حضور پسران، حجاب اسلامی کامل را رعایت کنند و سر و سینه و صورت خود را بپوشانند مخصوصاً در دوره‌ی راهنمایی، دبیرستان و دانشگاه، و نباید از وسایل آرایش و سرمه و عطر استفاده کنند، زیرا این کار تنها در خانه و برای شوهر جایز است. البته استفاده از عطر و مواد خوشبوکننده برای تمام زنان هنگام بیرون رفتن از منزل حرام است؛ زیرا پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«أَيُّمَا امْرَأَةٍ اسْتَعْطَرَتْ، ثُمَّ خَرَجَتْ، فَمَرَّتْ عَلَى قَوْمٍ لِيَجِدُوا رِيحَهَا فَهِيَ زَانِيَةٌ وَكُلَّ عَيْنٍ زَانِيَةٌ» «حسن رواه احمد»

«هر زنی که خود را خوشبو و معطر کند، سپس از خانه خارج شود و از کنار قومی عبور نماید تا بوی خوش او به مشامشان برسد؛ چنین زنی زناکار است و هر چشمی که به نامحرم نگاه کند زناکار است.»

امری مسلم است که زنان با این کار آبرو و شرف خود را حفظ خواهند کرد.

پیامبر ﷺ در این باره می‌فرماید:

«لَأَنْ يَطْعَنَ فِي رَأْسِ أَحَدِكُمْ بِمَخِيطٍ مِنْ حَدِيدٍ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمَسَّ امْرَأَةً لَا تَحِلُّ لَهُ»
«صحيح رواه الطبرانی و غيره»

«اگر در سر یکی از شما سوزن آهنی فروبرده شود برای او بهتر از آن است که یک زن نامحرم را لمس کند.»

معلم مسلمان، دعوتگر است

معلم مسلمان، باید میان برادران معلمش دعوتگر باشد؛ با روشی حکیمانه و الگویی نیک آنان را پند دهد و به سوی ایمان و عمل صالح و اخلاق پسندیده دعوت کند و آیات زیر را در زندگی خود عملی سازد:

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ۗ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾﴾ [آل عمران: ۱۵۹].

«پس به برکت رحمت الهی، با آنان نرم‌خو و پرمهر شدی، و اگر تندخو و سخت‌دل بودی قطعاً از پیرامون تو پراکنده می‌شدند. سپس، از آنان درگذر و برایشان آمرزش بخواه؛ و در کارها با آنان مشورت کن؛ و زمانی که تصمیم گرفتی بر خدا توکل کن، زیرا خداوند توکل‌کنندگان را دوست می‌دارد.»

﴿أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ۗ وَجَدِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾
[النحل: ۱۲۵].

«با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگارت دعوت کن و با آنان به شیوه‌ای که نیکوتر است به مجادله برخیز.»

بحث و جدال در این آیه، هم شامل مسلمانان می‌شود هم غیر مسلمانان. اگر در میان معلّمان، معلّم و دانش‌آموز غیر مسلمان وجود داشت، باید با رفتار نیک با آنان برخورد کنیم و با حکمت، موعظه‌ی حسنه و بحث و جدال منطقی، آن‌ها را به اسلام دعوت نماییم و عمل به این آیه‌ی مبارک را سرلوحه‌ی کار خویش قرار دهیم:

﴿وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا ءَامَنَّا بِالَّذِي أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ [العنكبوت: ۴۶].

«و با اهل کتاب، جز به شیوه‌ای که بهتر است، مجادله نکنید - مگر با کسانی از آنان که ستم کرده‌اند - و بگویید: به آنچه به سوی ما نازل شده و به آنچه به سوی شما نازل گردیده است، ایمان آوردیم؛ و خدای ما و خدای شما یکی است و ما تسلیم اویسیم.»

در اینجا، برای اجرای این اصول قرآنی به ذکر چند داستان واقعی می‌پردازیم:

۱- سال‌ها پیش در سوریه معلّم بودم. در مدرسه‌ی ما یک معلّم نصرانی به نام «جودت» تدریس می‌کرد. روزی، به نرمی با وی به گفتگو پرداختم و گفتم: آیا با من موافقی که همگی پیامبران برادرند؟ گفت: بله. گفتم: ما مسلمانان به عیسی علیه السلام ایمان داریم، و حتی یک سوره در قرآن کریم به نام مادرش «مریم» آمده است. من گواهی می‌دهم که هیچ معبود به حقی جز الله نیست و محمد صلی الله علیه و آله فرستاده خداست، و گواهی می‌دهم که عیسی رسول خداست. گفت: من هم گواهی می‌دهم که هیچ معبود به حقی جز الله نیست و محمد صلی الله علیه و آله رسول خداست. گفتیم: الآن برادر دینی ما شدی و ایمان آوردن تو به محمد صلی الله علیه و آله بر ایمان تو به عیسی علیه السلام افزوده است.

۲- در مدرسه‌ای تدریس می‌کردم که یک دانش‌آموز نصرانی در آنجا تحصیل می‌کرد. من پیوسته داستان‌هایی که در قرآن کریم درباره عیسی و مادرش - علیهما السلام - آمده است برای او نقل می‌کردم. این کار باعث شد تا نسبت به من علاقمند شود و مرتب در کلاس درس دینی حضور پیدا کند. البته او حق داشت از کلاس خارج شود چون غیر مسلمان بود. اما ایشان درس قرآن را پیش از دانش‌آموزان مسلمان حفظ می‌کرد، تا این که پدرش متوجه این کار

شد و به خاطر تعصّب و لجاجت از حضور وی در کلاس درس تربیت اسلامی جلوگیری به عمل آورد.

۳- یک دانش‌آموز نصرانی با دانش‌آموزان مسلمان درس می‌خواند. من درس تربیت اسلامی برایشان تدریس می‌کردم. این دانش‌آموز به خاطر احترام مسلمانان به عیسی و مریم و داستان‌هایی که درباره آن‌ها می‌شنید پیوسته در این کلاس شرکت می‌کرد و سؤالات گوناگونی از من می‌پرسید.

۴- بدون تردید، انسان مسلمان موظف است با افراد غیر مسلمانی که با او نشست و برخاست می‌کنند، نیک‌رفتار باشد تا محاسن و امتیازات اسلام را به آنان نشان دهد و سپس آنان را به اسلام دعوت کند. با یک کارگر «دروزی» در هتل آشنا شدم و او را برای ادای نماز دعوت کردم، اما چون نماز خواندن بلد نبود عذرخواهی کرد. از این رو، طرز وضو گرفتن و نماز خواندن را به وی آموختم و از آن پس، مرتب نمازهایش را در مسجد می‌خواند و به درس‌ها و موعظه‌هایی که در مسجد ارائه می‌شد گوش فرامی‌داد و بعضی اوقات در اتاق مرا می‌کوبید تا نماز را به جماعت بخوانیم.

حکومت اسلامی چگونه شکل گرفت؟

۱- رسول اکرم ﷺ دعوتش را در مکه آغاز کرد و تعداد اندکی به وی ایمان آوردند و سپس تعدادشان افزایش یافت.

۲- پیامبر ﷺ در مکه توانست یک گروه مسلمان تشکیل دهد و آن‌ها را بر اساس توحید که در شعار «لا إله إلا الله» متجلی است، تربیت کند. «لا إله إلا الله»؛ یعنی، هیچ معبود به حقی جز الله وجود ندارد؛ زیرا معبودهای باطل بسیارند؛ اما معبود واقعی تنها خدای پاک و منزّه است. خداوند در این باره می‌فرماید:

﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ﴾ [الحج: ۶۲].

«آری! این بدان سبب است که خداوند حق است و آنچه به جز او به فریاد می‌خوانند و پرستش می‌کنند باطل است.»

همچنین پیامبر ﷺ یکی از مهم‌ترین انواع عبادت را به مردم اعلام کردند و فرمودند:

«الدَّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ» «رواه الترمذی و قال حسن صحیح»

«دعا، عین عبادت است.»

رسول خدا ﷺ و یارانش انواع سختی و آزار مشرکان را در مکه تحمل کردند؛ اما پیامبر ﷺ پیوسته به آنان توصیه می‌کردند تا رسیدن به پیروزی صبر و پایداری از خود نشان دهند.

۳- پیامبر ﷺ، پس از آن که گروهی منظم از مسلمانان مکه تشکیل دادند، در جستجوی جماعت دیگری در مدینه برآمدند و در ایام حج با آنان تماس گرفتند و به سوی اسلام دعوت نمودند. این گروه از مردم مدینه در بیعت عقبه اول و دوم با وی بیعت کردند.

۴- توجه شایان پیامبر ﷺ به امر توحید آشکار بود. هنگامی که ایشان «معاذ» را به «عین» فرستادند به او گفتند:

«فلیکن أول ما تدعوهم إليه شهادة أن لا إله إلا الله وفي رواية: إلى أن يوحدوا الله»
«متفق علیه»

«اولین چیزی که آنان را به سوی آن دعوت می‌کنی باید گواهی دادن به یگانگی خدا باشد (لااله الاالله) و در روایتی دیگر آمده است: تا اینکه خدا را یگانه و یکتا بدانند.»

بنابراین، هر کس که بخواهد حکومت اسلامی را تشکیل دهد، باید به تبعیت از رسول ﷺ از عقیده توحیدی شروع کند و هر کس با این راه و روش مخالفت ورزد، سرانجام، دچار شکست و ناکامی می‌شود؛ زیرا در ایجاد حکومت اسلامی، بر اساس روش نبوی عمل نکرده است. این حکومت، قبل از هر چیز باید در دل‌ها - که اصل و اساس آن، عقیده و باور است - برپا شود تا در مرحله بعدی روی زمین شکل گیرد. یکی از دعوتگران معاصر می‌گوید:

«حکومت اسلامی را در دل‌هایتان برپا کنید تا در سرزمین شما نیز، برپا شود.»
بر ما واجب است که تعالیم اسلام را - که مهم‌ترین بخش آن توحید است - در زندگی خود و خویشان و همفکرانمان به اجرا درآوریم تا پیروزی نصیب ما شود.
سؤال: برخی می‌گویند اسلام از راه درست گرفتن قدرت و حاکمیت برمی‌گردد، برخی دیگر می‌گویند: بازگشت اسلام از راه تصحیح عقیده و تربیت امکان‌پذیر است، کدام یک درست‌تر است؟

جواب: دعوتگر مشهور، استاد محمد قطب، در سخنرانی که در دارالحدیث مکه مکرمه ایراد کرد، این سؤال را اینگونه پاسخ می‌دهد: اگر دعوتگرانی نباشند که به اصلاح عقیده‌ی مردم بپردازند و از ایمانی راستین برخوردار بوده و به خاطر دینشان انواع آزار و اذیت را تحمل کرده و پایداری نمایند، چگونه حاکمیت مجدد دین در زمین تحقق پیدا خواهد کرد؟ قضیه خیلی روشن است. حاکم مسلمان که از آسمان فرود نمی‌آید. البته همه چیز از آسمان می‌آید اما به شرط تلاش و کوششی که خداوند آن را بر انسان‌ها واجب کرده است. خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ﴾ [محمد: ۴].

«و اگر خدا می‌خواست، از ایشان انتقام می‌گرفت اما فرمان پیکار داد تا برخی از شما را به وسیله برخی دیگر بیازماید.»

۵- پیامبر ﷺ قبل از هجرت، محیط مناسبی در مدینه فراهم کردند و هنگامی که به آنجا هجرت نمودند، جامعه‌ی اسلامی توسط مهاجرین و انصار برپایه توحید و محبت، به وجود آمد و حکومت اسلامی با مدیریت شخص پیامبر ﷺ بر مبنای قرآن و سنت شکل گرفت.

سپس، دوران خلفای راشدین فرارسید. آن‌ها نیز، بر همان راه پیامبر ﷺ گام نهادند و سرزمین‌های زیادی را فتح کردند و این دین را به صورت کامل به ما رساندند و پیوسته پیروزی قرین آن‌ها بود.

روش دعوت سلفی

۱- بسیاری از جماعت اسلامی هستند که مردم را به اسلام و اجرای شریعت و آیین خداوند دعوت کرده و برای برپایی حکومت اسلامی بسان دوره‌ی خلفای راشدین تلاش می‌کنند تا مجد و افتخار و عزت مسلمانان را به آنان باز گردانند.

پیامبر ﷺ، مسلمانان را دعوت کردند و به آنان فرمان دادند که به کتاب پروردگار و سنت پیامبرشان چنگ زنند. پس از او، یاران باوفایش که سلف صالح این امت هستند، برخاستند و توصیه رهبرشان را عملی کردند و سرزمین‌ها را فتح نمودند و این دین را به شکل کامل در اختیار ما قرار دادند و خداوند پیروزی بزرگی را نصیبشان ساخت.

۲- بر مسلمانان واجب است که در راه سلف صالح (پیامبر ﷺ و یارانش) حرکت کنند تا خداوند آنان را یاری دهد. هر گروه و جماعتی که مردم را به پیروی از کتاب خدا و سنت قولی و عملی پیامبر ﷺ دعوت کند، شایستگی کمک و نصرت خداوند را پیدا خواهد کرد و تنها آن جماعت، اهل سنت و جماعت، فرقه «ناجیه» [نجات‌یافته]، طایفه «منصوره» [نصرت‌شده] و جماعت سلفی است.

۳- جماعت سلفی، یکی از نزدیک‌ترین جماعت‌ها به قرآن و سنت است و بر عقیده‌ی توحیدی اهتمام می‌ورزند؛ امری که قرآن کریم بر آن تکیه و تأکید نموده و به ما دستور داده است تا با عبارت:

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ [الفاتحة: ۵].

«تنها تو را عبادت می‌کنیم و فقط از تو کمک می‌جوییم.»

آن را در تمام رکعت‌های نماز تکرار کنیم.

۴- سلفی‌ها پایبند سنت پیامبرند و میان احادیث صحیح و ضعیف و جعلی فرق قایل‌اند و پیروی از احادیث صحیح و کنار گذاشتن احادیث ضعیف و جعلی را به مردم گوشزد می‌کنند و بر اساس این فرموده پیامبر ﷺ عمل می‌نمایند:

«من قال عيًّا مالم أقل فليتبوأ مقعده من النار» «حسن رواه احمد»

«هر کس سخنی را به من نسبت دهد که آن را نگفته‌ام باید جایگاهش را در آتش

معین کند.»

سلفی‌ها به سلف صالح؛ یعنی، پیامبر ﷺ و اصحابش منسوب هستند و به هیچ کس

دیگری انتساب ندارند. مهم‌ترین اصول عقیدتی‌شان عبارت است از:

(الف) فهم قرآن و سنت بر اساس فهم سلف صالح (پیامبر ﷺ، اصحاب و تابعین).

(ب) اگر روایتی صحیح باشد، عقل به درستی آن گواهی می‌دهد؛ اما عکس آن

درست نیست.

(ج) ما گوش به فرمان و مطیع خدا و رسولش هستیم. در گفتار، محبت خویش را

به پیامبر ﷺ اعلام می‌داریم و در عمل از او تبعیت می‌نماییم.

(د) دین ما، دین پیروی کردن و اطاعت است نه بدعت‌گذاری.

(ه) در مسایل عقیده و عبادت، اصل بر تسلیم بدون چون و چراست؛ مگر این که دلیلی، آن را نقض کند؛ اما در معاملات و خوردنی‌ها، اصل بر مباح بودن است، مگر این که حکم تحریم چیزی آمده باشد.

۵- هر کس که در راه قرآن و سنت و اصحاب گام بردارد، سلفی است؛ و منسوب به سلف صالح است؛ یعنی، اصحاب رسول خدا ﷺ، تابعین و امامان مجتهدین و از اهل سنت و جماعت به شمار می‌آیند. درباره «فرقة ناجیه» از جناب شیخ عبدالعزیز بن باز سؤال شد، وی در پاسخ گفت: سلفی‌ها و تمام کسانی که بر راه و رسم سلف صالح حرکت می‌کنند - از هر گروهی که باشند - فرقه ناجیه هستند.

[این سؤال و جواب را در حرم مکی شنیدم]

یک اندرز عمومی

۱- بر تمام مسلمانان، چه مریبان، چه دعوتگران و چه جماعت‌های اسلامی واجب است که رسول خدا ﷺ را الگوی خود قرار دهند و در راستای افزایش و توسعه امت اسلامی، دعوت به توحید را در اولویت قرار دهند، سپس به فکر تشکیل جامعه‌ای مسلمان و شایسته باشند؛ زیرا چنانچه شرایط فراهم شود، حاکم و فرمانروایی مسلمان و دادگر که بر اساس کتاب خدا و سنت پیامبرش ﷺ حکومت می‌کند، ظهور خواهد کرد و مسلمانان، عزت و افتخارشان را باز می‌یابند.

۲- بر همه مسلمانان، به ویژه دعوتگران لازم است که قبل از درخواست اجرای شریعت از حاکمان، احکام اسلامی را در زندگی خود و خانواده‌شان پیاده کنند تا موفقیت بیشتری به دست آورند. چون ما برخی از جماعت اسلامی را دیده‌ایم که احکام اسلامی را حتی در برخورد با مردم رعایت نمی‌کنند و اگر حکمی علیه آنان داده شود، آن را نمی‌پذیرند. البته این کار از سوی برخی افراد، اتفاق افتاده است.

۳- بدون تردید، تلاش برای اجرای احکام قرآن، بر هر مسلمانی واجب است؛ اما این کار با نرمی، حکمت و موعظه‌ی حسنه امکان‌پذیر است. خداوند در این باره می‌فرماید:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾
[النحل: ۱۲۵].

«با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگارت دعوت کن و با آنان به شیوه‌ای که نیکوتر است مجادله کن.»

۴- برخی از گروه‌های اسلامی آیه‌ی زیر را برای تکفیر مسلمانان، دست‌آویز قرار داده‌اند:

﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ [المائدة: ۴۴].

«و کسانی که به موجب آنچه خدا نازل کرده است داوری نکنند، آنان بی‌گمان کافرند.»

ابن عباس می‌گوید: هر کس به ﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ حکم کند و در عین حال اعتراف نماید که این کار وی، معصیت است، ظالم و فاسق است. «ابن جریر» هم این معنا را پسندیده است. عطاء می‌گوید: این کار وی کفر اصغر است و باعث خروج انسان از دایره‌ی اسلام نمی‌گردد.

(الف) پس هر گاه حاکم و فرمانروایی به حقانیت ﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ اعتراف نماید، اما بر اساس آن حکم نکند، ظالم و فاسق است و باید به نرمی او را نصیحت نمود و برای اصلاح وی دعا کرد.

(ب) اما حاکمی که حکم خدا را انکار می‌کند یا قانون ساخته‌ی دست بشر را جایگزین آن می‌نماید و معتقد باشد که آن حکم وضع شده، شایسته‌تر از حکم خدا است، چنین شخصی کافر، مرتد و خارج از دایره اسلام به شمار می‌آید. این شخص را نیز، باید با نرمی و ملامت نصیحت کرد و در این باره باید به فرموده‌ی خداوند، خطاب به موسی و هارون، توجه شود که دستور دادند تا فرعون کافر را - که ادعای ربوبیت می‌کرد - نصیحت کنند:

﴿أَذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿٤٤﴾﴾
[طه: ۴۳-۴۴].

«به سوی فرعون بروید که سرکشی کرده است، سپس به نرمی با او سخن بگویید شاید که پند پذیرد یا بترسد.»

۵- دعوتگران باید در مسیر تشکیل حکومت اسلامی شکیبا باشند و به تبعیت از رسول گرامی ﷺ در مقابل مصیبت‌ها مقاوم باشند و همواره مردم را به سوی توحید خدای بی‌همتا و عبادت او، دعا، تضرع به درگاه او، و جهاد در راه حاکمیت بخشیدن به دین وی، فراخوانند؛ تا جامعه‌ی شایسته‌ای شکل گیرد که در تمام امور زندگی، کتاب خدا و سنت رسولش را سرلوحه خویش قرار دهد.

فعالیت‌های مدرسه

فعالیت‌های مدرسه، فواید زیادی برای دانش‌آموزان دارد. این فعالیت‌ها گوناگونند؛ از جمله:

۱- سخنرانی و پند و اندرز

بهتر است که دانش‌آموزان قبل از رفتن به کلاس‌ها، در صف صبحگاهی حاضر شوند و یکی از معلم‌ان یا دانش‌آموزان، چند آیه و حدیث را همراه با معانی آن‌ها، به زبان ساده برای دانش‌آموزان بخواند.

۲- داستان

بی‌شک دانش‌آموزان، علاقه‌ی فراوانی به داستان دارند. از این رو، معلم‌ان باید در خلال درس و در زنگ تفریح و دیگر اوقات فراغت، داستان‌های فراوانی برای آنان بازگو کنند؛ مخصوصاً داستان‌هایی که عقیده سالم را در دل دانش‌آموزان تثبیت می‌کند. در این جا، به ذکر داستان‌های آموزنده‌ای که در سیره‌ی پاک پیامبر ﷺ آمده است، می‌پردازیم:

از معاویه بن حکم سلمی رضی الله عنه روایت شده است که گفت: «... من یک کنیز داشتم که در اطراف «أُحد» و «جوانیه» چوپان گوسفندانم بود. روزی اطلاع یافتم که ناگهان گرگ یکی از گوسفندانم را ربوده است. من هم یک انسانم و مانند بقیه انسان‌ها ناراحت می‌شوم. به همین خاطر، سیلی محکمی به کنیزم زدم. آنگاه نزد رسول خدا ﷺ رفتم و ماجرا را برایش تعریف کردم. رسول خدا ﷺ این کار را قبیح شمردند. گفتم: ای رسول خدا ﷺ، آیا او را آزاد کنم؟ رسول خدا ﷺ فرمودند:

«إئتني بها، فقال لها: أين الله؟ قالت في السماء، قال: من أنا؟ قالت: أنت رسول الله ﷺ، قال أعتقها فإنها مؤمنة» (رواه مسلم)

«او را پیش من بیاور؛ آنگاه، رسول خدا ﷺ به وی گفت: خدا کجاست؟ گفت: بر آسمان است، رسول خدا ﷺ گفت: من چه کسی هستم؟ گفت: تو رسول خدا ﷺ هستی، پیامبر ﷺ به معاویه فرمود: او را آزاد کن زیرا مؤمن است.»

برخی از فواید این داستان

(الف) اصحاب رسول خدا ﷺ در همه مشکلاتی که برایشان پیش می‌آمد به او مراجعه می‌کردند تا حکم خدا و رسولش را درباره‌ی آن بدانند.

(ب) خشنودی از حکم خدا و رسولش، خداوند متعال می‌فرمایند:

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ [النساء: ۶۵].

«به پروردگارت قسم! آنان ایمان نمی‌آورند، مگر آنکه تو را در مورد آنچه که در آن اختلاف دارند داور قرار دهند؛ سپس از حکمی که کرده‌ای در دل‌هایشان احساس ناراحتی و تردید نکنند، و کاملاً سرتسلیم فرود آورند.»

(ج) رسول خدا ﷺ، معاویه را به خاطر کتک زدن کنیزش، سرزنش کرد و کارش را ناپسند دانست؛ بنابراین، مریبان باید متوجه آثار زیان بار تنبیه بدنی باشند.

(د) سؤال کردن درباره‌ی توحید و علو خدا بر مخلوقاتش واجب است.

(ه) مشروع بودن این سؤال که «خدا کجاست؟» چون پیامبر ﷺ از آن کنیز پرسیدند: خدا کجاست؟

(و) مشروع بودن این پاسخ که خدا بر آسمان است. زیرا پیامبر ﷺ پاسخ کنیز را تأیید کردند.

(ز) اعتقاد به این که خداوند بر آسمان است، دلیلی بر صحت ایمان به حساب می‌آید و هر مسلمانی باید به آن اعتقاد داشته باشد. خداوند متعال، در قرآن کریم به ذکر این مطلب پرداخته و می‌فرمایند:

﴿عَٰمِنْتُمْ مِّنْ فِي السَّمَآءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضُ﴾ [الملك: ۱۶].

«آیا از آن کس که بر آسمان است ایمن شده‌اید که شما را در زمین فروبرد؟»

ابن عباس می گوید: در این جا منظور، خداوند است.

(ح) گواهی دادن به این که محمد ﷺ، رسول خدا است، مبین ایمان است.

(ط) کسی که می گوید: ذات خدا در همه جا حضور دارد، اشتباه می کند. درست

این است که بگوییم: خدا، بر آسمان است و با علم خویش از وضعیت ما آگاه است و ما را می بیند و صدایمان را می شنود.

(ی) امتحان کردن آن کنیز توسط پیامبر ﷺ، دالّ بر این حقیقت است که پیامبر ﷺ

علم غیب نمی داند، آنگونه که صوفیان می پندارند.

(ک) آزاد کردن برای مؤمن است نه کافر؛ زیرا پیامبر ﷺ آن کنیز را امتحان کرد و

هنگامی که فهمید او مؤمن است، دستور داد وی را آزاد کنند.

۳- روزنامه دیواری

یکی از فعالیت‌های مفید مدرسه، وجود روزنامه دیواری در مدرسه است که برخی از سخنان پندآمیز، ضرب‌المثل‌ها، اخبار، مسابقات و برنامه امتحانات و دیگر موضوعات در آن نوشته می شود. تهیه‌ی این روزنامه با مشارکت دانش‌آموزان و زیر نظر یکی از معلّمان صورت می گیرد. معلّم مزبور، بعضی از دانش‌آموزان خوش خط را برمی‌گزیند تا شعار روز یا هفته را بنویسند. این شعار می‌تواند آیه‌ای از قرآن، حدیث پیامبر ﷺ، یک بیت شعر پر محتوا یا نکته‌ای تربیتی باشد؛ مانند ابیات زیر:

والأمّام مدرسة إذا أعددتها أعددت شعباً طيب الأعراق

«مادر، مدرسه‌ای است که اگر او را آماده کنی، مانند این است که یک ملت

پاک تبار را آماده کرده باشی.»

الله أسأل أن يفرّج كربنا فالكرب لا يمحوه إلا الله

«از خدا می‌خواهم که غم و غصه و ناراحتی را از ما دور کند، زیرا جز خدا کسی

ناراحتی‌ها را نمی‌زداید.»

۴- مسابقات دینی و سرگرمی

اجرای مسابقات، نقش مهمی در فعالیت ذهنی دانش‌آموزان دارد؛ مخصوصاً

هنگامی که معلّم به طرح سؤالات متنوعی برای دانش‌آموزان می‌پردازد، هر

دانش‌آموزی تلاش کند به آن‌ها پاسخ دهد.

بهتر است که معلّم برای تشویق شرکت‌کنندگان جوایز مادی و معنوی به آنان بدهد.

۵- اردوها و بازدیدها

مدرسه موظف است تا فرصت بازدید دانش‌آموزان از مساجد، مزارع، قبرستان‌ها، کارخانه‌ها و مدارس نزدیک را فراهم کند تا معلّمان و دانش‌آموزان با همدیگر آشنا شوند. همچنین برای تفریح به روستاهای مجاور و رودخانه‌ها و کنار دریا بروند تا دانش‌آموزان، ورزش‌شنا را- که بسیار مهم است - یاد بگیرند.

۶- ملاقات با اولیای دانش‌آموزان

مدیر مدرسه باید اولیای دانش‌آموزان را برای بازدید از مدرسه دعوت کند تا در تربیت فرزندان با هم همکاری نمایند. مادران نیز، برای بازدید از مدارس دخترانه دعوت شوند تا با مشکلاتی که گاه و بی‌گاه اتفاق می‌افتد از نزدیک آشنا شوند. نکته بسیار مهم در این میان این است که برخورد و موضع اولیا و مربیان در قبال دانش‌آموزان باید از وحدت رویه برخوردار باشد و هیچ‌گونه تعارض و دوگانگی در رفتار و موضع مدرسه و خانه مشاهده نشود؛ زیرا تمامی این برخوردها، بر زندگی و رفتار دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد. بنابراین، هر گاه اولیای دانش‌آموزان اقدام ناخوشایندی از جانب معلّمان مشاهده کردند، نباید در حضور فرزندانشان به ذکر آن پردازند، بلکه شخصاً و بدون حضور فرزندان به مدرسه مراجعه کنند تا احترام معلّمان و مدرّسان در نظر دانش‌آموزان به قوّت خود باقی بماند. باید همه بدانیم که تمام انسان‌ها دچار اشتباه می‌شوند و همانطور که در حدیث صحیح آمده است، بهترین اشتباه‌کنندگان کسانی هستند که از اشتباه خود توبه می‌کنند.

مسابقات مدرسه

باید معلّمان در میان دانش‌آموزان به اجرای مسابقات علمی بپردازند؛ زیرا مسابقه، قدرت اندیشیدن و حافظه دانش‌آموزان را بالا می‌برد و با کسب معلومات، ذهنشان شکوفا می‌شود و احساس شادی و خوشحالی می‌کنند. مسابقات دارای انواع متفاوتی است و این وظیفه‌ی معلّم است که مهم‌ترین آن‌ها را، در اولویت قرار دهد:

۱- مسابقه حفظ قرآن کریم

معلمان می‌توانند دانش‌آموان را به حفظ یک «سوره» یا یک «جزء» تشویق کنند و سپس دو نفری یا بیشتر با هم مسابقه بدهند و در پایان، نشان برتر یا جایزه به برندگان داده شود. البته می‌توان دامنه‌ی مسابقه را میان دو کلاس، دو مدرسه، چند شهر یا در سطح کشور گسترش داد؛ همانطور که دولت عربستان سعودی در وسایل ارتباط جمعی، آن را اجرا می‌کند:

(الف) در برنامه‌ای تحت عنوان «ناشیء فی رحاب القرآن» که از طریق رادیو و تلویزیون پخش می‌شود، یک نوآموز با حفظ صفحاتی از قرآن به تلاوت می‌پردازد. این کار باعث تشویق کودکان در امر حفظ قرآن می‌شود. افزون بر این، جوایزی نیز، به آنان اعطا می‌گردد.

(ب) «مسابقه‌ی جهانی حفظ، تفسیر و تجوید قرآن کریم» که هر سال از طرف وزارت حج و اوقاف برگزار می‌شود و برندگان با اعطای جوایز مادی و معنوی مورد تشویق قرار می‌گیرند، و علاوه بر این، پاداش بزرگی را به خاطر حفظ قرآن کسب می‌کنند.

(ج) برنامه‌ی دیگری به نام «أبناء الاسلام» وجود دارد که یک برنامه‌ی اسلامی موفق است و از سوی «رابطة العالم الاسلامی» برگزار می‌گردد.

۲- مسابقه حفظ احادیث شریف

معلمان باید مسابقه‌ی حفظ احادیث شریف را اجرا کنند؛ زیرا احادیث پیامبر ﷺ از اهمیت فراوان برخوردار است و پس از قرآن کریم، دومین منبع قانونگذاری محسوب می‌شود و در دین و دنیا به دانش‌آموزان سود می‌رساند.

۳- مسابقه زبان عربی

معلمان باید به زبان عربی با دانش‌آموزان صحبت کنند و آنان را به این کار تشویق نمایند و به برگزاری مسابقه‌ی «مکالمه» به زبان عربی با همکلاسی‌ها و معلمانشان اقدام نمایند و به برندگان که به زبان عربی فصیح، صحبت می‌کنند جوایزی اهدا نمایند.

۴- مسابقه حفظ اشعار

ما باید دانش‌آموزان را به حفظ اشعار زیبا و پر معنایی که انسان را به سوی توحید و جهاد دعوت می‌کند، تشویق و ترغیب کنیم. در جنگ احزاب، پیامبر ﷺ هم زمان با حفر خندق، این اشعار «ابن رواحه» را زمزمه می‌کردند:

والله لولا ما اهتدينا
ولا تصدقنا ولا صلينا
فأنزلن سكيناً علينا
وثبت الأقدام إن لاقينا
والمشركون قد بغوا علينا
إذا أرادو فتنةً أيننا
[يرفع بها صوته أيننا أيننا]

«متفق عليه»

«به خدا سوگند! اگر خدا نبود ما هدایت نمی‌شدیم! نه صدقه می‌دادیم نه نماز می‌خواندیم. خدایا، بر ما آرامش فروریز و گام‌هایمان را هنگام رویارویی با دشمن ثابت گردان. مشرکین، علیه ما دست به تجاوز و تعدی زدند، چنانچه بخواهند ما را از دینمان برگردانند، هرگز نمی‌پذیریم (پیامبر ﷺ) هنگام گفتن کلمه‌ی «اینها» صدایش را بلند می‌کرد.»

چگونه قرآن کریم را تدریس کنیم؟

۱- معلّم، سوره یا آیاتی را که باید حفظ شوند با خط واضح و حرکت‌گذاری روی تخته سیاه یا وایت بُرد می‌نویسد و آن را به دیوار آویزان می‌کند. البته می‌توان از خود قرآن هم استفاده کرد.

۲- معلّم، متن آیات قرآنی را با صدایی زیبا و رسا و آیه به آیه تلاوت می‌کند. هنگامی که از «أم سلمه» درباره‌ی قرآن خواندن پیامبر ﷺ سؤال شد، در پاسخ گفتند: پیامبر ﷺ قرآن را آیه آیه می‌خواندند:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَلِكِ
يَوْمِ الدِّينِ ﴿٤﴾﴾ [الفاتحة: ۱-۴].

«صحيح رواه الترمذی»

- ۳- اگر دانش‌آموزان خردسال باشند، می‌توانند آیات را با معلم هم خوانی کنند تا تلفظ صحیح را یاد بگیرند؛ اما اگر بزرگسال باشند نیازی به این کار ندارند.
- ۴- به دانش‌آموزان فرصت داده شود تا با صدای آهسته به حفظ و تلاوت آیات بپردازند. و نباید برای یکدیگر ایجاد مزاحمت کنند؛ زیرا پیامبر ﷺ از این کار نهی کرده و می‌فرمایند:

«لا يجهر بعضكم على بعض في القرآن» (رواه البخاری)

«در قرآن خواندن صدایتان را بر یکدیگر بلند نکنید.»

- ۵- عجله کردن، جایز نیست. ابن مسعود در این باره می‌فرماید:

«لا تنتهوه نثر الرَّمَل، ولا تهذوه هذَّ الشعر، قفوا عند عجائبه، وحرِّكوا به القلوب، ولا

يكن همَّ أحدكم آخر السَّورة» (رواه البغوی)

«هنگام خواندن قرآن آن را مانند شن و ماسه پراکنده نکنید و مانند شعر خوانی آن را با سرعت تلاوت نکنید. در جایی که شما را به شگفتی وامی‌دارد تأمل و تدبّر کنید و دل‌ها را با آن به حرکت درآوردید، و نباید دغدغه شما این باشد که هر چه زودتر سوره را به پایان برسانید.»

- ۶- معلم نباید به دانش‌آموزان اجازه بدهد عبارت «صدق الله العظيم» را بگویند، زیرا هیچ‌گونه دلیل شرعی ندارد و چون قرآن خواندن عبادت است نباید چیزهای زاید به آن افزوده شود تا دانش‌آموزان گمان نبرند که آیه‌ای از قرآن است.

تربیت بدنی

مدارس، توجه خاصی به تربیت بدنی دارند و معلمان ویژه‌ای، عهده‌دار این کار شده‌اند. بنابراین، معلم ورزش - چه زن و چه مرد - باید برای دانش‌آموزان تبیین نماید که اسلام همانطور که به تربیت دینی می‌پردازد، به تربیت بدنی نیز، توجه دارد تا انسان مسلمان، هم ایمان قوی داشته باشد و هم بدن نیرومند. پیامبر ﷺ در این باره می‌فرمایند:

«المؤمن القوي خيرٌ وأحبُّ إلى الله من المؤمن الضعيف، وفي كلِّ خيرٍ، إحرص على ما

ينفعك واستعن بالله، ولا تعجز، فإن أصابك شيءٌ فلا تقل لو أني فعلت... كان كذا وكذا،

ولكن قل قدر الله وما شاء فعل، فإن لو تفتح عمل الشيطان» (رواه مسلم)

«مؤمن نیرومند نزد خداوند از مؤمن ناتوان و ضعیف بهتر و محبوب‌تر است؛ البته هر دو خوبند. برای چیزی تلاش کن که برایت سودمند است و از خدا کمک بجو؛ و ضعیف و درمانده مباش؛ اگر هم دچار مصیبتی شدی، نگو: اگر چنین می‌کردم، چنان می‌شد؛ بلکه بگو: آنچه رخ داد تقدیر خدا بود؛ و خدا هر چیزی را بخواهد انجام می‌دهد. بدون تردید گفتن «اگر و اگرها» راه ورود شیطان را باز می‌کند.»

چون انسان مؤمنی که دارای بدنی نیرومند است در ادای عبادات بدنی مانند نماز، روزه، حج، و غیره از دیگران قوی‌تر و فعال‌تر است؛ لذا معلّم ورزش باید فواید عبادت‌های بدنی را برای دانش‌آموزان تبیین کند و آن‌ها را به تقویت بدن تشویق کند.

۱- نماز

نماز، یک عبادت است؛ اما خالی از فواید بدنی هم نیست؛ قیام و رکوع و سجود، ورزش‌هایی هستند که باعث تقویت بدن می‌شوند.

۲- روزه

روزه، عبادتی است که پزشکان فوایدی بسیار برای آن برشمرده‌اند. از جمله: تقویت معده، دستگاه گوارش، فعال کردن کبد و فواید بی‌شمار دیگر.

۳- حج

حج، عبادتی است که انواع ورزش‌های سودمند در آن وجود دارد:

(الف) غسل کردن قبل از احرام بستن برای حج که باعث فعالیت گردش خون، پاکیزگی بدن، از جمله پوست و مو می‌شود. همچنین غسل جنابت و غسل روز جمعه و وضو را نیز، واجب کرده است که همه ورزش‌های مفیدی برای بدن هستند.

(ب) طواف کردن: طواف نیز، عبادتی است که در آن، پیاده‌روی با گام‌های کوتاه و سریع انجام می‌گیرد. رسول خدا ﷺ به این کار فرمان داده است تا مشرکان، قوت و توان مسلمانان را ببینند.

(ج) سعی میان صفا و مروه: این کار نیز، عبادت است و زائر خانه‌ی خدا، فاصله‌ی طولانی میان دو تپه صفا و مروه را پیاده و بین دو میل را با گام‌های تند می‌پیماید. آری! در این کار نیز، ورزش و فعالیت بدنی وجود دارد.

(د) رفتن به مشاعر؛ از «مِنِي» به عرفات، بازگشت به «مزدلفه» و بیتوته کردن در «مِنِي» برای رَمِي جَمَرَات به مدت چند روز.

(ه) رمی جَمَرَات نیز، عبادت است و فواید جسمی و نظامی بسیار در زمینه‌ی آموزش تیراندازی در بردارد؛ زیرا خداوند متعال، خطاب به مؤمنان می‌فرماید:

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْحَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ [الأنفال: ۶۰].

«و هر چه در توان دارید از نیرو و اسب‌های آماده بسیج کنید، تا با این تدارکات، دشمن خدا و دشمن خودتان را بترسانید.»

رسول خدا ﷺ «قوت» را در این آیه به «تیراندازی» تفسیر کرده است و می‌فرماید: «أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمِيَّ، أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمِيَّ» «رواه مسلم»

«آگاه باشید که توانمندی، در تیراندازی است، آگاه باشید که توان و قدرت، در تیراندازی است.»

پیامبر ﷺ مسلمانان را تشویق می‌کند که تیراندازی را یاد بگیرند و در این باره می‌فرماید:

«مَنْ تَعَلَّمَ الرَّمِيَّ ثُمَّ نَيْسِيَهُ فَلَيْسَ مِنَّا أَوْ قَدْ عَصَى» «رواه مسلم»
 «هر کس تیراندازی را یاد بگیرد؛ سپس آن را فراموش کند از ما نیست. - یا اینکه فرمود: - دچار معصیت شده است.»

تیراندازی در طول تاریخ، از ارزش و جایگاه خاصی برخوردار بوده است. امروزه، استفاده از هواپیماها، شلیک موشک و توپخانه نیازمند مهارت در این هنرهای جنگی است.

۴- اسب سواری

در صدر اسلام، اسب سواری یکی از لوازم جهاد بود. امروزه نیز، برخی از کشورها مسابقات اسب سواری برگزار می‌کنند و مردم را به آن تشویق می‌نمایند؛ چون فواید ورزشی بسیار برای بدن دارد، حتی برخی از کشورهای بیگانه نیز، آن را مورد توجه قرار داده‌اند.

۵- مسابقه دو

این ورزش زیبا برای بدن بسیار مفید است. رسول خدا ﷺ با حضرت عایشه مسابقه داد، یک بار حضرت عایشه برنده شد و بار دیگر پیامبر ﷺ. خلاصه‌ی مطلب این است که معلّم موفق، مخصوصاً معلّم ورزش باید انواع ورزش‌هایی را که از نظر اسلام پسندیده هستند برای دانش‌آموزان تبیین کند و اجازه ندهد اوقاتشان را صرف فوتبال کنند، مخصوصاً زمانی که باعث فوت نماز و ایجاد کینه و دشمنی میان آنان گردد. در بیمارستان «نور» در مکه، جوانی را دیدم که ساق پایش دچار شکستگی لاعلاجی شده بود، هنگامی که علت را از او پرسیدم، در پاسخ گفت: یکی از بازیکنان هنگامی که دید در بازی شکست خورده است خود را روی ساق پایم انداخت؛ در نتیجه پایم شکست و روانه بیمارستان شدم و اکنون معالجه آن دشوار شده است.

روش‌های تربیتی موفق

معلّمان، برای تربیت یک نسل مسلمان، مؤدب و شجاع که از دین و امتش دفاع کند، باید روش‌های تربیتی موفق را در پیش گیرند که در قرآن کریم و سنت پاک پیامبر ﷺ آمده است:

۱- بیم و امید

معلّمان باید ترس از خداوند متعال را در دل دانش‌آموزان به وجود بیاورند؛ زیرا خداوند بر کسانی که از فرمان او سرپیچی می‌کنند و فرایض را انجام نمی‌دهند، سخت کیفر است؛ و گناهکاران را به آتش سوزان در روز قیامت تهدید نموده است؛ آتشی که گرمای آن از آتش این دنیا به مراتب بیشتر است.

در مقابل، خداوند متعال مؤمنان و فرمانبردارانی را که به ادای حقوق خداوند می‌پردازند، وعده‌ی بهشت پهنآوری داده است که رودخانه‌ها، درختان، میوه‌ها و حوریان بهشتی و دیگر نعمت‌های جاودان در آن وجود دارد. آیات و احادیث فراوانی وجود دارد که خوف و رجاء و بیم و امید را با هم مطرح می‌کند. از جمله:

(الف) ﴿تَبَيَّنْتُ عِبَادِي أَلَيْ أَنَا الْعَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٩﴾﴾

«ای پیامبر ﷺ، به بندگان من خبر بده که منم آمرزنده‌ی مهربان و این که عذاب من، عذابی است دردناک.»

﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾ [الأعراف: ۵۶].

«و در زمین، پس از اصلاح آن فساد مکنید، و با بیم و امید او را بخوانید.» خداوند متعال در این آیه به بندگانش فرمان می‌دهد که او را به خاطر ترس از آتش دوزخ و امید رفتن به بهشت بخوانند تا انسان مسلمان پیوسته میان بیم و امید زندگی کند، و این چنین رفتار و اخلاق دانش‌آموز اصلاح می‌شود.

(ب) در حدیث آمده است که پیامبر ﷺ فرمودند:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ» «صحیح رواه ابوداود»

«خدایا، از تو می‌خواهم که مرا به بهشت ببری، و از آتش دوزخ به تو پناه می‌برم.» آیات و حدیث فوق، پاسخ به صوفیانی است که می‌گویند: آن‌ها خدا را به خاطر امید به بهشت و ترس از آتش جهنم پرستش نمی‌کنند؛ گویی که آن‌ها اصلاً قرآن و حدیث را نخوانده‌اند.

۲- داستان‌های هدف‌دار

داستان، تأثیر زیادی بر انسان می‌گذارد؛ پس مربیان باید داستان‌های فراوانی برای دانش‌آموزان نقل کنند. در قرآن کریم و سیره‌ی پیامبر داستان‌های بسیار آمده است.

(أ) داستان اصحاب کهف: هدف از این داستان تربیت نسل با ایمانی است که دوستدار توحید بوده و از شرک بیزار است.

(ب) داستان عیسی عليه السلام: هدف از این داستان، اعتراف به این واقعیت است که عیسی بنده‌ی خداست نه پسر وی، آنگونه که نصاری می‌پندارند.

(ج) داستان یوسف عليه السلام: این داستان ما را از اختلاط زنان و مردان برحذر می‌دارد؛ چون این کار عواقب خطرناکی به دنبال دارد.

(د) داستان یونس عليه السلام: هدف از این داستان، درخواست کمک از خدای یکتاست؛ به ویژه هنگامی که دچار بلا و مصیبت می‌شویم.

(ه) داستان یاران غار: پیامبر ﷺ این داستان را برای یارانش حکایت کرد تا توسل به خدا را با انجام کارهای شایسته، مانند خشنودی والدین، ادای حقوق مردم و ترک

زنا به خاطر بیم از خدا، به آنان بیاموزد، سیره‌ی پیامبر ﷺ سرشار از این داستان‌های مفید است.

خلاصه‌ی موضوع این است که معلّمان و مربیان باید داستان‌های سودمند فراوانی را برای دانش‌آموزان خود بازگو کنند؛ زیرا این داستان‌ها در فرایند تربیت، کمک فراوانی به معلّمان می‌کند. همچنین معلّمان باید دانش‌آموزان را از داستان‌های بدی که به بزهکاری، کارهای زشت و انحراف اخلاقی وامی‌دارد، برحذر دارند. در این جا لازم می‌دانم که عنوان چند کتاب مفید را که برای جوانان نوشته‌ام و تاکنون به چاپ رسیده‌اند، نام ببرم:

- ۱- داستان‌های شگفت‌انگیز زندگی پیامبر ﷺ.
- ۲- معجزه اسراء و معراج.
- ۳- گلچینی از خصلت‌های محمّدی و اخلاق نبوی و آداب اسلامی.
- ۴- تصوّف در ترازوی کتاب و سنت.
- ۵- اطلاعات مهمی از دین که بسیاری از مسلمانان آن را نمی‌دانند.
- ۶- ارکان اسلام و ایمان.
- ۷- عقیده اسلامی در چارچوب کتاب و سنت صحیح.
- ۸- شهادت لاله‌الاله‌الله.
- ۹- تحفه نیکوکاران در باب ادعیه، آداب و اذکار.
- ۱۰- هشدارهای دیگر نسبت به کتاب‌هایی که «صابونی» در موضوع تفسیر خلاصه کرده است.
- ۱۱- فضایل صلاه و سلام بر بهترین خلق خدا محمد ﷺ.

پایندی به نماز جماعت در مسجد

تردیدی نیست که نماز جماعت در مسجد بر مردان واجب است. اولیا و مربیان باید دانش‌آموزان را تشویق کنند که نماز را در مسجد بخوانند تا در دوران بزرگسالی به آن عادت کنند و رفتن به مسجد برایشان آسان شود. یکی از این تشویق‌های مفید و تجربه شده، این است که معلّم، جدول زیر را روی تخته سیاه رسم کند تا دانش‌آموزان آن را در دفترشان بنویسند. دانش‌آموزان برای نماز جماعت به مسجد بروند و امام جماعت یا مؤدّن اسم خود را روی دفتر نوشته و آن را امضا کند. سپس دانش‌آموز هر روز

جدول را نزد معلّم آورده تا جایی را که مخصوص معلّم است امضا کند و نمره و علامت خوب را در زمینه‌ی رفتار و تربیت اسلامی برای دانش‌آموز نمونه بگذارد و هدایا و جوایزی به ایشان بدهد.

نام دانش‌آموز:

نام مسجدی که در آن نماز می‌خواند:

روزهای هفته	صبح	ظهر	عصر	مغرب	عشاء	امضاء معلم
شنبه	امام	امام	امام	امام	امام	
یکشنبه	امام	امام	امام	امام	امام	
دوشنبه	امام	امام	امام	امام	امام	
سه‌شنبه	امام	امام	امام	امام	امام	
چهارشنبه	امام	امام	امام	امام	امام	
پنج‌شنبه	امام	امام	امام	امام	امام	
جمعه	امام	امام	امام	امام	امام	

توجه: دانش‌آموز دختر باید در خانه نماز بخواند و پدرش به جای امام، جدول را امضاء کند. او نیز، هر روز آن را به معلّمش نشان دهد.

برحذر داشتن دانش‌آموزان از کارهای زیان‌بخش

۱- عادت‌های بد

معلّم موفق، باید دانش‌آموزان را از عادت‌های بد، مانند نوشتن با دست چپ، خم شدن به هنگام نوشتن، انداختن کاغذ پاره‌ها روی زمین، کندن برگ‌های دفتر و کثیف کردن آن‌ها با جوهر، بدخطی، سخنان زشت و دشنام و نفرین کردن و دیگر عادت‌های بد، باز دارد. بدترین عادت، سیگار کشیدن است که به گونه‌ای وحشتناک میان دانش‌آموزان رواج پیدا کرده است و معلّمان و مربّیان باید با شیوه‌های گوناگون، دانش‌آموزان را از این کار برحذر دارند. همچنین معلّمان باید زبان‌های سیگار کشیدن را برای آنان توضیح دهند؛ به گونه‌ای که در دانش‌آموزان نفرت از سیگار را ایجاد کنند. آنان باید برای دانش‌آموزان این مطلب را تبیین کنند که دود سیگار باعث بوی بد دهان شده و دندان‌ها و انگشتان افراد سیگاری را زرد می‌کند و باعث می‌شود،

نیکوتین و قطرانی که در سیگار موجود است در ریه‌ها جمع شده و باعث مرگ زودرس شود؛ و این کار به مثابه‌ی قتل عمد است که خداوند آن را حرام کرده است. در این میان معلّم می‌تواند گزارش کمیته‌ی جهانی پزشکان را مبنی بر این که دود سیگار باعث سرطان ریه، خون، حنجره و دیگر بیماری‌های خطرناک می‌شود به اطلاع دانش‌آموزان برساند.

اما معلّمانی که گرفتار سیگار شده‌اند نباید جلوی دانش‌آموزان و مردم سیگار بکشند و باید به این فرموده‌ی پیامبر ﷺ عمل کنند:

«كُلُّ أُمَّتِي مُعَاپِي إِلَّا الْمَجَاهِرِينَ» «متفق علیه»

«تمام افراد اُمّت من، قابل عفو و گذشت هستند (در صورت توبه کردن) مگر کسانی که تظاهر به گناه می‌کنند.»

البته بر این معلّمان واجب است که به طور کلی، از سیگار کشیدن دست بکشند. همچنین، معلّمان می‌توانند برای دانش‌آموزان توضیح دهند که فرد سیگاری، همنشینان خود را اذیت می‌کند و دو فرشته‌ای را که خداوند مأمور کرده است بدی‌ها و خوبی‌های او را ثبت کنند، آزار می‌دهد. این امر مسلماً در دین ما آزار و اذیت دیگران محسوب می‌شود و حرام است. از این رو، اگر معلّم توانست با سخنانش دانش‌آموزان را قانع کند و سپس دانش‌آموزان ببینند که افعال و کردار او با سخنانش هم خوانی دارد، آن وقت معلوم می‌شود که چنین معلّمی راه راست و درست را در پیش گرفته است.

۲- سینما و تلویزیون

در پی تهاجم کفّار به سرزمین‌های مسلمانان، اخلاق جوامع اسلامی نابود شده است و به نام آزادی، دموکراسی و دیگر نام‌های پر زرق و برقی که ظاهری خوش‌نما دارند و درونی پوسیده، بی‌بند و باری اخلاقی، این جوامع را فراگرفته است. این تهاجم فکری که امروزه در بسیاری از کشورهای عربی و اسلامی آن را مشاهده می‌کنیم، دوشادوش استعمار، به سرزمین‌های اسلامی نفوذ کرد. یکی از تهاجمات، سینما است که خطر بسیار بزرگی برای جوانان مسلمان به شمار می‌رود.

خطرناک بودن سینما به این خاطر است که انواع بی‌بند و باری‌ها را در جامعه ترویج می‌دهد و هدف از آن، کشاندن جوانان به کارهای باطل و بیهوده و زیان‌بخش است؛ تا از نیرو و توان خود در خدمت به دین و سرزمینشان استفاده نکنند. این کار

نقشه‌ی صهیونیسم جهانی است و جای تعجب است که مسؤولان مملکتی متوجه این خطرات نیستند و کاری برای از میان برداشتن آن‌ها نمی‌کنند. البته اگر این فیلم‌ها علمی، اخلاقی یا دینی باشند، اشکال ندارد؛ مانند فیلم‌هایی که وضو گرفتن، نماز خواندن، احترام به معلم، اطاعت از پدر و مادر و دیگر کارهایی را که برای دانش‌آموزان سودمند است به آن‌ها بیاموزد.

بنابراین، معلم موفق باید زبان‌های سینما، تلویزیون و ویدئو و ماهواره را برای دانش‌آموزان تبیین کند و به آنان بفهماند که فیلم‌های بی‌بند و بار، روحیه‌ی مردانگی و فضیلت خواهی را در دانش‌آموزان از بین می‌برد و دزدی و جرم و جنایت را به آنان می‌آموزد. بسیاری دزدان و جنایتکارانی که اعتراف نموده‌اند راه جنایت کاری را از طریق فیلم‌های سینمایی و ویدئویی آموخته‌اند. نمونه‌های فراوانی وجود دارد که این واقعیات را اثبات می‌کند. افزون بر اینها تماشا کردن فیلم‌های سینمایی باعث خستگی چشم می‌شود؛ زیرا در تاریکی چشم‌ها به آن خیره می‌شود. از سوی دیگر به خاطر هوای آلوده‌ی سالن سینما، احساس خفگی به انسان دست می‌دهد و اتلاف مال و ثروت هم مزید بر علت است.

پس معلم باید این کارها را برای دانش‌آموزان تبیین کند و به آن‌ها بفهماند که اگر یک کتاب علمی یا یک داستان مفید بخزند، برای آن‌ها بسیار مفیدتر است، البته خداوند به لطف خود سرزمین عربستان سعودی را از شر سینما و بی‌بند و باری‌های آن حفظ کرده است.

۳- قمار و بخت‌آزمایی

معلم موفق، در امر آموزش و پرورش باید همیشه مراقب شاگردانش باشد و توجه آنان را به این نکته جلب کند که بازی کردن بر سر شکلات و شیرینی و غیره... یک نوع قمار است و انسان به خاطر آن دچار خشم پروردگار و ورشکستگی مالی می‌شود. او باید شاگردان را متوجه کند که اگر کسی به بازی کردن بر سر این چیزهای ساده عادت کند، در آینده گرفتار قماربازی بر سر مال و ثروت و حتی آبرو و شرف خواهد شد. این قضیه در مورد فردی اتفاق افتاد که در قماربازی تمام ثروتش را از دست داد و حتی دخترش را فروخت؛ اما باز هم بازنده شد و یک لیتر از خونس را فروخت تا با پول آن قمار کند؛ اما باز هم باخت و مدتی بعد، لاشه‌ی بی‌جان او در یکی از هتل‌های بیروت پیدا شد.

اگر در قماربازی خیر و مصلحتی وجود داشت، خداوند ما را از آن نهی نمی‌کرد. خداوند در این باره می‌فرماید:

﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْحُمُرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَأَجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْحُمُرِ وَالْمَيْسِرِ وَيُضِدَّكُمْ عَنِ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾﴾ [المائدة: ۹۰-۹۱].

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید، شراب و قمار و بت‌ها و تیرهای قرعه پلیدند و از عمل شیطانند. پس، از آن‌ها دوری گزینید، باشد که رستگار شوید. همانا شیطان می‌خواهد با شراب و قمار میان شما دشمنی و کینه ایجاد کند، و شما را از یاد خدا و از نماز باز دارد. پس آیا شما دست برمی‌دارید؟!»

پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«من لعب بالتردشير فكأنما غمس يده في لحم خنزيرٍ ودمه» «رواه مسلم»
 «هر کسی با تخته نرد بازی کند مانند این است که دستش را در گوشت و خون خوک فروبرده است.»

بنابراین، ما به این نتیجه می‌رسیم که ورق‌بازی و تخته نرد، حتی اگر برای سرگرمی باشد جایز نیست؛ زیرا منجر به قمار می‌شود و میان بازیکنان دعوا و کشمکش ایجاد می‌کند. باری، دو دوست برای سرگرمی با هم تخته نرد بازی می‌کردند و در اثنای بازی میان آن‌ها اختلاف ایجاد شد و هر دو فریاد می‌کشیدند و یکی از آن‌ها، دیگری را به جا به جا کردن مهره‌ها متهم کرد؛ اما دوستش به طلاقش قسم خورد که آن را جا به جا نکرده است؛ آن دیگری سخن او را باور نکرد و دشمنی و قهر میانشان به وجود آمد؛ در حالی که همسایه‌ی یکدیگر بودند.

۴- دشنام و مشاجره

مدتی است که پدیده‌ی بسیار بدی میان دانش‌آموزان رواج یافته است که همدیگر را دشنام می‌دهند و به نزاع و مشاجره می‌پردازند و برخی از آن‌ها به دین اسلام هم ناسزا می‌گویند. وظیفه اولیا این است که به فرزندانشان توجه کنند و مانع چنین کارهایی بشوند و در این باره هرگز سهل‌انگاری ننمایند. گذشتگان ما هرگز با این عادت بد سر و کار نداشتند. بهتر است معلم با ولی دانش‌آموز همکاری کند تا این عادت

ریشه‌کن شود و با حکمت و پند و اندرز، راه چاره‌ای برای آن بیابند. یک بار، دانش‌آموزی را دیدم که با دوستش دعوا می‌کرد و به دین او فحش و ناسزا می‌گفت. من به او نزدیک شدم و گفتم: پسر، سمت چیست؟ کلاس چندم هستی؟ در چه مدرسه‌ای درس می‌خوانی؟ سپس به او گفتم: چه کسی تو را آفریده است؟ گفت: خدا. گفتم: چه کسی چشم و گوش به تو داده است و میوه‌ها و سبزیجات را روزی تو کرده است؟

گفت: خدا. گفتم: وظیفه‌ی تو در برابر کسی که این نعمت‌ها را به تو داده است، چیست؟ گفت: شکرگزاری. گفتم: چند لحظه قبل چه می‌گفتی؟ پسرک خجالت کشید و گفت: دوستم به من بی‌حرمتی کرد. گفتم: تردیدی نیست که خداوند تجاوزگری و بی‌حرمتی به دیگران را نمی‌پذیرد و از آن نهی کرده است و می‌فرماید:

﴿وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ [البقرة: ۱۹۰].

«و تجاوز و تعدی نکنید؛ زیرا خداوند تجاوزگران را دوست نمی‌دارد.»

اما چه کسی به دوستت وسوسه کرد تا تو را کتک بزنند؟ گفت: شیطان، گفتم: بنابراین می‌بایستی به شیطان ناسزا بگویی^۱. آن دانش‌آموز به دوستش گفت: لعنت بر شیطان. سپس به او گفتم تو باید توبه کنی و از خداوند بخواهی گناهت را ببخشد؛ زیرا فحش و ناسزا به دین، کفر است. گفت: «أستغفر الله العظيم وأشهد أن لا إله إلا الله وأن محمد رسول الله ﷺ» من هم از او تشکر کردم و از او خواستم که این کار را تکرار نکند و اگر یکی از دوستانش را دید که به دین دشنام می‌دهد او را نصیحت کند. اما در مورد دعوا و بگو مگو میان دانش‌آموزان، معلّم باید به آنان تفهیم کند که آن‌ها برادر

^۱ - انسان مسلمان هنگام خشم بهتر است به خدا پناه ببرد و بگوید «أعوذ بالله من الشيطان الرجيم» خداوند در این باره می‌فرماید: ﴿وَإِذَا يَنْزَعَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ [فصلت: ۳۶] «و اگر وسوسه‌ای از شیطان به سراغت بیاید، پس به خدا پناه ببر که او خود شنوای داناست.»

و پیامبر ﷺ به فردی خشمگین گفت: «إني لأعلم كلمة لو قالها لذهب عنه الغضب أعوذ بالله من الشيطان الرجيم» «متفق علیه»
 «من سخنی را می‌دانم که اگر آن را بگویند خشم و عصبانیت از او دور می‌شود و آن این است: «أعوذ بالله من الشيطان الرجيم».

یکدیگرند و برای برادر جایز نیست که با برادرش بجنگد یا به او دشنام دهد. مربی بزرگ، سرور ما محمد ﷺ، در این باره می‌فرماید:

«سباب المؤمن فسوقٌ وقتاله كفر» «متفق علیه»

«ناسزا گفتن به مؤمن، فسق و قتال با وی کفر است.»

از این رو، شایسته است که فضای دوستی و برادری میان دانش‌آموزان حکمفرما باشد و معلّم باید آن‌ها را به انجام کارهایی رهنمون کند که محبت و برادری را افزایش می‌دهد. پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«أولاد أدلکم علی شیءٍ إذا فعلتموه تجاببتهم؟! أفشوا السّلام بینکم» «رواه مسلم»

«آیا چیزی را به شما بگویم که اگر آن را انجام دادید محبت و دوستی میانتان

برقرار شود؟ به همدیگر سلام کنید.»

تشویقات و تنبیهات

معلّم موفق، جز در مواردی اندک و برحسب نیاز به تنبیهات بدنی متوسل نمی‌شود. او پیوسته تشویق و پاداش را بر تنبیه و مجازات ترجیح می‌دهد، زیرا این کار باعث تشویق دانش‌آموز در امر یادگیری و تربیت می‌شود. برعکس، تنبیه و مجازات، آثار بدی بر دانش‌آموز می‌گذارد؛ امری که مانع درک و فهم و دانش‌افزایی وی می‌شود و روحیه‌ی کوشش و پیشرفت را در او از بین می‌برد. بسیاری از دانش‌آموزان، مدرسه را به خاطر سنگدلی و ستمکاری برخی از معلّمان رها می‌کنند. دانش‌آموزان عادت کرده‌اند که معلّم سختگیر را ظالم بنامند. بنابراین، ما باید کار تعلیم و تربیت را با پاداش و تشویق شروع کنیم نه با تنبیه و مجازات. این یک اصل است و باید مراعات شود:

۱- تعریف و تمجید

معلّم موفق، هر گاه تلاش و کوشش و رفتار خوبی را از دانش‌آموز مشاهده کرد، باید او را مورد تشویق قرار دهد و به دانش‌آموزی که درس را خوب جواب می‌دهد آفرین گفته و نزد دانش‌آموزان بگوید: بهترین دانش‌آموز فلانی است. این سخنان زیبا و لطیف، دانش‌آموز را تشویق می‌کند و روحیه او را تقویت می‌نماید و بهترین تأثیر را در او برجای می‌گذارد و باعث می‌شود معلّم و مدرسه‌اش را دوست بدارد و زمینه‌ی

شکوفایی او فراهم شود. و در عین حال دوستانش را تشویق می‌کند که در ادب و اخلاق و رفتار و تلاش، او را الگوی خود قرار دهند تا از طرف معلم شان تشویق شوند. قطعاً این کار برای آنان بهتر از تنبیه و مجازات بدنی است.

۲- تشویقات مادی

طبیعتاً بچه‌ها از تشویق مادی خوششان می‌آید و مشتاق برخورداری از آن هستند؛ از این رو، معلم باید این اشتیاق را بی‌پاسخ نگذارد و به مناسبت‌های گوناگون به آنها جایزه بدهد. دانش‌آموز کوشا و خوش اخلاق که نسبت به وظایف خود در برابر پروردگارش مانند نماز خواندن و دیگر کارهای خیر و فعالیت‌های مدرسه احساس مسؤولیت می‌کند، و جایزه مادی از معلمش می‌گیرد، خود را نزد دوستان، شادان و خوشحال می‌یابد؛ زیرا غریزه‌ی حق تملک و تصرف را در خود اشباع کرده است. شایسته است که معلم برای چنین دانش‌آموزی، باید نمره خوبی در زمینه اخلاق و درس که در آن ممتاز بوده است، منظور کند.

۳- دعا کردن

معلم باید برای دانش‌آموز کوشا، باادب و نمازگزار دعا کند و او را با این عمل تشویق نموده و بگوید: خدا تو را توفیق دهد، من آینده‌ی درخشانی برای شما آرزو می‌کنم؛ و به دانش‌آموز سهل‌انگار و تنبل بگوید: خداوند تو را اصلاح و هدایت کند.

۴- لوح تقدیر

بسیار به جا و مفید است که در مدرسه یک لوح تقدیر بزرگ در معرض دید دانش‌آموزان نصب شود و نام کسانی که در زمینه‌ی اخلاق و رفتار، سعی و تلاش یا نظافت و غیره... بر بقیه برتری دارند نوشته شود. این کار باعث تشویق دانش‌آموزان دیگر می‌گردد تا آنان را الگوی خود قرار دهند و نام‌هایشان روی این لوح نوشته شود.

۵- تشویق

هنگامی که یکی از دانش‌آموزان برای پاسخ‌گویی به سؤالات معلم با حل مسأله‌ای یا تلاوت سوره‌ای از قرآن کریم اعلام آمادگی می‌کند، معلم باید در صورت خوب جواب دادن برای تشویق وی، دست روی شانهاش بگذارد و بگوید: «بارك الله فيك» آفرین.

۶- خود را جزو دانش‌آموزان به حساب آوردن

معلم باید خود را دانش‌آموزی خوب تلقی کند و خویشتن را به آنان منسوب نماید، این کار تشویق بزرگی به حساب می‌آید. پیامبر ﷺ می‌فرمایند:

«لولا الهجرة لكنت امرأ من الأنصار» «متفق علیه»

«اگر به خاطر هجرت به مدینه، مهاجر منسوب نمی‌شدم، یکی از انصار بودم.»

۷- معرفی کردن

معلم باید دانش‌آموز خوب را به بقیه‌ی دانش‌آموزان و معلمان معرفی کند؛ البته این کار موجب تشویق او و دوستانش می‌گردد.

۸- همراهی کردن

چه خوب است معلم، دانش‌آموزانی را که می‌خواهد تشویق کند با خود به مسجد یا گردش‌های علمی ببرد، زیرا دانش‌آموزان از همراهی معلم خود احساس افتخار و خوشحالی می‌کنند.

۹- سفارش کردن خانواده‌ی دانش‌آموز

معلم می‌تواند نامه‌ای را به خانواده‌ی دانش‌آموز بنویسد و در آن به ذکر محاسن فرزندشان بپردازد و از او تعریف کند. این کار باعث تشویق خانواده‌ی دانش‌آموز می‌شود تا به بهترین وجه با فرزندشان رفتار کنند؛ همچنین، خود دانش‌آموز را به نیک‌رفتاری و پیشرفت ترغیب می‌نماید.

بنابراین، معلم باید اخلاق و رفتار دانش‌آموزان را در خانه جویا شود و در مورد خواندن نمازهایشان تحقیق نماید و آنان را موظف کند تا برگه تأییدیه را از طرف اولیا و امام مسجد محله خود بیاورند که بیانگر نیک‌رفتاری و ادای نمازهایشان به جماعت می‌باشد.

۱۰- یاری کردن مستمندان

معلم باید تعدادی از دانش‌آموزان را برای جمع کردن هدایا و کمک‌های مردمی به مستمندان انتخاب کند و خودش در این کار با دادن مقداری پول مشارکت نماید تا دانش‌آموزان نیز، از او پیروی کنند. این کمک‌ها زیر نظر معلم و دانش‌آموزان میان برادرانشان که نیازمند لباس، غذا، کتاب و وسایل مدرسه هستند توزیع شود. معلم باید

برای تشویق دانش‌آموزان خیر در حضور دوستانشان از آنان تشکر کند تا آن‌ها نیز، کمک کنند و پاداش بزرگی را نزد خداوند بدست آورند، و قطعاً خداوند مالی را که خرج کرده‌اند برای ایشان تلافی خواهد کرد. معلّم باید این آیه را برای دانش‌آموزان بخواند:

﴿وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾ [سبأ: ۳۹].

«و هر چه را در راه خدا ببخشد، عوضش را می‌دهد و او بهترین روزی‌دهندگان است.»

معلّم یا مدیر مدرسه می‌تواند مبلغی را از این صندوق به خرید هدایا اختصاص دهد و به دانش‌آموزان کوشا، پاکیزه و مرتب، خوش‌رفتار و کسانی که مطیع پدر و مادر و معلّم هستند، بدهد.

تنبيه و زيان‌های آن

معلّم شایسته باید از تنبیهات بدنی بپرهیزد؛ زیرا این تنبیهات، عواقب ناگواری برای دانش‌آموز و خود معلّم در پی دارد و باعث اتلاف وقت دانش‌آموز می‌شود؛ به گونه‌ای که شاید بر اثر کتک‌کاری، معلّم دچار صدمه‌ای شود. امری که باعث ایجاد فاصله میان دانش‌آموز و معلّم می‌شود؛ و ممکن است این کار به پاسخ‌گویی در مقابل بازپرس در دادگاه‌های جزایی و ولی دانش‌آموز بیانجامد؛ امری که به شهرت، جایگاه و نقش معلّم در خدمت به جامعه‌اش صدمه می‌زند؛ آنگاه معلّم، زمانی پشیمان می‌شود که دیگر سودی ندارد و ناچار برای حل این مشکل، افرادی را واسطه می‌کند. و گاهی این مشکلات جز در دادگاه‌های کیفری حل نمی‌شود و در نتیجه، معلم سزای اعمالش را خواهد دید. آری! منشأ تمامی این مشکلات استفاده از تنبیه بدنی است.

از این رو، مسؤولان امر، این تنبیهات را منع کرده‌اند. پس لازم است از چنین روش‌هایی خودداری شود، مگر به هنگام ضرورت؛ همچون تنبیه برخی دانش‌آموزان منحرف که تنها این راه در برخورد با آنان مؤثر است یا برای نگه داشتن حرمت کلاس و نظم آن. البته این تنبیهات زمانی است که معلّم، این نوع دانش‌آموزان را نصیحت و راهنمایی کرده است اما از کجروی‌هایشان برنگشته‌اند. این ضرب‌المثل عربی را در این مورد آورده‌اند:

«آخر الدّواء الکیّ»

«داغ کردن آخرین درمان است.»

زیان‌های تنبیه بدنی

- ۱- اشکال در روند یادگیری و عقب ماندن از همکلاسی‌ها.
- ۲- برخورد نسنجیده‌ی معلّم و دانش‌آموز به هنگام تنبیه، و تأثیر آن بر هر دو.
- ۳- احتمال ضربه دیدن دانش‌آموز از ناحیه صورت، گوش، چشم یا دیگر اعضای بدن.
- ۴- دانش‌آموز تنبیه شده از درک درس عاجز می‌ماند.
- ۵- رشته‌ی افکار معلّم هنگام تنبیه قطع می‌شود.
- ۶- معلّم باید در مقابل دادگاه و خانواده‌ی دانش‌آموز و بازرس پاسخ‌گو باشد.
- ۷- اتلاف وقت دانش‌آموزان و متأثر شدن آن‌ها از این برخورد معلّم.
- ۸- از بین رفتن احترام متقابل میان دانش‌آموز و معلّم.

تنبیه‌های ممنوع

اگر زمانی معلّم، ناچار شد که دانش‌آموز را تنبیه بدنی کند باید از موارد ذیل خودداری نماید:

۱- زدن صورت دانش‌آموز

این عادت میان معلّمان رواج پیدا کرده که به صورت دانش‌آموز می‌زنند که ممکن است چشم و گوش دانش‌آموز آسیب ببیند و سرانجام به دادگاه کشانده شوند و در نهایت، غرامت مالی بپردازند. به همین خاطر، پیامبر ﷺ از زدن صورت نهی کرده و می‌فرمایند:

«إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ خَادِمَهُ فَلْيَتَّقِ الْوَجْهَ^۱» «صحیح الجامع»

«اگر یکی از شما، خدمتکارش را زد باید از زدن صورت خودداری کند.»

۲- سنگدلی و سختگیری

معلّمی که در زدن دانش‌آموزان، سنگدلی به خرج می‌دهد، درباره‌ی او می‌گویند: «فلان معلم ظالم است.»

^۱ - ر.ک: صحیح جامع، حدیث جامع، ص ۱۸۷.

چه نامی بدتر از این نام است! عاقبت ظلم و سختگیری چیزی جز پشیمانی نیست. بسیاریند معلّمان و استادانی که به خاطر تنبیه شدید دانش‌آموزان، از اولیای آنان و مسؤولان امر عذرخواهی کرده‌اند. پس ای معلّمان عزیز، نسبت به جگرگوشه‌ها، از خدا پروا داشته باشید و با آن‌ها با نرمی و مهربانی رفتار کنید؛ زیرا مهربانی، سرچشمه‌ی همه‌ی خوبی‌ها است. پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«من یحرم الرّفق یحرم الخیر کله» «رواه مسلم»

«کسی که از نرمی و مهربانی محروم شود از همه خوبی‌ها محروم می‌شود.»

نیز می‌فرماید:

«ما کان الرّفق فی شیءٍ إلا زانه، ولا نزع من شیءٍ إلا شانه» «رواه مسلم»

«نرمی و مدارا در هر چیزی باشد؛ آن را آراسته می‌کند و از هر چیزی گرفته شود؛

آن را معیوب می‌سازد.»

۳- سخنان زشت

معلّم باید از الفاظ و کلمات زشت و زنده‌ای که باعث انزجار و تنفّر می‌شود، خودداری نماید؛ زیرا این سخنان شاید در آینده باعث انحراف و بزهکاری دانش‌آموز شود؛ معلّمی که به دانش‌آموز می‌گوید: کثیف، کثافت، لعنتی، مُجرم و دیگر کلمات زنده‌ای که احساس دانش‌آموز را جریحه‌دار می‌کند؛ دانش‌آموز نیز، به نوبه‌ی خود آن‌ها را یاد می‌گیرد و در خانه و مدرسه به دوستان و برادرانش نثار می‌کند. مسلم است که مسؤولیت این کار بر عهده‌ی معلّمی است که این شیوه‌ی غلط را در پیش گرفته تا دانش‌آموزان سخنانی را یاد بگیرند که در شأن معلم نیست. در حدیث صحیح آمده است:

«... ومن سنّ فی الإسلام سنّةً سیّئةً فعلیه وزرها ووزرمن عمل بها من بعده من غیر

أن ینقص من أوزارهم سیّئاً» «رواه مسلم و غیره»

«هر کس در اسلام راه و رسم بدی را به وجود آورد، گناه آن راه و رسم غلط و گناه

کسانی که پس از او بر آن راه و رسم می‌روند بر دوش او خواهد بود بدون این که از بار

گناه آنان چیزی کم شود.»

۴- کتک کاری هنگام عصبانیت

ابومسعود می‌گوید: با تازیانه، غلام را کتک می‌زدند؛ ناگهان صدایی از پشت شنیدم که می‌گفت: «ابومسعود، بدان.» به خاطر خشم نفهمیدم چه گفت. هنگامی که به من نزدیک شد متوجه شدم که رسول خدا ﷺ را زمین انداختم؛ آنگاه پیامبر ﷺ فرمودند: «ای ابومسعود، بدان که خداوند از زور و توانایی تو بر این غلام تواناتر است.» من هم گفتم از این پس هرگز هیچ برده‌ای را کتک نخواهم زد.^۱

۵- لگد زدن

برخی از معلّمان را دیده‌ام که به بچه‌ها لگد می‌زنند. شاید این لگد به جای حساس و خطرناکی از بدن برخورد کند و باعث مرگ دانش‌آموز شود؛ آن وقت معلّم مسؤول خواهد بود و پشیمانی سودی ندارد. البته ناگفته نماند که لگد زدن جزو خلق و خوی انسان‌ها نیست.

۶- خشم شدید

معلّم موفق باید سر کلاس اعصابش را کنترل کند و با درک خصوصیات دوران کودکی، کارها و اقدامات بچه‌ها را به دیده‌ی اغماض بنگرد. او باید در کار معلّمی، دوران دانش‌آموزی خود را به یاد آورد، شاید رفتار او در آن زمان بسیار بدتر بوده است. حال اگر معلّم، این مسایل را به خاطر آورد خشمش فرومی‌نشیند و خود را کنترل می‌کند و می‌توان او را شجاع واقعی دانست. مربّی بزرگ حضرت محمد ﷺ می‌فرماید:

«لیس الشّدید بالصرّة، إنّما الشّدید الّذی یملک نفسه عند الغضب» «متفق علیه»
 «قدرتمند کسی نیست که مردم را بر زمین می‌اندازد، بلکه قدرتمند کسی است که خشم خود را کنترل می‌کند.»

از این رو، مربّی چه معلّم باشد چه پدر؛ هنگام خشم و عصبانیت باید از تنبیه کردن پرهیز کند تا با فرجام بدی روبرو نشود. معلّم باید نام دانش‌آموزان سرکش را بنویسد و در پایان درس، آن‌ها را تنبیه کند. من معلّمی را می‌شناسم که هنگام عصبانیت فرزندش را دنبال کرد تا او را تنبیه کند. پسرک از ترس او پا به فرار گذاشت و هنگام

^۱ - رواه مسلم.

فرار پایش لغزید و شکست و او را برای مداوا پیش شکسته‌بند بردند و پدرش نیز، از کار خود سخت پشیمان شد.

یکی از معلمان در حالت خشم، اقدام به تنبیه دانش‌آموزی کرد و شروع به ناسزاگویی و سخنان کفرآمیز نمود؛ در حالی که دانش‌آموزان با نگاه تحقیرآمیزی به او نگاه می‌کردند. آری، اگر معلم در حضور دانش‌آموزان، مرتب خشمگین شود و داد و فریاد کند، این عادت بد بر دانش‌آموزان تأثیر گذاشته و در آن‌ها ریشه می‌دواند و این معلم را در رفتار و اعمالشان، الگوی خود قرار می‌دهند و پیوسته خشمگین می‌شوند و ناسزا می‌گویند.

چگونگی مقابله با خشم

اگر مربی یا معلم دچار خشم شد، باید فوراً به سراغ داروی شفابخشی برود که پزشکی آگاه و خیره، محمد ﷺ، آن را تجویز کرده است؛ آنجا که می‌فرمایند:

«إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَقَالَ: أَعُوذُ بِاللَّهِ، سَكَنَ غَضَبُهُ^۱» «صحيح»

«هر گاه کسی خشمگین شود و بگوید: به خدا پناه می‌برم، خشم او فرومی‌نشیند.»

«وَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ، فَإِنَّ ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ وَإِلَّا فَلْيَضْطَجِعْ^۲»

«صحيح»

«هر گاه کسی از شما خشمگین شد و ایستاده بود، باید بنشیند، و اگر خشم او فروکش نکرد، باید به پهلو بخوابد.»

امری مسلم است که منشأ خشم و عصبانیت، شیطان است و انسان باید از شر او به خدا پناه ببرد تا شیطان از او منصرف شود. تغییر حالت دادن از ایستادن به نشستن فایده‌ی فراوانی دارد و موجب فروکش شدن خشم و غضب می‌شود. در این میان وضو گرفتن، بسیار مفید است و دوايي سودمند به شمار می‌آید.

هشدارهای مفید تربیتی

هشدارهای تربیتی موفقیت‌آمیزی وجود دارد که شایسته است معلم در برخورد با دانش‌آموزی که نظم کلاس را به هم می‌زند و برای استاد احترام قایل نیست، آن‌ها را

^۱ - ر.ک: صحيح جامع، ص ۱۷۰۸.

^۲ - ر.ک: همان، ص ۷۰۷.

به کار گیرد. این هشدارهای تربیتی که نتایج خوبی به دنبال دارند و ان شاء الله موفقیت‌آمیز خواهند بود، به چند دسته تقسیم می‌شوند:

۱- نصیحت و راهنمایی کردن

نصيحت و راهنمایی کردن، یکی از شیوه‌های اصولی در تعلیم و تربیت است که نمی‌توان از آن بی‌نیاز بود و مربی بزرگ، محمد ﷺ، در برخورد با خردسالان و بزرگسالان آن را به کار گرفته است:

(أ) نصیحت و راهنمایی خردسالان: پیامبر ﷺ پسر بچه‌ای را که کنار سفره با پررویی به سهم دیگران دست‌درازی می‌کرد؛ نصیحت کرد و شیوه‌ی غذا خوردن را به او آموخت و اینگونه خطاب کرد:

«یا غلام سمّ الله تعالی وكل یمینك وكل ممّا یلیك» «متفق علیه»

«ای پسر، نام خدا را بر زبان بیاور و با دست راست بخور و از جلوی خودت بردار.»
مبادا کسی از شما بگوید که این شیوه در برخورد با خردسالان کم‌تأثیر است؛ زیرا من بارها آن را آزمایش کرده‌ام و آثار پرباری هم به دنبال داشته است؛ پند و اندرز دادن به دانش‌آموزی که به دین ناسزا می‌گفت، اما با پذیرش نصیحت از آن پشیمان شد، یکی از این موارد است.

یک بار، همراه معلّمی در خیابان راه می‌رفتم. کودکی را دیدم که در وسط خیابان ادرار می‌کرد. دوستم بر سر او داد زد و گفت: وای بر شما! این جا جای ادرار نیست! آن پسر، وحشت‌زده ادرارش را قطع کرد و پا به فرار گذاشت. به دوستم گفتم: تو فرصت نصیحت کردن این پسر را از من گرفتی. در پاسخ گفت: آیا جایز است به این پسر اجازه بدهیم که جلوی مردم در خیابان ادرار کند؟ گفتم: نه، جایز نیست. گفت: غیر از این می‌خواهی چه اقدام دیگری بکنی؟ گفتم: کودک را به حال خود رها می‌کردم تا دفع ادرار کند؛ سپس او را نزد خود می‌آوردم و با او آشنا می‌شدم؛ آنگاه به او می‌گفتم: پسر، خیابان، محل عبور و مرور رهگذران است و ادرار کردن در آن جایز نیست و دستشویی به این جا نزدیک است؛ تو پسر بادی هستی پس دیگر این کار را تکرار نکن؛ امیدوارم که موفق باشی. دوستم گفت: این یک شیوه، حکیمانه و سودمند است. گفتم: این، شیوه‌ی مربی بشریت، محمد بن عبدالله ﷺ، است. در این جا داستان مشهور مرد «اعرابی» را برای او بازگو کردم.

(ب) نصیحت و راهنمایی در برخورد با بزرگسالان: بهترین نمونه در تأثیرگذاری پند و اندرز، داستان مرد اعرابی است که از این قرار است:

از انس رضی الله عنه روایت شده است که فرمود: روزی با رسول خدا صلی الله علیه و آله در مسجد بودیم که ناگهان یک اعرابی وارد شد و در داخل مسجد ادرار کرد. اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله بر سر او فریاد زدند و گفتند: نکن نکن! رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند:

«لا ترموه، دعوه لا تقطعوا بوله».

«او را به حال خود واگذارید؛ ادرارش را قطع نکنید.»

اصحاب، مرد اعرابی را به حال خود رها کردند تا ادرارش را تمام کرد. سپس رسول خدا صلی الله علیه و آله او را پیش خود خواند و به او گفتند:

«إِنَّ المساجد لا تصلح لشيءٍ من هذا البول والقذر إنما هي لذكر الله، والصلاة، وقراءة القرآن».

«مساجد، جای ادرار و کثافت نیست؛ بلکه جای یاد خدا و نماز و تلاوت قرآن است.»

آنگاه رسول خدا صلی الله علیه و آله به اصحاب فرمودند:

«إنما بعثتم میسرین، لو تبعثوا معسرین صبوا علیه دلواً من الماء».

«شما برای این مبعوث شده‌اید که بر مردم آسان بگیرید و بر آنان سختگیری نکنید؛ یک سطل آب روی ادرارش بپاشید.»

مرد اعرابی گفت: خدایا، به من و محمد صلی الله علیه و آله رحم کن و به هیچ کس دیگری رحم نکن.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند:

«لقد تحجرت واسعاً» «متفق علیه»

«رحمت خدا که واسع است، شما آن را تنگ کردی.»

۲- اخم کردن

گاهی اوقات، معلّم می‌تواند در صورت مشاهده‌ی آشوب و شلوغی دانش‌آموزان، در برابر آن‌ها ترش‌رویی کند تا نظم و هیبت کلاس حفظ شود. این کار بهتر از آن است که در آغاز با آنان سهل‌انگاری کند اما به محض شلوغ کردن، آن‌ها را تنبیه کند.

۳- سرزنش کردن

گاهی معلّم مجبور می‌شود که یکی از دانش‌آموزان را به خاطر تلف کردن وقت کلاس با سؤال‌های بی‌مورد و عدم احترام به معلّم و دیگر اشتباهاتی که مرتکب می‌شود، توبیخ کند. در این صورت، اگر معلّم او را سرزنش کند، در جای خود ساکت و بادب می‌نشیند. رسول خدا ﷺ وقتی مردی را دید که شتر مخصوص قربانی را جلوی خود می‌راند، فرمودند: سوار شتر شو.

آن مرد گفت: این شتر، مخصوص قربانی است [و نمی‌توانم سوار آن شوم].

رسول خدا ﷺ فرمودند: سوار شو!

آن مرد سوار شد و در حالی که نشانه‌ی قربانی بر گردن شتر آویزان بود، هم‌ردیف پیامبر ﷺ حرکت می‌کرد «روایتی از بخاری»

۴- ساکت کردن دانش‌آموزان با صدای بلند

هنگامی که معلّم دید دانش‌آموزان وسط درس صحبت می‌کنند، با صدای بلند از آن‌ها بخواهد که ساکت شوند. رسول خدا ﷺ خطاب به شخصی که در محضر او آروغ زد، فرمودند:

«كَفَّ عَنَّا جِشَاءُكَ^۱» «صحيح الجامع»

«نزد ما آروغ نزن.»

۵- روی گرداندن

اگر معلّم یا پدری متوجه شد که دانش‌آموزی یا پسرش دروغ می‌گوید یا در پرسیدن سؤال‌های بی‌مورد اصرار می‌ورزد یا دست به کارهای نادرست می‌زند، می‌تواند

^۱ - ر.ک: صحيح جامع، حسن، ص ۴۳۶۷.

از او روی گردان شود و به او توجه نکند؛ آنگاه دانش‌آموز یا پسر این بی‌توجهی معلم یا پدر را احساس می‌کند و از اشتباهات خود پشیمان می‌شود.

۶- قهر کردن

هر گاه دانش‌آموزی نمازهایش را نخواند یا به سینما برود یا سر کلاس دست به کارهای خلاف بزند، معلم یا پدر می‌تواند با او قهر کند. و همچنان که پیامبر ﷺ می‌فرمایند: قهر کردن نباید بیش از سه روز طول بکشد:

«لا یحلّ لمسلم أن یقهر أخاه فوق ثلاثٍ» «صحیح الجامع»

«برای انسان مسلمان جایز نیست که بیش از سه روز با برادرش قهر کند.»
بنابراین، قهر کردن، هم برای فرزندان، هم برای دانش‌آموزان می‌تواند مفید باشد. شاعر می‌گوید:

یا قلب صبراً علی هجر الأحبّة لا تجزع لذلک فبعض الهجر تأدیث
«ای دل، بر دوری محبوبان صبر کن و به خاطر آن جزع و فزع به راه مینداز؛ زیرا برخی از دوری‌ها باعث تنبیه و تربیت می‌شوند.»

۷- توبیخ کردن

اگر فرزند یا دانش‌آموز، مرتکب گناه بزرگی شود و پند و اندرز در او تأثیر نگذارد معلم یا پدر می‌تواند او را توبیخ نماید.

۸- چمپاتمه زدن

اگر معلم از تنبلی و گستاخی یکی از دانش‌آموزان به ستوه آمد، او را از جایش بلند کرده و وادار کند که روی پاهایش چمپاتمه بزند و دستانش را به طرف بالا ببرد. این کار، دانش‌آموز را خسته می‌کند و موجب تنبیه او می‌شود و در هر حال از تنبیه کردن با ضرب و شتم بهتر است.

۹- تنبیه کردن دانش‌آموز از سوی پدر

اگر اشتباهات دانش‌آموز تکرار شود، معلم باید ولی او را به مدرسه فراخواند و او را موظف نماید تا فرزندش را پس از نصیحت کردن تنبیه کند. و این چنین، میان خانه و مدرسه در تربیت دانش‌آموز، تعاون و همکاری صورت می‌گیرد.

۱۰- آویزان کردن

معلم، مربی و پدر می‌توانند شلاق یا تازیانه را در معرض دید فرزندان به دیوار آویزان کنند تا از تنبیه و مجازات بترسند. رسول خدا ﷺ می‌فرماید:

«عَلِّقُوا السَّوْطَ حَيْثُ يَرَاهُ أَهْلُ الْبَيْتِ فَإِنَّهُ أَدَبٌ لَهُمْ» «حسنه الألبانی فی صحیح الجامع»

«تازیانه را در نقطه‌ای از خانه آویزان کنید که همه آن را ببینند، این کار باعث تأدیب آنان می‌شود»

پیامبر ﷺ می‌فرماید: «یراه أهل البيت» یعنی، اگر افراد خانواده آن را ببینند، این عمل باعث می‌شود که از دست زدن به کارهای زشت خودداری کنند، از ترس این که کتک بخورند.

ابن الأنباری می‌گوید: منظور پیامبر ﷺ این نیست که آن‌ها را کتک بزنید؛ زیرا ایشان دستور کتک‌کاری را به هیچ کس نداده‌اند.

این که می‌فرماید: «فإنه أدبٌ لهم^۱» به این معناست که باعث تربیت و آراسته شدن فرزندان به اخلاق نیکو می‌شود. «فیض‌القدیر»

۱۱- یواش زدن دانش‌آموزان

هر گاه وسایل تربیتی فوق‌الذکر، مفید واقع نشد، مربی و پدر می‌توانند دانش‌آموز را به آرامی بزنند؛ مخصوصاً هنگامی که سن او به ده سالگی می‌رسد و نمازهایش را نمی‌خواند، پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«عَلِّمُوا أَوْلَادَكُمْ الصَّلَاةَ إِذَا بَلَغُوا سَبْعًا، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا إِذَا بَلَغُوا عَشْرًا، وَفَرَّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ» «صحیح‌رواه البزار و غیره»

«اگر فرزندان تا ده سالگی رسیدند نماز را به آنان بیاموزید و اگر به ده سالگی رسیدند به خاطر ترک نماز، آن‌ها را کتک بزنید و بستر خوابشان را از همدیگر جدا کنید.»

جدا کردن اتاق خواب فرزندان، امر بسیار مهمی است؛ مخصوصاً جدا کردن دختران و پسران؛ تا پدر، فرزندانش را از انحراف دور بدارد. اما اگر اتاق خواب آن‌ها را

^۱ - ر.ک: مناوی، فیض‌القدیر، ج ۴/۳۲۲.

از هم جدا نکرديد، بايد بستر خوابشان از هم فاصله داشته باشد و براي هر يك از آنها پتوي جداگانه اختصاص بدهيد.

همچنين، پدران و مادران بايد مواظب فرزندانشان باشند كه سريال‌هاي جنسي و فيلم‌هاي مبتذل سينمائي را تماشا نکنند؛ زيرا اين كار باعث انحراف بيشتري آنها مي‌شود.

اشتباهي‌هاي كه بايد اصلاح شود

اشتباه‌هاي زيادي ميان مردم مخصوصاً در ميان مدرسان، كارمندان، كارگران و ديگر دست‌اندركاران جامعه وجود دارد كه بايد اصلاح شود، چون آنها در انجام كارهايشان در مقابل خداوند متعال بازخواست مي‌شوند. خداوند متعال در اين باره مي‌فرمايد:

﴿قَوْرَبِكَ لَسَّالَتْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾﴾ [الحجر: ٩٢-٩٣].

«به پروردگارت سوگند كه حتماً همه آنان را درباره‌ي كارهايي كه انجام مي‌دادند بازخواست مي‌كنيم.»

رسول خدا ﷺ نيز، مي‌فرمايد:

«إِنَّ اللَّهَ سَائِلٌ كُلَّ رَاعٍ عَمَّا اسْتَرَعَاهُ: أَحْفَظَ ذَلِكَ أَمْ ضَيَّعَهُ» «حسن رواه النسائي»

«خداوند همه افراد مسؤول را در قبال آنچه كه بر عهده‌ي آنها گذاشته است مورد محاسبه قرار مي‌دهد؛ آيا آن را حفظ کرده يا ضايع نموده‌اند.»

اشتباهات برخي از كارمندان و معلمان

برادر مسلمان، بدان كه برخي از كارمندان و معلمان، سهل‌انگاري مي‌كنند و نيازمند نصيحت هستند.

۱- هيچ‌گاه در رفتن به سر كارت تأخير نكن؛ زيرا به مردم زيان مي‌رساني و كارهايشان را به تأخير مي‌اندازي. معلم و كارمندی كه هميشه تأخير دارند در كارشان هم سهل‌انگاري مي‌كنند و حقوقی كه مي‌گيرند به همان اندازه كه تأخير مي‌كنند بر ايشان حرام است. متأسفانه در ادارات دولتي كسي وجود ندارد كه مراقب ساعات كار كارمندی باشد كه تأخير مي‌كند، يا در خلال ساعت كاری، اداره‌اش را رها کرده و دنبال كارهای شخصی‌اش مي‌رود و كار اداری و ارباب رجوع را رها مي‌كند؛ و اگر ناظري هم وجود داشته باشد كه

رئیس و مسؤول آن اداره است، خودش هم گاهی اوقات وظیفه‌اش را انجام نمی‌دهد.

۲- ساعات اداری را با خواندن روزنامه‌ها، مجلات، ملاقات با دوستان و دیگر کارهایی که موجب به تأخیر افتادن کار اداری می‌شود، تلف نکن مخصوصاً هنگامی که ارباب رجوع‌های بسیار در انتظار پاسخ‌گویی هستند، یا دانش‌آموزان منتظر آمدن معلّمشان هستند. بسیار اتفاق می‌افتد که یکی از دوستان کارمندی به دیدار او می‌آید، و از وی استقبال و پذیرایی کرده و با وی گفتگو می‌کند و کار اداری‌اش را به کناری می‌نهد. در یکی از همین ادارات دولتی، برای کارمندی مهمانی آمد و او را به اتاق خود برد و در را قفل کرد تا مراجعه‌کنندگان وارد اتاق نشوند. پس از مدتی، در را باز کرد و مردم در انتظار این کارمند در گرمای شدید و ازدحام زیاد، روی پاهایشان ایستاده بودند. و در این میان، کسانی هم بودند که به خاطر راهنمایی مراجعه‌کنندگان و تحویل گرفتن پرونده‌هایشان، از آنان رشوه می‌گرفتند؛ در حالی که کارمندی اصلی از این امر و رنج و عذاب مردم غافل بود. هنگامی که یکی از مراجعه‌کنندگان به اتاقش وارد شد، بر سر او فریاد زد و او را بیرون کرد تا نوبتش برسد؛ همین کارمند از تابلویی که در کنارش نصب شده و روی آن نوشته بود: «ملاقات خصوصی ممنوع است» بی‌خبر بود.

مسؤول اصلی این مصیبت‌ها، برخی از رؤسای ادارات هستند که در برخورد با کارمندانشان سهل‌انگاری می‌کنند؛ در حالی که عثمان رضی الله عنه می‌فرماید:

«إِنَّ أَلَّ لِيْزِعَ بِالسُّلْطَانِ مَا لَا يَزِعُ بِالْقُرْآنِ».

«عده‌ی کسانی که از ترس زور و قدرت، از گناهان و کارهای ناشایست دست برمی‌دارند بیش از کسانی است که تحت تأثیر قرآن از ارتکاب به آن‌ها خودداری می‌کنند.»

۳- چه فرماندار باشی، چه معلّم، چه کارمند، در انجام کارهای خداوند متعال را حاضر و ناظر بدان و نسبت به مراجعه‌کنندگان مهربان باش و به گونه‌ای با آنان رفتار کن که دوست داری آن‌گونه با تو رفتار کنند؛ کارهایشان را به طور کامل انجام بده و آنان را راهنمایی کن، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

«الدِّينُ التَّصِيحَةُ، قلنا لمن يا رسول الله ﷺ قال: لله ولكتابه، ولرسوله، ولأئمة المسلمين وعامتهم» (رواه مسلم)

«دین؛ یعنی، اخلاص و دلسوزی. گفتیم: برای چه کسی؟ ای رسول خدا، گفت: برای خدا، قرآن، رسول خدا ﷺ، پیشوایان مسلمان و عموم مردم.»
راهنمایی کردن مردم، تنها وظیفه عالمی نیست که در مسجد موعظه می‌کند؛ بلکه بر هر مسلمانی مخصوصاً معلّمان واجب است. بسیاری کارمندانی که مراجعه‌کنندگان را راهنمایی نکرده و این سهل‌انگاری‌ها برای مراجعه‌کنندگان رنج و مشقت و هزینه‌هایی را به دنبال داشته است.

۴- با مراجعه‌کنندگان مغرور مباش؛ تو از همین مردمانی و آن‌ها برادران شما هستند؛ این حقوق و مزایا را به این خاطر می‌گیری که به آن‌ها خدمت کنی و کارهایشان را انجام دهی؛ از این رو باید سفارش لقمان حکیم به پسرش را به خاطر داشته باشی که می‌فرماید:

﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ [لقمان: ۱۸].

«با تکبر، از مردم روی مگردان و مغرورانه بر زمین راه مرو، زیرا خداوند، هیچ متکبر مغروری را دوست نمی‌دارد.»

وظیفه کارگر و کارفرما

۱- با اخلاص کار کن و اوقات را بدون کار تلف نکن تا دستمزد حلالی بگیری.
۲- کارفرما را راهنمایی و نصیحت کن و نسبت به او خائن مباش حتی اگر غیر مسلمان باشد؛ زیرا پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«من غشّ فليس منّا» (صحیح رواه الترمذی)
«هر کس دست به خیانت بزند از ما نیست.»

۳- کارت را به بهترین وجه ممکن انجام بده زیرا پیامبر ﷺ می‌فرمایند:
«إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ إِذَا عَمَلَ أَحَدُكُمْ عَمَلًا أَنْ يَتَّقَنَهُ» (حسن رواه البيهقي)
«خداوند از شما کسی را دوست دارد که اگر دست به انجام کاری زد آن را به وجه

احسن به انجام برساند.»

۴- در عمل به وعده‌ات کوشا باش و خلف وعده نکن تا اطمینان مردم را به دست بیاوری و دچار گناه بزرگی نشوی؛ پیامبر ﷺ می‌فرمایند:

«آیه المنافق ثلاثٌ إذا حدّث کذب، وإذا وعد أخلف، وإذا أؤتمن خان» «متفق علیه»

«نشانه‌ی منافق سه چیز است: هر گاه سخن گوید دروغ گوید، هر زمان وعده دهد خلاف آن عمل نماید، و اگر مورد اعتماد مردم واقع شود به آن‌ها خیانت می‌کند.»

کارفرما باید به اندازه‌ی توانایی کارگر به او دستمزد بدهد؛ به ویژه هنگامی که میانشان قراردادی باشد. و نباید در پرداخت حق کارگر تأخیر کند، زیرا پیامبر ﷺ می‌فرمایند:

«مطل الغنیّ ظلم» «متفق علیه»

«تعلل و رزیدن ثروتمند در پرداخت حق دیگران، ظلم به شمار می‌آید.»

تقلید کورکورانه، زیان‌بخش است

یکی از عیب‌ها و اشتباهات رایج میان مسلمانان که باید ترک شود، تقلید کورکورانه است. بعضی از مسلمانان هر سخن و کرداری را که از غرب و شرق می‌آید بدون این که عمق آن را درک کنند، مانند طوطی تقلید می‌کنند تا مردم به آن‌ها بگویند: «متمدن و پیشرفته!»، البته این کار، اشتباهی بزرگ است.

۱- برادر مسلمانم، از تقلید کورکورانه دوری کن و تا زمانی که از محتوی و عمق گفتار یا کرداری مطمئن نشده‌ای و آن را با محک اسلام نسنجیده‌ای، قبول نکن؛ شاید آن کار حرام باشد، مانند به انگشت کردن حلقه نامزدی که زن آن را به شوهرش می‌دهد، با این پندار که این انگشتی، شوهرش را از اختلاط با دختران باز می‌دارد؛ غافل از این که چنانچه همسرش بخواهد با دختران اختلاط داشته باشد، این حلقه را درمی‌آورد. استفاده از انگشتی، برای مردان جزو عادت‌های نصاری است؛ به ویژه اگر انگشتی از جنس طلا باشد که برای مردان صد در صد حرام است و پیامبر ﷺ مسلمانان را از تقلید و دنباله‌روی کافران نهی کرده و فرموده است:

«من تشبه بقوم فهو منهم» «صحیح رواه ابوداود»

«هر کس از گروهی تقلید کند جزو آنان به حساب می‌آید.»

یکی از تقلیدهای ناپسندی که باعث ذلت و خواری مسلمانان شده است، پیروی از قوانین ضد اسلامی غرب و به کنار نهادن شریعت خداوند متعال است که در عصر پیامبر ﷺ و اصحاب و تابعین موجب عزت و سرافرازی مسلمانان شد.

۲- انگشتر طلا به دست مکن زیرا برای مردان حرام است و برای زنان حلال. از ابن عباس رضی الله عنهما روایت شده است که رسول خدا ﷺ یک انگشتر طلا را در دست مردی دید و بلافاصله آن را درآوردند و دور انداختند و فرمودند:

«يَعْمَدُ أَحَدَكُمْ إِلَى جَمْرَةٍ مِنْ تَارٍ، فَيَجْعَلُهَا فِي يَدِهِ فَقِيلَ لِلرَّجُلِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: خذ خاتمك انتفع به، قال: واللَّهِ لا آخِذُهُ أَبَدًا وَقَدْ طَرَحَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ» «رواه مسلم»

«یکی از شما به سوی اخگری از آتش می‌رود و آن را در دستش قرار می‌دهد. پس از آن که رسول خدا ﷺ رفتند، به آن مرد گفته شد: انگشترت را بردار و از آن استفاده کن، گفت: به خدا سوگند چیزی را که رسول خدا ﷺ دور انداخته است هرگز برنمی‌دارم.»

احکام و فواید حدیث فوق الذکر

۱- هر کس که کار ناپسندی مانند به دست کردن انگشتر طلا - از جانب مردان - را ببیند در صورت توانایی باید برای از میان برداشتن آن اقدام نماید، همانطور که پیامبر ﷺ در حدیث ذیل آن را تبیین نموده‌اند:

«من رأى منكم منكراً فليغيره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه، فإن لم يستطع فبقلبه، وذلك أضعف الإيمان» «رواه مسلم»

«هر کس از شما کار زشت و ناپسندی را دید باید برای از میان برداشتن آن، در عمل اقدام کند، اگر نتوانست، با اندرز و نصیحت از وقوع آن جلوگیری نماید؛ اگر نتوانست، باید در دل آن را ناپسند بشمارد و این ضعیف‌ترین درجه‌ی ایمان است.»

۲- پیامبر ﷺ در این حدیث، طلا را به اخگری از آتش تشبیه می‌کند، و این دلالت می‌کند بر این که استفاده از آن برای مردان، گناه کبیره به حساب می‌آید.

۳- استفاده از انگشتر و فروختن آن جایز است همچنان که در متن این حدیث، صحابی پیامبر ﷺ گفت: انگشترت را بردار و از آن استفاده کن.

۴- این که صحابی، دستور پیامبر ﷺ را اطاعت کرد و پس از آن که پیامبر ﷺ انگشتی را دور انداختند، آن را برنداشت؛ نشانه‌ی ایمان قوی و فداکاری او با مال و ثروت است.

بنابراین، جوانان مسلمان باید انگشت نقره به دست کنند؛ زیرا هم شکل زیبا و درخشان و نقره‌ای آن از طلا زیباتر است و هم قیمتش از طلا خیلی ارزانتر است و اسلام آن را برای مردان و زنان حلال کرده است. باری، یکی از برادرانم را که انگشت طلا به دست کرده بود راهنمایی کردم و حدیث پیامبر ﷺ را برای او بازگو نمودم. او نیز، فوراً انگشت را از دستش درآورد و آن را به من داد؛ من هم آن را فروختم و یک انگشت نقره‌ای برای او خریدم و باقیمانده‌ی پول را به او پس دادم؛ او از این کار خوشحال شد و معلّمان دیگر در این کار از او تبعیت نمودند و او مصداق واقعی این حدیث پیامبر ﷺ شد که می‌فرمایند:

«من سنّ في الإسلام سنّةً حسنةً فله أجرها وأجر من عمل بها من غير أن ينقص من أجورهم شيءٌ» «رواه مسلم»

«هر کس در اسلام راه و روش خوبی را پدید آورد، اجر و پاداش آن راه و روش، و اجر و ثواب کسانی که به آن عمل می‌کنند؛ نصیب او می‌شود، بدون این که از پاداش آنان چیزی کاسته شود.»

۱- ما باید در اختراعات نوین، مانند هواپیماها، تانک‌ها، زیردریایی‌ها و سلاح‌های پیشرفته از غربی‌ها تقلید کنیم تا نیازی به آن‌ها نداشته باشیم و از دین و سرزمینمان دفاع کنیم؛ اما نباید در خودآرایی، رقص، لأبالی‌گری و دیگر کارهای زیان‌بخش از آن‌ها تقلید نماییم. شاعر در این باره چه زیبا سروده است:

قَلِّدُوا الْغَرَبِيَّ، لَكِنِّ بِالْفَجْوَرِ وَعَنِ اللَّبِّ اسْتَعَارُوا بِالْقَشْوَرِ
«از غربی‌ها تقلید کردند اما در کارهای بد و ناشایست، و به جای گرفتن مغز و لبّ حقایق، به امور سطحی پرداختند.»

۲- اسلام، ما را از تقلید کارهای زشت و ناپسند، باز داشته است. ابن مسعود در این باره می‌فرماید:

«لا یکن أحدکم إمّعة، یقول: إن أحسن النَّاس أحسنت، وإن أساء النَّاس أسأت، ولكن ووطنوا أنفسکم علی أن تحسنوا إذا أحسن النَّاس، وألا تظلموا إذا أساء النَّاس».

«هیچ کس از شما «امّعه» نباشد، به گونه‌ای که بگوید: اگر مردم نیکی کردند، من هم نیکی می‌کنم و اگر مردم بدی کردند، من هم بدی می‌کنم؛ بلکه از نظر روحی خودتان را آماده کنید که اگر مردم نیکی کردند، شما هم نیکی کنید؛ و اگر مردم بدی کردند، شما ستم نکنید.»

متأسفانه، هنگامی که ما برخی از مردم را نصیحت می‌کنیم تا از دروغ و خیانت دست بردارند و زناشان بی‌حجاب بیرون نیایند بهانه می‌آورند که «همه مردم اهل دروغ و خیانت اند و زناشان بی‌حجاب.» گویی که آن‌ها می‌خواهند در دروغ‌گویی و خیانت کاری و بی‌حجابی تابع دیگران باشند! برادر مسلمانم، با این جریان‌های فاسد و پیروی‌های کورکورانه و زیان‌بخش، همگام مباش.

۳- در پوشیدن لباس، مانند بیگانگان مباش؛ مثلاً، پوشیدن شلوار تنگی که عورت انسان را نمایان می‌سازد. همچنین، در گذاشتن آباژور (کلاه زنانه یا مردانه) از اروپایی‌ها پیروی نکن؛ زیرا این کلاه شعار کفار، یهودیان و نصاری است و در حدیث آمده است که:

«من تشبّه بقوم فهو منهم» (صحیح رواه ابوداود)

«هر کس از قومی تقلید کند جزو آنان به حساب می‌آید.»

برادر مسلمانم، تو باید از رسول خدا ﷺ، اصحاب و یاران او و انسان‌های صالح و درستکار تقلید کنی و از انسان‌های غیرمسلمان روی بگردانی.

سخنی با خواهران معلّم

راهنمایی‌هایی که در صفحات پیشین برای برادران معلّم و مربّی برشمردیم، خواهران مربّی و معلّم را هم شامل می‌شود؛ آنان نیز، باید مانند برادران، دارای صفات ویژه‌ای باشند و به ادای وظیفه خود بپردازند. افزون بر این، کارهای مهم دیگری نیز، وجود دارد که مخصوص خواهران است.

حجاب: معلّم و مدرّس خواهر، باید با حجاب کامل وارد مدرسه یا کلاس شوند و برای رنگ حجاب مشکی بر رنگ‌های دیگر ترجیح دارد؛ زیرا از جذابیت چندانی برخوردار نیست. ام‌سلمه می‌گوید: هنگامی که این آیه نازل شد:

﴿يَتَأْتِيهَا الْتَبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلْبَابٍ عَنَّهُنَّ﴾ [الأحزاب: ۵۹].

«ای پیامبر ﷺ، بگو به همسران و دختران و زنان مؤمن که پوشش‌های خود را به خود فروگذارند.»

با نزول این آیه، زنان انصار آن چنان جامه‌های مشکی پوشیدند که انگار کلاغ‌های سیاه‌روی سرشان نشسته است.^۱

هنگامی که معلّم یا مرّی خواهر، با حجاب و متانت و وقار و دور از آرایش‌های ساختگی وارد مدرسه و کلاس می‌شود، به الگوی عملی دانش‌آموزان دختر تبدیل می‌شود، تا در رعایت پوشش اسلامی کامل از او تبعیت کنند؛ اما برعکس، اگر خانم معلّم، بی حجاب، آرایش کرده و بدون وقار و متانت وارد مدرسه و کلاس شود الگوی بدی برای دانش‌آموزان دختر خواهد شد و علاوه بر گناه خویش، گناه آنان نیز، بر گردن اوست.

۱- معلّم و مدرّس خواهر، باید دانش‌آموزان دختر را به رعایت حجاب شرعی تشویق کنند و به آن‌ها بگویند: حجاب، شعار زن مسلمان است. علاوه بر این، برای آن‌ها باید تبیین کنند حجاب به نفع زن مسلمان و مایه بزرگداشت او و حافظ شرف و ناموس او می‌باشد.

۲- حجاب باید تمام بدن حتی صورت را فرا بگیرد و رنگش مشکی باشد و جایز نیست که لباس‌های زیر حجاب نمایان شود.

۳- حجاب نباید شبیه لباس مردان باشد، زیرا در حدیث از آن نهی شده است:

«لعن الله المتشبهات من النساء بالرجال» «رواه البخاری»

«خداوند زانی را که ادای مردان را درمی‌آورند نفرین کرده است.»

۴- رنگ حجاب نباید پر زرق و برق و رنگارنگ باشد؛ به گونه‌ای که توجه دیگران را جلب کند.

۵- حجاب بر زنان یهودی و نصرانی که با افراد مسلمان ازدواج کرده‌اند نیز، واجب است؛ زیرا خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلْبَابٍ عَنَّهُنَّ﴾ [الأحزاب: ۵۹].

^۱ - ر. ک: تفسیر ابن کثیر، ج ۳/۵۱۸.

«و به زنان مؤمنان بگو که پوشش‌های خود را بر خود فروگذارند».

در این آیه نگفته است: «والنساء المؤمنات»؛ یعنی، زنان مؤمن؛ بلکه گفته است

﴿وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ﴾؛ یعنی، زنان مؤمنان، که جای دقت و تأمل بسیار دارد.

۶- معلّم خواهر باید به دانش‌آموزان دستور دهد که در هفت سالگی روسری

پوشند تا به پوشش حجاب در دوران بلوغ عادت کنند. همچنین، در این سن،

نماز را به آنان بیاموزد؛ زیرا پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«مروا أولادکم بالصلاة وهم أبناء سبع سنین، واضربوهم علیها وهم أبناء عشر

سنین، وفرّقوا بینهم فی المضاجع» «حسن رواه احمد و غیره»

«در هفت سالگی، به فرزندانان دستور نماز خواندن بدهید و در ده سالگی به

خاطر ترک نماز آن‌ها را بزنید و بستر خواب آن‌ها را از هم جدا کنید.»

منظور از کتک زدن در این حدیث، این است که سر و صورت زده نشود و زیاد آزار

نبیند.

خلاصه کتاب

- * وظیفه مربی موفق
  - * خصوصیات مربی موفق
  - * وظیفه معلم
  - * برخی از وظایف معلم
  - * توصیه‌های مهم پیامبر ﷺ برای فرزندان
  - * حکومت اسلامی چگونه شکل گرفت؟
  - * روش‌های تربیتی موفق
  - * تنبیهات و تشویقات
  - * هشدارهای مفید تربیتی
  - * سخنی با خواهران معلم و مدرّس
- معلم در آموزش و تربیت باید حکیم و کاردان باشد و کار و شغلش را دوست بدارد و نزد دانش‌آموزان و همکارانش محبوب باشد و با حکمت و مهربانی به ارشاد و راهنمایی آنان بپردازد و این فرموده‌ی خداوند متعال را نصب العین خود قرار دهد:
- ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾
[النحل: ۱۲۵].

«با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگارت دعوت کن و با آنان به شیوه‌ای که نیکوتر است، مجادله کن.»

معلم باید بداند که کار او یکی از شریف‌ترین کارها است و آینده‌ی ملت و دین و کشور، وابسته به راهنمایی‌ها و تعلیم و تربیتی است که در قبال دانش‌آموزان انجام می‌دهد و از آنان جوانان مؤمنی می‌سازد که دوستدار دین و امتشان هستند و به آبا و اجدادشان که سرزمین‌های زیادی را فتح کردند افتخار می‌کنند. کسی چه می‌داند شاید از میان دانش‌آموزان، کسی رئیس جمهور یا فرمانده ارتش یا صاحب پُست‌های مهمی شود که آینده‌ی امت اسلامی به آن‌ها وابسته می‌شود؛ به ویژه در عصر حاضر، که در آستانه نبردی سرنوشت‌ساز با صهیونیسم جهانی قرار داریم و برای این نبرد،

نیازمند تربیت یک نسل مؤمن، نیرومند و شجاع هستیم که از مرگ نهراسند و شهادت در راه خدا و آزادسازی سرزمین‌های اشغالی را بزرگ‌ترین آرزوی خود بدانند. معلم باید در میان همکاران و شاگردانش از یک شخصیت اسلامی محبوب برخوردار باشد تا آن‌ها در ایثار و فداکاری، انجام وظیفه، کرامت و خوش‌رفتاری، او را الگوی خود قرار دهند و صفات پسندیده‌ی او بر قلب و روح شاگردان و همکارانش نیز، نقش ببندد. معلم باید آیات و احادیث زیر را نصب العین خود قرار دهد:

﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْتَلْتَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۹۲﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۹۳﴾﴾ [الحجر: ۹۲-۹۳].

«پس سوگند به پروردگارت، از همه آنان پرس و جو خواهیم کرد؛ از آنچه می‌کردند.»

﴿وَأَجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿۷۴﴾﴾ [الفرقان: ۷۴].

«و ما را پیشوای پرهیزکاران بگردان.»

«لَكُمْ رَاعٍ وَكَلَّمَكُم مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» «متفق علیه»

«همه‌ی شما مسؤول هستید و در قبال زیر دستانتان بازخواست می‌شوید.»

معلم، در مدرسه و در قبال دانش‌آموزان مسؤول است.

«فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ حَمْرِ النَّعْمِ» «متفق علیه»

«به خدا سوگند، اگر خداوند یک نفر را توسط شما هدایت کند، برای تو از شتران

گران‌بها و ارزشمند بهتر است.»

«إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِثْلَ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٌ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٌ يَنْتَفِعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ

صَالِحٍ يَدْعُوهُ» «رواه مسلم»

«هر گاه انسان بمیرد، پرونده‌ی اعمال او جز در سه چیز بسته می‌شود: صدقه‌ی

جاریه، مانند ساختن مسجد و مدرسه و...، علمی که [مردم] از آن استفاده می‌کنند،

فرزند صالحی که برای او دعا می‌کند.»

از این رو، مدرّس پس از مرگش، از آموزش دانش مفیدی که به دانش‌آموزان داشته،

سود خواهد برد.

«اللَّهُمَّ عَلَّمْنَا مَا يَفْعُنَا بِمَا عَلَّمْتَنَا وَزِدْنَا عِلْمًا.»

«خدایا، چیزی را به ما بیاموز که برای ما سودمند است، و ما را از آنچه آموزش

داده‌ای بهره‌مند گردان و دانش ما را افزون کن.»

وَصَلَّى اللهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ

پایان

دعاهایی از قرآن کریم

﴿رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾﴾ [الكهف: ١٠].

«پروردگارا، از جانب خود به ما رحمتی بخش و راه نجاتی برایمان فراهم فرما.»

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾﴾ [البقرة: ٢٠١].

«پروردگارا، در این دنیا به ما نیکی رسان و در آخرت نیز، به ما نیکی عطا کن و ما

را از عذاب آتش دور نگه دار.»

﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

﴿٨﴾﴾ [آل عمران: ٨].

«پروردگارا، پس از آنکه ما را هدایت کردی، دل‌هایمان را دستخوش انحراف مگردان،

و از جانب خود، رحمتی بر ما ارزانی دار که تو خود بخشایشگری.»

﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ

ءَامَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَعُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾﴾ [الحشر: ١٠].

«پروردگارا، ما را و برادران ما را که در ایمان آوردن بر ما پیشی گرفته‌اند ببامرز و

در دل‌هایمان نسبت به کسانی که ایمان آوردند، هیچ‌گونه کینه‌ای قرار مده.»

﴿رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾﴾ [الممتحنه: ٤].

«ای پروردگار ما، بر تو اعتماد کردیم و به سوی تو بازگشتیم و بازگشت به سوی

توست.»

﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى

الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۗ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ

مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾﴾ [البقرة: ٢٨٦].

«پروردگارا، اگر فراموش کردیم یا به خطا رفتیم بر ما مگیر، پروردگارا، هیچ بار

گرانی بر دوش ما مگذار؛ همچنان که بر دوش کسانی که پیش از ما بودند، نهادی.»

پروردگارا، آنچه که یارای آن را نداریم بر ما بار مکن؛ و از ما درگذر؛ و ما را ببخشای؛ سرور ما تویی؛ پس ما را بر گروه کافران پیروز کن.»

﴿رَبَّنَا أَفْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾ [الأعراف: ۸۹].

«پروردگارا، میان ما و قوم ما به حق داوری کن که تو بهترین داورانی.»

﴿رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ [۸۵] وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكٰفِرِينَ ﴿۸۶﴾

[یونس: ۸۵-۸۶].

«پروردگارا، ما را برای قوم ستمگر وسیله آزمایش قرار مده و ما را به رحمت خویش، از گروه کافران نجات ده.»

﴿رَبَّنَا أَكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ﴾ [الدخان: ۱۲].

«پروردگارا، عذاب را از ما دفع کن، ما ایمان آورده‌ایم.»

﴿رَبَّنَا أفرغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَقَّنَا مُسْلِمِينَ﴾ [الأعراف: ۱۲۶].

«پروردگارا، صبر عظیم به ما عطا کن و ما را مسلمان بمیران.»

قطعه شعرهایی از شیخ عبدالظاهر ابوالسمح رحمته

إلهي أنت المغيث وحديك

پروردگارا، تنها تو فریادرسی.

يا من يرى ما في الضمير ويسمع أنت المعد لكل ما يتوقع

ای کسی که آنچه در نهان‌ها می‌گذرد، می‌بینی و می‌شنوی، به هنگام وقوع هر حادثه‌ی غیر منتظره‌ای، تنها تو پناهگاهی.

يا من يرجي للشدائد كلها يا من إليه المشتكى والمفزع

ای کسی که هنگام سختی‌ها، دست امید به سوی تو دراز می‌شود، و ای کسی که ناله و شکوه‌ها را پیش تو آورند، تنها تو پناهگاه هستی.

يا من خزائن رزقه في قول «كن» أمنن فإن الخير عندك أجمع

ای کسی که گنجینه‌های روزی اش در واژه‌ی «کن» نهفته است، ما را روزی عطا کن زیرا هر خیر و برکتی در دست توست.

مالي سوي فقري إليك وسيلةً فبالافتقار إليك فقري أدفع

جز فقر و تنگدستی‌ام، چیزی برای آوردن نزد تو ندارم، با ابراز بینوایی و نیازمندی‌ام به تو، فقر و تنگدستی‌ام را از بین می‌برم.

مالي سوي قرعى لبابك حيلةٌ فلئن رددت فأَيُّ بابٍ أقرع
چاره‌ای جز این ندارم که در رحمت تو را بگویم، اگر از در تو طرد شوم، کدام در را بگویم.

ومن الذی أدعو وأهتف باسمه إن كان فضلك عن فقيرك يمنع
اگر فضل و بخشش تو از بنده‌ی فقیرت گرفته شود چه کسی را بخوانم و نامش را ورد زبان گردانم؟!

حاشا لجدك أن تقنط عاصياً الفضل أجزل والمواهب أوسع
بخشش و کرم تو آن چنان بی‌شمار است که هرگز آدم گنهکار را مأیوس نمی‌کنی، فضل و کرم تو فراوان است و نعمت‌های بی‌کران.

ثم الصلاة على النبي وآله من جاء بالقرآن نوراً يسطع
درود و رحمت بر پیامبر ﷺ و پیروان واقعی او، پیامبری که قرآن را که نوری درخشان است به ارمغان آورد.

إلهي أنت عوني

خدایا تو یاور منی

إلهي ليس في إلاك عونٌ فكن عوني على هذا الزمان
پروردگارا، جز تو یآوری ندارم پس در این عصر و زمانه یاورم باش.

إلهي ليس لي إلاك ذخـر فكن ذخري إذا خلت الـيدان
پروردگارا، جز تو من توشه‌ای ندارم پس آنگاه که بی‌توشه‌ام، توشه‌ام باش.

إلهي ليس لي إلاك حصن فكن حصني إذا رام رماني
پروردگارا، جز تو پناهگاهی ندارم. پس آنگاه که تیر دشمنان به سویم نشانه می‌رود پناهگاهم باش.

إلهي ليس لي إلاك جاهٌ فكن جاهي إذا هاج هجاني

پروردگارا، جز تو جاه و منزلتی ندارم، پس آنگاه که بدگویان به من طعنه زنند، آبرویم را حفظ کن.

إلهي أنت تعلم ما بنفسي — وتعلم ما يجيبش به جناني
پروردگارا، تو می‌دانی که در دلم چیست و تو می‌دانی که چه هیجانی به دلم نفوذ می‌کند.

فهب لي يا رحيم رضاً وحلماً إذا ما زلّ قلبي أو لساني
پس ای مهربان، خشنودی و بردباری را به من عطا کن آنگاه که دل و زبانم دچار لغزش می‌شوند.

إلهي ليس لي إلاك عزّ فكن عزّي وكن حصن الأمانی
پروردگارا، جز تو نیرو و توانی ندارم؛ پس تو نیرو و توان و پناهگاه آرزوهایم باش.

لا تدعوا مع الله أحداً

هیچ کس را با خدا مخوانید.

قولوا لمن يدعو سوي الرحمن متخشّعاً في ذلّة العبدان

به کسی که همچون بردگان، غیر خدا را با خواری و ذلت می‌خواند، بگوئید:

يا داعياً غير إلا له ألا اتّمد إن الدّعاء عبادة الرّحمن

ای کسی که غیر خدا را می‌خوانی، آهسته و آرام برو، بدون تردید دعا کردن، پرستش خداوند رحمن است.

أنسيت أنّك عبده وفقيره ودعاؤه قد جاء في القرآن

آیا فراموش کرده‌ای که تو بنده و نیازمند او هستی و در قرآن آمده است که او را بخوانی.

الله أقرب من دعوت لكربة وهو المجيب بلا توسط ثان

خداوند نزدیک‌ترین کسی است که برای زدودن غم‌هایت او را می‌خوانی. او کسی است که بدون واسطه، دعای بندگان را اجابت می‌کند.

هل جاء دعوة في سنة؟ أم أنت فيه تابع الشيطان؟

آیا در سنت پیامبر ﷺ آمده است که غیر از خدا کس دیگری را بخوانید یا این که در این کار تابع شیطان هستید؟!

إِنْ كُنْتَ فِيهَا تَدْعِيهِ عَلِيَّ هَدِيٍّ فَلتَأْتِنَا بِسِوَا طَعِ الْبِرْهَانِ
اگر در ادعای خود چنین می‌پنداری که بر راه راست حرکت می‌کنی، پس دلایل روشن را برایمان بیاور.

وَاللّٰهُ مَا دَعَتِ الصَّاحِبَةَ غَيْرَهُ يَتَقَرَّبُونَ بِهِ كَذَى الْاَوْثَانِ
به خدا سوگند، یاران رسول خدا ﷺ هیچ بُتی را نخواندند تا به خدا تقرّب جویند.

لَكِنَّ هَذَا الْفَعْلَ كَانَ لِدِهِمُو شُرَكَاءَ، وَفَرَّوْا مِنْهُ لِلْاِيْمَانِ
این کار نزد آنان شرک محسوب می‌شد و از شرّ آن به ایمان پناه بردند.

لَيْسَ التَّوَسُّلُ وَالتَّقَرُّبُ بِالْهَوَى بَلْ بِالتَّقْوَى وَالْبِرِّ وَالْاِحْسَانِ
توسّل و نزدیک شدن، با هوا و هوس نیست، بلکه با تقوا و نیکی و احسان است.

هَذَا كِتَابُ اللّٰهِ يَفْضَلُ بَيْنَنَا هَلْ جَاءَ فِيهِ تَوَسُّلُوا بِفُلَانٍ؟
این کتاب خدا، میان ما داوری می‌کند؛ آیا در آن آمده است که به فلانی توسل کنید.

إِنَّ التَّوَسُّلَ فِي الْكِتَابِ لَوَاضِحٌ وَإِذَا فَطَنْتَ فَإِنَّهُ نَوْعَانِ
بدون تردید، توسّل در کتاب خدا واضح و آشکار است، اگر هوشیار باشی توسّل بر دو نوع است.

الشيخ عبدالظاهر ابوالسمح رحمته
مدیر دارالحدیث مکه مکرمه

فهرست آیات

آیات سوره، آیه صفحه

- آمتتم من فی السماء... ملک، ۱۶، ۷۸
ادع الی سبیل ربك... نحل، ۱۲۵، ۱۲۹، ۷۴، ۶۶
اذهبالی فرعون انه... طه، ۴۳-۴۴، ۷۵
الذین آمنوا ولم یلبسوا... انعام، ۸۲، ۲۶
الم، ذلك الكتاب لاریب... بقره، ۱-۴، ۸۴
ان اكرمکم عندالله... حجرات، ۱۳، ۵۲
ان الله لا یحب کل مختال... لقمان، ۱۸، ۳۰
ان انکرالاصوات لصوت... لقمان، ۱۹، ۳۰
ان ذلك من عزم الامور... لقمان، ۱۷، ۲۹
ایاک نعبدوایاک نستعین. فاتحه، ۵، ۷۲
ذلك بأن الله هو الحق و... حج، ۶۲، ۶۹
ربنا آتنا فیالدنیا... بقره، ۲۰، ۱۳۲
ربنا آتنا من لدنک رحمه... کهف، ۱۰، ۱۳۲
ربنا اغفر لنا ولإخواننا... حشر، ۱۰، ۱۳۲
ربنا افتح بیننا و بین... اعراف، ۸۹، ۱۳۳
ربنا افرغ علینا صبراً... اعراف، ۱۲۶، ۱۳۴
ربنا اکشف عنا العذاب... دخان، ۱۲، ۱۳۴
ربنا علیک توکلنا و... ممتحنه، ۴، ۱۳۲

- ربنالاتواخذنان نسينا... بقره، ۲۸۶، ۱۳۳
- ربنالاتجعلنافتنه... یونس، ۸۵-۸۶، ۱۳۳
- ربنالاتزع قلوبنا... آل عمران، ۸، ۱۳۲
- فإذادخلتم بيوتأفسلموا... نور، ۶۱، ۵۰
- فإذاطعتمم فانتشروا... احزاب، ۵۳، ۵۳
- فإن لم تجدوا فيها احدا... نور، ۲۸، ۵۱
- فبما رحمه من الله... آل عمران، ۱۵۹، ۶۶
- فعليه توكلوا ان كنتم... یونس، ۸۴، ۲۲
- فلاتخضعن بالقول فيطمع... احزاب، ۳۲، ۵۶
- فلا وربك لا يؤمنون حتى... نساء، ۶۵، ۷۷
- فوربك لنسأئهم اجمعين... حجر، ۹۲-۹۳، ۱۱۷، ۱۳۰
- قل ان كنتم تحبون الله... آل عمران، ۳۱، ۱۹
- قل للمومنين يغضوا من... نور، ۳۰، ۴۵
- كتاب انزلنه اليك... ابراهيم، ۲، ۲۴
- لقد كان لكم فى رسول... احزاب، ۲۱، ۱۵
- ليس عليكم جناح ان... نور، ۲۹، ۵۴
- نبى عبادى انى انا... حجر، ۴۹-۵۰، ۸۹
- واجعلنا للمتقين اماما. فرقان، ۷۴، ۱۳۰
- واذا سألتهم من متاعا... احزاب، ۵۳، ۵۶
- واذ قال لقمان لابنه و... لقمان، ۱۳، ۲۶
- واستعينوا بالصبر والصلوه. بقره، ۴۵، ۱۸
- واصبر على ما اصابك. لقمان، ۱۷، ۲۹

- وأعدوا لهم ما استطعتم... انفال، ٨٧ ٦٠
- واغضض من صوتك. لقمان، ٣٠ ١٩
- واقصد في مشيك. لقمان، ٣٠ ١٩
- واما ينزغتك من الشيطان... فصلت، ٩٨ 36
- وأمر بالمعروف وانه عن... لقمان، ٢٩ ١٧
- وان جاهداك على ان... لقمان، ٢٧ ١٥
- وان قيل لكم ارجعوا... نور، ٥١ ٢٨
- ووصينا الانسان بوالديه... لقمان، ٢٧ ١٤
- وقضى ربك الا تعبدوا... اسراء، ٢٣-٢٤ ٢٥
- ولا تجادلوا اهل الكتاب... عنكبوت، ٦٧ ٤٦
- ولا تصغر خدك للناس. لقمان، ٢٩، ١١٩ ١٨
- ولا تعتدوا ان الله لا يحب... بقره، ٩٨ ١٩٠
- ولا تفسدوا في الارض بعد... اعراف، ٩٠ ٥٦
- ولا تمش في الارض مرحا. لقمان، ٣٠ ١٨
- ولا يجرمكم شئ ان قوم... مايده، ٣٨ ٨
- ولو يشاء الله لانتصر منهم... محمد، ٧١ ٤
- وما ارسلناك الا رحمة... انبياء، ٢٤ ١٠٧
- وما انفقتم من شئ... سبأ، ١٠٣ ٣٩
- ومن لم يحكم بما انزل الله... مايده، ٧٥ ٤٤
- ومن يتبع غير الاسلام... آل عمران، ٢٥ ٨٥
- ونساء المومنين يدينين... احزاب، ١٢٨ ٥٩
- ويحل لهم الطيبات ويحرم... اعراف، ٣٦ ١٥٧

یا ایها الذین آمنوا... ما یده، ۹۰-۹۱ ۹۶

یا ایها الذین آمنوا... نساء، ۱۳۵ ۳۹

یا ایها الذین آمنوا... صف، ۲-۱۲۳

یا ایها الذین آمنوا... نور، ۵۸ ۵۷

یا ایها الذین لاتدخلوا... نور، ۲۷-۲۹ ۴۸

یا ایها النبى قل... احزاب، ۵۹ ۱۲۶

یا بنى اقم الصلوه. لقمان، ۱۷ ۲۹

یا بنى ایهان تك مثقال... لقمان، ۱۶ ۲۸

یا بنى لاتشرك بالله ان... لقمان، ۱۳ ۲۷

فهرست احادیث

احادیث محدث وراوی صفحه

- آیه المنافق ثلاث: اذا... متفق علیه ۴۲،۱۲۱
ءتتی بها فقال لها: این... رواه مسلم ۷۷
احفظ الله تجده تجاهك. اربعین نووی ۳۳
احفظ الله يحفظك. اربعین نووی ۳۳
اذا استأذن احدكم ثلاثاً... متفق علیه ۴۹،۵۵
اذا تائب احدكم فليضع... متفق علیه ۶۱
اذا دخلت على اهلك فسلم... ابن كثير ۵۳
اذا سألت فأسأل الله و... اربعین نووی ۳۳
اذا سألت فأسأل الله و.. رواه الترمذی ۲۱
اذا سمعتم اصوات الديك... متفق علیه ۳۱
اذا ضرب احدكم خادمه... صحيح الجامع ۱۰۶
اذا غضب احدكم فقال: اعوذ... صحيح ۱۰۹
اذا مات الانسان انقطع... رواه مسلم ۱۳۱
اعقلها وتوكل. حسن رواه ترمذی ۲۳
الا ان القوه الرمی الا... رواه مسلم ۸۷
الدعاء هو العباده. رواه ترمذی ۲۶،۶۹

حسن صحيح

الدين النصيحه: قيل... رواه مسلم ۴۵

- الدين النصيحه قلنا... رواه مسلم ۱۱۹
- السلام عليكم... صحيح رواه احمد ۵۱
- السواك مطهره للنفم... صحيح رواه احمد ۳۵
- اللهم انى... صحيح رواه ابوداود ۸۹
- اللهم انى اعوذبك... رواه مسلم ۱۳
- المسلم الذى... رواه ترمذى و... ۳۷
- المومن الذى يخاطب... صحيح رواه احمد ۱۸،۲۹
- المومن القوى خير واجت... رواه مسلم ۸۵
- ان الله سائل كل راع... حسن رواه نسايى ۱۴،۱۱۷
- ان الله يحب اذا عمل... حسن رواه بيهقى ۱۲۰
- ان الله يقول يوم... رواه مسلم ۴۳
- ان المساجد لاتصلح لشىء... متفق عليه ۱۱۲
- ان اله ليزع بالسلطان... عثمان رضي الله عنه ۱۱۸
- انما انارحمه مهداه... صحيح الجامع ۲۴
- انما انالكم بمنزله... صحيح رواه ۱۴

احمد و ابوداود

- انما بعثتم مسيرين لو... متفق عليه ۱۱۲
- انى لأعلم كلمه لو قالها... متفق عليه ۹۹
- اولاد ادلكم على شىء... رواه مسلم ۱۹،۱۰۰
- اياكم والدخول على... رواه بخارى ۵۲
- ايا امرأه استعطرت... حسن رواه احمد ۶۵
- بيننا انا صلى مع النبى... رواه مسلم ۴۶

- بینانحن فی المسجدمع... رواه الشيخان ۴۶
- تسمک فی وجه... صحیح رواه ترمذی و غیره ۳۰
- تصدق علی ابی ببعض... متفق علیه ۴۰
- حدثوا الناس بما يعرفون... بخاری ۱۴
- رحم الله عبداً سمحاً... رواه بخاری ۳۶
- سباب المؤمن فسوق وقتاله... متفق علیه ۹۹
- علموا اولادکم... صحیح رواه البزار ۲۲، ۱۱۶
- علقوا السوط حيث... حسنه الألبانی ۱۱۶
- فانه ادب لهم. فیض القدير ۱۱۵
- فلا تشهدنی أذن... اخرجه مسلم و نسایی ۴۱
- فلیکن اول ماتدعوهم... متفق علیه ۷۰
- فوالله لأن یردی الله... متفق علیه ۹، ۱۳۱
- كفّ عنّا جشاءك. صحیح جامع ۱۱۴
- كل امتی معافی الا... متفق علیه ۹۴
- كل بنی... رواه ترمذی وحسنه محقق جامع ۳۸
- كلکم راع وكلکم مسؤول... متفق علیه ۱۰، ۱۳۰
- لا ترموه، دعوه لا تقطموا... متفق علیه ۱۱۲
- لا تشروه نثر الرمل... رواه البغوی ۸۴
- لا ضرر ولا ضرار. صحیح رواه احمد ۳۶
- لا طاعه لأحد معصیه... متفق علیه ۲۸
- لا یؤمن احدکم حتی یحب... متفق علیه ۱۲، ۳۶
- لا یجهر بعضکم علی بعض... رواه بخاری ۸۴

- لايحل لمسلم أن يجهر... صحيح جامع ۱۱۴
 لايدخل الجنه من كان... رواه مسلم ۳۷،۶۱
 لا يکن احدکم امعه يقول... ابن مسعود ۱۲۴
 لأن يطعن فی رأس... صحيح رواه طبرانی ۶۵
 لعن الله المتشبهات من... رواه بخاری ۱۲۷
 لقد تحجرت واسعاً. متفق عليه ۱۱۳
 لو انکم توکلون... صحيح رواه احمد ۲۲

ترمذی

- لو كان الدين بالرأى... رواه داود ۳۹

و محقق جامع الاصول

- لولا الهجره لكنت امرأ... متفق عليه ۱۰۲
 ليس الشديد بالصرعه... متفق عليه ۱۰۸
 ليس ذلك انما الشرك... متفق عليه ۲۶
 ليس منا السوء العايد... رواه بخاری ۳۱
 ليس منامن يجل كبيرنا... حسن رواه احمد ۶۳
 ما تركت فتنه بعدى... رواه مسلم ۴۵
 ما كان الرافق فى شىء... رواه مسلم ۱۰۸
 ما كان شخص أحب... صحيح رواه ترمذی ۲۰
 مروا اولادکم بالصلاه... حسن رواه احمد ۱۲۷
 مظل الغنى ظلم. متفق عليه ۱۲۱
 معلم الخير يستغیر له... صحيح رواه طبرانی ۹
 من احب أن يتمثل... صحيح رواه احمد ۲۰

- من اطلع فی بیت قوم... رواه مسلم ۵۱
 من اكل ثوما او بصلا... متفق عليه ۳۵
 من تشبه بقوم فهو... صحيح رواه ۱۲۲، ۱۲۵

ابوداود

- من تعلم الرمی ثم نیسیه... رواه مسلم ۸۷
 من ذا؟ فقلت: انا فقال... متفق عليه ۵۵
 من رای منکم منکراً... رواه مسلم ۱۲۳، ۳۲
 من سنّ فی الاسلام سنه... رواه مسلم ۱۲۴
 من عادمریضاً یحضر... صححه الحاكم و ۴۴

وافقه الذهبي

- من غش فليس منّا. صحيح رواه ترمذی ۱۲۰
 من قال علیّ ما لم أقل... حسن رواه احمد ۷۲
 من كان يؤمن بالله و... رواه بخاری ۴۱
 من لعب بالنردشير فلما... رواه مسلم ۹۷
 من يجرم الرفق يجرم الخير... رواه مسلم ۱۰۶
 واذا غضب احدكم وهو... صحيح جامع ۱۱۰
 واعلم ان الامه لو... رواه ترمذی ۳۳

و حسن صحيح

- والكلمه الطيبه صدقه. متفق عليه ۶۰
 والله لا يؤمن والله لا يؤمن... رواه بخاری ۴۱
 وتميط الاذى عن الطريق... متفق عليه ۴۲
 وما يزال الرجل يصدق و... متفق عليه ۱۷

...ومن سنّ فی الاسلام... رواه مسلم ۱۰۷

یا علیّ لاتتبع النظره... رواه احمد ۱۱۱

وحسنه الألبانی فی صحیح جامع ۴۴

یا غلام سمّ الله تعالی و... متفق علیه

یعمداحدکم الی جمره من... رواه مسلم ۱۲۲

فهرست احادیث (با ترجمه فارسی)

حدیث از صفحه

الجرح و التعديل ۱۶

تفسير ابن كثير ۵۰، ۵۵، ۵۸، ۱۲۷

رواه مسلم ۱۰۷

نمایه

- آبازور ۱۲۵ تپه صفاومروه ۸۷
ابناءالاسلام ۸۲ تجوید قرآن ۸۲
ابن ابی حاتم ۱۵ تخته نرد ۹۷
ابن‌الأنباری ۱۱۶ تربیت بدنی ۸۴
ابن جریر ۵۲ تکفیر ۷۵
ابن جریر ۷۵ تیراندازی ۸۸
ابن رباح ۵۲ تیرهای قرعه ۹۷
ابن رواحه ۸۳ جابر رضی الله عنه ۵۵
ابو سعید خدری ۴۹ جابر ابن عبدالله ۵۳
ابن عباس رضی الله عنهما ۲۱، ۳۴، ۵۲، ۷۵ جماعت سلفی ۷۲
۷۸، ۱۲۲ جنگ احزاب ۸۳-۸۲
ابن کثیر ۲۷، ۲۹، ۵۳، ۵۵، ۵۷ جوامع اسلامی ۱۱
ابن لهیعه ۱۶ جوامع غربی ۱۱
ابن مسعود ۱۰۸، ۱۲۵-۱۰۷، ۸۴ جوامع کمونیستی ۱۱
ابن وهب ۱۶ جوانیه ۷۷
ابو موسی ۴۹ جودت ۶۷
ابن وهب ۱۵ حج ۸۶
ابینا ۸۳ حلقه نامزدی ۱۲۲
احد ۷۷ حمرالنعم ۹
استادمحمدقطب ۷۰ خطبه الحاجه ۵۹
استسلام ۳۹ خفّ ۴۰
الحمدالله ۶۱ خلفای راشدین ۷۱
امربه معروف ونهی ازمنکر ۳۲ دارالحديث مکه مکرمه ۷۰
ام سلمه ۸۳، ۱۲۶ داستان اصحاب کهف ۹۰

- امّعه ۱۲۵ داستان عیسی عليه السلام ۹۰
انس عليه السلام ۱۱۲ داستان مالک عليه السلام ۱۵
انس بن مالک عليه السلام ۲۰، ۴۶ داستان مشهور مرد اعرابی ۱۱۲
انصار ۵۲ داستان یاران غار ۹۱
انگشتر طلا ۱۲۲، ۱۲۳ داستان یوسف عليه السلام ۹۱
بارک الله فیک ۶۰، ۱۰۲ داستان یونس عليه السلام ۹۱
بیروت ۹۶ دروزی ۶۸
بیمارستان نور ۸۸ دعوت سلفی ۷۱
تابعین ۷۳، ۱۲۲ دموکراسی ۲۵
رابطه العالم الاسلامی ۸۲ گوشت خوک ۴۰
رمی جمرات ۸۷ گوشت و خون خوک ۹۷
زنان یهودی و نصرانی ۱۲۸ لاله الا الله ۶۹، ۷۰
سعی میان صفا و مروه ۸۷ لیث بن عسد ۱۶
سکولاریسم ۲۴ لقمان ۳۱، ۲۸، ۱۲۰-۲۶، ۲۷
سلف صالح ۷۲، ۷۳ منازل الله ۷۵
سوریه ۶۷ مارکسیستی ۲۴
سیره ی پیامبر ص ۹۱ مالک ۱۶
شجاع واقعی ۱۰۸ مباح ۷۳
شراب ۹۷ مجاهد ۳۰، ۵۰
شیخ عبدالعزیز بن باز ۷۳ محمّد ص ۴۶، ۶۷، ۷۸، ۱۰۹
صدق الله العظيم ۸۴ محمد بن عبدالله ص ۱۱۲
صدقه جاریه ۱۳۱ مدینه ۶۹، ۷۱
صوفیان ۹۰ مربی موفق ۱۱
صهیونیسم جهانی ۹۵، ۱۳۰ مریم عليه السلام ۶۷، ۶۸
طایفه منصوره ۷۲ مزدلفه ۸۷
عایشه رضی الله عنها ۸۸ مستورد بن شداد قرشی ۱۶
عبدالرحمن حبلی ۱۶ مسلم ۴۶

- عبدالله بن مسعود ۵۳ مشاعر ۸۷
 عثمان رضی الله عنه ۱۱۹ معاذ ۶۹
 عربستان سعودی ۶۲، ۸۱، ۹۶ معاویه بن حکم سلمی رضی الله عنه ۷۷، ۴۶
 عرفات ۸۷ معلّم شایسته ۱۰۴
 عطاء ۷۵ معلّم موقّق، ۱۸، ۱۷، ۱۵، ۱۲
 عطابن ریح ۵۲ ۱۰۸، ۱۰۰، ۹۶، ۹۳
 عقبه اول ودوم ۶۹ مکه ۸۸، ۶۹، ۶۸
 عمر رضی الله عنه ۲۳، ۴۹ ملحدان ۲۳
 عمروبن حارث ۱۶ ملی گرای ۲۴
 عمره دختررواحه ۴۰ منی ۸۷
 عیسی علیه السلام ۶۸ موسی علیه السلام ۲۲
 عین ۶۹ موسی وهارون ۷۵
 غسل جنابت ۸۶ مهاجرین وانصار ۷۱
 غسل روزجمعه ۸۶ ناشی فی رحاب القرآن ۸۱
 فرعون ۷۶، ۷۵ نشانه منافق ۴۳، ۱۲۱
 فرقه ناجیه ۷۳، ۷۲ نصرانی ۶۸، ۶۷
 فرماسونری ۲۴ نصاری ۲۲، ۱۲۵
 قتل عمد ۹۳ نعمان بن بشیر ۴۰
 قرآن ۶۸، ۸۴، ۸۳ یرحمک الله ۶۱
 قرآن کریم ۸۹، ۸۲، ۷۸، ۷۲، ۶۷ یزید بن عمرومغافری ۱۶
 ۹۰، ۱۰۲ یرهدیکم الله ویصلح بالکم ۶۱
 قرآن وسنت ۷۳ یهودیان ۲۳، ۱۲۵
 قمار ۹۶، ۹۷
 قمار بازی ۹۸
 قتاده ۵۰
 کبر ۳۸، ۶۲
 کتاب مقدمه جرح وتعديل ۱۵
 کفر اصغر ۷۵
 کمونیستی ۲۴